

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΚΟΖΑΝΗ

ΣΕΡΒΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οι χωρικές ανασυνθέσεις στο υπαίθριο χώρο:
Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές
για την οργάνωση και ανάπτυξη
μικρο - περιοχών του υπαίθρου χώρου.**

"Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα Κοζάνης - Αάρισας"

ΕΛΛΕΣΣΟΝΑ

Φοιτητής:
Αχιλλέας Βαΐτσας

Επιβλέπων Καθηγητής:
Δημήτριος Γούσιος

ΛΑΡΙΣΑ

ΒΟΛΟΣ, 2001

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2370/1
Ημερ. Εισ.: 05-03-2001
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
2001
ΒΑΙ

στους γονείς μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε από τον φοιτητή Αχιλλέα Βαϊτση στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κατά το ακαδημαϊκό έτος 1999 - 2000.

Για την διεκπεραίωση αυτής της προσπάθειας συνέβαλαν αρκετά άτομα για τα οποία νιώθω την ανάγκη να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου και πολλές ευχαριστίες. Αυτόν που θα ήθελα να ευχαριστήσω πρώτον απ' όλους είναι ο επιβλέπων καθηγητής κ. Δημήτρης Γούσιος για την πολύτιμη βοήθειά του και τον άφθονο χρόνο που αφιέρωσε κατά τη διάρκεια αυτής της προσπάθειας.

Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω τους συνεργάτες μου, στο Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, Μαρί-Νοέλ Ντυκέν, Πρόδρομο Μαρδάκη, Δήμητρα Γάκη και Ιωάννη Φαρασλή για την πολύτιμη βοήθειά τους και για την ψυχολογική υποστήριξη κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της μελέτης.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την οικογένειά μου, χωρίς την κατανόηση και την ηθική υποστήριξη της οποίας δε θα ήταν δυνατή η ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Με εκτίμηση

Αχιλλέας Βαϊτσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	4
1.1. Εξέλιξη του ύπαιθρου χώρου	4
1.2. Εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ ορεινών και πεδινών περιοχών	7
1.2.1. Ιστορική εξέλιξη	7
1.2.2. Διαδικασία περιθωριοποίησης	8
1.2.3. Η υφιστάμενη κατάσταση των ορεινών περιοχών	10
1.3. Διαχείριση και Ανάπτυξη του ύπαιθρου χώρου	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	14
2.1. Οι έννοιες του αγροτικού χώρου	14
2.2. Πηγές	17
2.3. Μεθοδολογία	20
2.4. Λόγοι επιλογής της περιοχής μελέτης	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	24
3.1. Διοικητικά όρια: σύντομη ιστορική αναδρομή	24
3.2. Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά	26
3.3. Ιστορικά – Πολιτιστικά στοιχεία	27
3.3.1. Ιστορική αναδρομή της περιοχής	27
3.3.2. Πολιτιστική διάρθρωση	27
3.4. Δημογραφική φυσιογνωμία της Περιοχής Μελέτης	28
3.4.1 Γενικές τάσεις	28
3.4.2. Πληθυσμιακές διακυμάνσεις ανά οικισμό	31
3.4.3. Δομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού	34
3.4.3.1. Δημογραφικοί δείκτες	34
3.4.3.2. Μέγεθος νοικοκυριών	37
3.4.4. Τυπολογία οικισμών με βάση δημογραφικών χαρακτηριστικών	38
3.5. Υποδομές	42
3.5.1. Οδικό Δίκτυο	42
3.5.2. Κοινωνικές Υποδομές: Υπηρεσίες και λειτουργίες στην περιοχή μελέτης	42
3.6. Διάρθρωση της Τοπικής Οικονομίας	44
3.6.1. Πρωτογενής τομέας	44
3.6.1.1. Αριθμός, μέγεθος και διάρθρωση εκμεταλλεύσεων	44
3.6.1.2. Κύριες χρήσεις αγροτικής γης	48
3.6.1.3. Κτηνοτροφία	51
3.6.1.4. Κοινωνικο-οικονομική ανάλυση των εκμεταλλεύσεων	53

3.6.2. Άλλες Παραγωγικές Δραστηριότητες	61
3.6.2.1 Δευτερογενής τομέας	61
3.6.2.2. Τριτογενής τομέας	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ & ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	66
4.1. Γενικά	66
4.2. Ζωονοποίηση με βάση τα παραγωγικά συστήματα	67
4.3. Τοπολογία κέντρων εξυπηρέτησης και πόλοι έλξης	68
4.4. Συμπέρασμα	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΧΩΡΙΚΕΣ ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ	71
5.1. Αξιολόγηση αναπτυξιακών και χωρικών προβλημάτων και προοπτικών της περιοχής μελέτης	71
5.2. Στρατηγική ανάπτυξης	73
5.2.1. Το πλαίσιο της στρατηγικής	73
5.2.2. Περιοχή μελέτης	75
5.2.3. Ανάγκη συντονισμού και συνεργασίας	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	82
Διευθύνσεις στο Διαδίκτυο	82
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Πίνακες	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Ηλικιακές Πυραμίδες	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΧΑΡΤΩΝ

No	Τίτλος	Σελ.
1	Θέση της περιοχής μελέτης στον Ελλαδικό χώρο	23
2	Διοικητική οριοθέτηση της περιοχής μελέτης	25
3	Περιοχή μελέτης: Γεωμορφολογική & Πληθυσμιακή κατάσταση, 2000	26
4	Πολιτιστική διάρθρωση της περιοχής μελέτης	27
5	Μεταβολή πληθυσμού 1961 - 2000	32
6	Χωροθέτηση Δημοτικών/ Κοινοτικών καταστημάτων & ροές εξυπηρέτησης	42
7	Χωροθέτηση των σχολείων στην περιοχή μελέτης	43
8	Είδη καλλιεργούμενων εκτάσεων	50
9	Κατανομή ζωικών μονάδων	52
10	Ποσοστιαία κατανομή των αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων με βάση την έδρα διαμονής τους	56
11	Ποσοστιαία κατανομή των αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων κατά κατηγορία επαγγέλματος	57
12	Ποσοστιαία κατανομή των αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων κατά ομάδες ηλικιών	58
13	Ποσοστιαία κατανομή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με βάση το οικονομικό μέγεθος	58
14	Ποσοστιαία κατανομή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με βάση τον Τεχνικό – Οικονομικό Προσανατολισμό (ΤΟΠ)	59
15	Ποσοστιαία κατανομή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με βάση το κριτήριο της βιωσιμότητας	61
16	Κατανομή παραγωγικών δραστηριοτήτων του Δευτερογενή & Τριτογενή τομέα	63
17	Χωρική Διαφοροποίηση της περιοχής μελέτης	73

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

No	Τίτλος	Σελ.
1	Συνολικός Πληθυσμός των Νομών και των Επαρχιών όπου ανήκει η περιοχή μελέτης κατά τις δεκαετίες 1961 – 2000	29
2	Μεταβολή του Πληθυσμού των νομών και των επαρχιών στα οποία ανήκει η περιοχή μελέτης κατά τις δεκαετίες 1961 – 2000	29
3	Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής σε επίπεδο οικισμού	32
4	Τυπολογία οικισμών	39
5	Συνολικός αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό	46
6	Κτηνοτροφικό κεφάλαιο: αριθμός ζώων, ζωικές μονάδες και % ζωικών μονάδων, 1997	52
7	Παρουσίαση Οικονομικών Δεικτών	59
8	Βαθμός βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων	60
9	Συνολικός αριθμός παραγωγικών επιχειρήσεων	62
10	Συνολικός αριθμός Παραγωγικών Επιχειρήσεων	65

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

No	Τίτλος	Σελ.
1	Δείκτης νεανικότητας	36
2	Δείκτης γήρανσης	36
3	Δείκτης εξάρτησης	36
4	Μέγεθος νοικοκυριών	38

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ε.Ε.	: Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ο.Κ.	: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ.	: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων
Κ.Α.Π.	: Κοινή Αγροτική Πολιτική
Κ.Π.Σ.	: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
Μ.Ο.Π.	: Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα
Ε.Σ.Υ.Ε.	: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος
Μ.Α.Α.Ε.	: Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων
Ο.Ο.Σ.Α.	: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
Ο.Τ.Α.	: Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
Ρ.Ι.Σ.Α.	: Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης
Α.Ε.Π.	: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Ε.Α.	: Εισόδημα Αναφοράς
Ε.Μ.Μ.	: Ευρωπαϊκή Μονάδα Μέτρησης
Μ.Α.Ε.	: Οικογενειακή Μονάδα Ανθρώπινης Εργασίας
Τ.Ο.Π.	: Τεχνικό – Οικονομικός Προσανατολισμός
Χ.Γ.Ε.	: Χρησιμοποιούμενη Γεωργική Έκταση
Ε.Π.Ε.	: Εταιρία Περιορισμένης Ευθύνης
ΣΤΑΚΟΔ	: Στατιστική Ταξινόμηση των Κλάδων Οικονομικής Δραστηριότητας
Τ.Α.Π.	: Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα
τ. χλμ.	: τετραγωνικά χιλιόμετρα
χλμ	: χιλιόμετρα
πΧ.	: προ Χριστού
μΧ.	: μετά Χριστό
Στρ.	: Στρέμματα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ύπαιθρος χώρος στην προσπάθεια ενσωμάτωσής του –οικονομικής και κοινωνικής- στον υπόλοιπο εθνικό χώρο παρουσιάζει από την δεκαετία του '60, δραστική μείωση του πληθυσμού και περιορισμό των δραστηριοτήτων, ειδικά των γεωργικών. Η εξέλιξη αυτή αποτελεί απόρροια τόσο των εθνικών όσο και των ευρωπαϊκών πολιτικών που εφαρμόστηκαν με την πάροδο του χρόνου. Επιπλέον οι πολιτικές αυτές (ειδικές και γενικότερες) κατέληξαν στην διαφοροποίηση του ύπαιθρου χώρου σε πεδινό αναπτυγμένο, ορεινό μειονεκτικό, περιθωριοποιημένο, κ.λπ. Η άνιση ανάπτυξη ήταν και είναι τόσο εντυπωσιακή ώστε αποτέλεσε και αποτελεί ακόμα, σημαντικό αντικείμενο μελέτης και έρευνας για αρκετούς επιστημονικούς κλάδους. Οι εξελίξεις αυτές έδωσαν την αφορμή στις κοινωνικές επιστήμες και τις επιστήμες του χώρου, βασιζόμενες σε κριτήρια και μεθόδους, να προσπαθήσουν να εκφράσουν και να προσδιορίσουν τις διαπιστωμένες διαφοροποιήσεις που συνέβησαν στον ύπαιθρο χώρο κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

Σήμερα, το ζήτημα που τίθεται για την προσέγγιση και την ανάλυση τέτοιων περιοχών εστιάζεται σε δύο μεθοδολογικές δυσκολίες:

α. ότι οι μετασχηματισμοί και οι εξελίξεις στις περιοχές αυτές δεν μπορούν να προσεγγιστούν με τις κλασσικές έννοιες και όρους που περιορίζονται σε ένα αγροτικό πληθυσμό, σε μια αγροτική οικονομία και σε ένα κλειστό απομονωμένο χώρο, κλαδικά ενσωματωμένο,

β. οι πολιτικές για τους αντίστοιχους χώρους χαρακτηρίζονται από ριζική αλλαγή των στόχων τους.

Αρχικά επιδιώχθηκε η αύξηση της παραγωγής με στόχο την επάρκεια των κρατών σε προϊόντα διατροφής. Σήμερα, οι στόχοι δεν είναι πλέον τόσο ποσοτικοί - όπως τέθηκαν κατά τις δεκαετίες του '60 και '70 -, άλλα περισσότερο ποιοτικοί. Οι πολιτικές για τον ύπαιθρο χώρο εστιάζονται όλο και πιο έντονα σε ζητήματα όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η ποιότητα στα παραγόμενα προϊόντα, η προώθηση των παραδοσιακών προϊόντων κλπ, με τελικό στόχο τη διατήρηση του πληθυσμού και τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων στο εσωτερικό του ύπαιθρου χώρου.

Τίθεται οπότε το ζήτημα του σχεδιασμού νέων αναπτυξιακών δράσεων σε τοπικό επίπεδο, εξασφαλίζοντας την συμμετοχή «εκ των κάτω» ή «εκ των έσω» καθώς και την

ανάδειξη των συμμετοχικών διαδικασιών, σ' όλα τα επίπεδα σχεδιασμού και εφαρμογής αυτών των δράσεων.

Η επίτευξη των νέων στόχων προϋποθέτει ταυτόχρονα, τον προσδιορισμό χωρικών ενότητων τέτοιας διάστασης και έκτασης ώστε να είναι εφικτή η εκ των κάτω ανάπτυξη.

Εμφανίζεται επομένως, η αναγκαιότητα οριοθέτησης, στο εσωτερικό αυτού του κατακερματισμένου αντικειμενικά και μεθοδολογικά χώρου, γεωγραφικών ενότητων που χαρακτηρίζονται από συνοχή σε επίπεδο κοινωνικό, πολιτιστικό ή οικιστικό. Οι γεωγραφικές ενότητες οφείλουν να ενισχύσουν την χωρική τους συνοχή, πέρα από τις διοικητικές διαιρέσεις, μέσω δράσεων συνεργασίας με στόχο την αειφόρο ανάπτυξή τους.

Σ' αυτή την περίπτωση το επίκεντρο του ενδιαφέροντος είναι η διερεύνηση των συνθηκών, των στοιχείων και των παραμέτρων που προσδιορίζουν τη χωρική συνοχή των συγκεκριμένων γεωγραφικών ενότητων, στόχος που συχνά ξεπερνά το ιστορικό εμπόδιο της διοικητικής διαίρεσης.

Αυτές τις γεωγραφικές ενότητες μπορούμε να τις ορίσουμε ως χωρο – εδαφικές ενότητες¹ εφόσον ο βαθμός συνοχής τους πέρα, από την γεωμορφολογία και την ιστορία εξαρτάται και από την λιγότερο ή περισσότερο ισχυρή εσωτερική διάρθρωση μ' επίκεντρο ένα μικρό αγροτικό κέντρο.

Η διπλωματική εργασία που ακολουθεί εστιάζει την μελέτη της σε μια γεωγραφική, χωρο – εδαφική ενότητα θέλοντας να διερευνήσει α) το πως οργανώνονται και εξελίσσονται γεωγραφικές ενότητες που βρίσκονται στην βαθύτερη ενδοχώρα του ύπαιθρου χώρου, ή και στο εσωτερικό της ζώνης επιρροής μιας μικρής πόλης, β) αν αυτή η ενότητα, πέρα από τις επιμέρους διαφορές, στην παραγωγή, στην οικιστική εξέλιξη, παροχή υπηρεσιών κλπ, έχει την δυνατότητα να αποτελέσει ένα χώρο

¹ «Η εδαφική ενότητα ορίζεται ως μια περιοχή γεωμορφολογικά και ιστορικά προσδιορισμένη, τα όρια της οποίας περιλαμβάνουν μια ή περισσότερες γεωγραφικές ενότητες στο εσωτερικό της υπαίθρου. Η περιοχή αυτή δεν ταυτίζεται πάντα με τα όρια μιας διοικητικής ενότητας τα οποία μπορεί να ξεπερνά ή/και να τέμνει. Η διευρυμένη αυτή περιοχή διαθέτει συνοχή στο βαθμό που παρουσιάζει ή τέμνει να αποκτήσει μια ισχυρή εσωτερική διάρθρωση μ' επίκεντρο ένα μικρό ή μεσαίο αγροτικό κέντρο. Η συνοχή της προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την παρουσία μιας κοινότητας πληθυσμού, η οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει και να αξιοποιήσει για την προώθηση των συμφερόντων της ένα ενσωματωμένο ομοιογενές σύστημα αξιών, το οποίο εκφράζεται με όρους εκσυγχρονισμού και προόδου. Στο εσωτερικό της, εντοπίζεται ένας σημαντικός αριθμός θεσμικών φορέων, μικρών επιχειρήσεων αλλά και αναπτυξιακών πρωτοβουλιών. Στη περίπτωση αυτή, ο όρος «εδαφικό» αναφέρεται στην έκταση μιας αντίστοιχης ενότητας της οποίας τα σύνορα εμφανίζονται σαφώς καθορισμένα. Ο όρος «χώρος» αναφέρεται στην ύπαρξη δομών, εξοπλισμών, πόρων, δραστηριοτήτων, ροών και σχέσεων που επιτρέπουν τη γέννηση ενδογενών αναπτυξιακών διαδικασιών και πρωτοβουλιών, καθώς και τη σύνδεση με το εξωγενές.» (Γούσιος, 1999)

δημοτικής συνεργασίας και δράσεων για την από κοινού χωρική οργάνωση και ανάπτυξη.

Τέλος, πιστεύουμε, ότι η διπλωματική εργασία είναι δυνατό με βάση τους παραπάνω στόχους της να συμβάλλει στη μελέτη τέτοιων περιοχών, ιδιαίτερα δε, στην ενίσχυση της γνώσης για την οικονομική, κοινωνική και οικιστική εξέλιξή τους, γνώσεις απαραίτητες για το χωροταξικό σχεδιασμό σε αντίστοιχες κλίμακες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1.1. Εξέλιξη του ύπαιθρου χώρου

Βασικό στοιχείο της αγροτικής πολιτικής μεταπολεμικά στην Ελλάδα, και την Ευρώπη γενικότερα, αποτέλεσε η αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας και ο εκσυγχρονισμός των γεωργικών δομών με στόχο τη διατροφική αυτάρκεια της χώρας και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου στην ύπαιθρο. Το μοντέλο αυτό του αγροτικού εκσυγχρονισμού αναδείκνυε την κυρίαρχη αντίληψη για το ρόλο του αγροτικού τομέα στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας ως πηγή άντλησης φθηνών πρώτων υλών και εργατικής δύναμης στους μη αγροτικούς τομείς της οικονομίας.

Τα αποτελέσματα της προσπάθειας αυτής σε εθνικό επίπεδο, ήταν πράγματι εντυπωσιακά, όχι μόνο σε όρους βελτίωσης της παραγωγικότητας εργασίας στη γεωργία και υπερπλήρωσης κατ' επέκταση των ποσοτικών στόχων της αυτάρκειας, αλλά και σε όρους βελτίωσης των γεωργικών εισοδημάτων και του επιπέδου ζωής στην ύπαιθρο. Η κατασκευή των μεγάλων εγγειοβελτιωτικών έργων στις πεδινές ζώνες, από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, δημιούργησε ένα πλέγμα βασικών υποδομών και τεχνικού εξοπλισμού που σε συνδυασμό με την πολιτική εξορθολογισμού της έγγειας συγκέντρωσης μέσω του αναδασμού επέτρεψε, σε σημαντικό βαθμό, τον εκσυγχρονισμό της γεωργικής εκμετάλλευσης παρά τις σοβαρές εγγειο-διαθροωτικές ανεπάρκειες της (Ανθοπούλου Θ., 2001).

Η πολιτική που ακολουθήθηκε ήταν μονοδιάστατη και τομεακή. Οργανώθηκε δε και σχεδιάστηκε σε επίπεδο κεντρικής εξουσίας χωρίς παράλληλα να συνοδεύεται από μια πολιτική με χωρική και κοινωνική διάσταση η οποία θα λάμβανε υπόψη τις γεωγραφικές διαφορετικότητες και ιδιαιτερότητες (φυσικές συνθήκες παραγωγής, ιστορικά διαμορφωμένες έγγειες δομές, δυναμικές των τοπικών κοινωνιών). Προσδιορίστηκε με αυτό τον τρόπο η σημερινή άνιση δομή και εικόνα του ελληνικού ύπαιθρου χώρου. Αιτία αυτού του γεγονότος αποτέλεσε η προνομαϊκή μεταχείριση των κατά κύριο λόγο πεδινών και αρδευσίμων- αγροτικών ζωνών οι οποίες μπόρεσαν να ανταποκριθούν στο κυρίαρχο μοντέλο εντατικοποίησης της γεωργίας και μαζικής παραγωγής υιοθετώντας τις εκάστοτε νέες τεχνολογίες (εκμηχανισμός, χημικές εισροές κλπ). Στην αντίθετη πλευρά βρέθηκαν, οι ορεινές και οι φτωχές σε φυσικούς πόρους ημιορεινές ζώνες οι οποίες παρέμειναν στο περιθώριο της κρατικής πολιτικής και των επενδυτικών προγραμμάτων δεδομένου ότι δεν ήταν ανταγωνιστικές σε όρους

οικονομικής αποδοτικότητας στο πλαίσιο της λειτουργίας της αγοράς. Το “παραγωγιστικό” και “α-χωρικό” αυτό μοντέλο αγροτικής ανάπτυξης δημιούργησε τις συνθήκες μιας άνισης χωρο-οικονομικής ανάπτυξης.

Παράλληλα, αυτή η ίδια γεωργοκεντρική τομεακή πολιτική οδήγησε σε μια κοινωνική και οικονομική “γεωργοποίηση” της υπαίθρου με την έννοια ότι παρατηρήθηκε για μεγάλη χρονική περίοδο -τουλάχιστον μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1980- μικρή μόνο διαφοροποίηση της παραγωγικής βάσης με περιορισμένες διεξόδους της απασχόλησης σε εξω-γεωργικούς τομείς της οικονομίας, και συνακόλουθα, χαμηλή κινητικότητα και μεγάλη πρόσδεση του πληθυσμού στη γεωργική εκμετάλλευση. Από την άλλη, δημιούργησε περιφερειακές παραγωγικές εξειδικεύσεις που φθάνουν συχνά στα όρια των εκτεταμένων μονοκαλλιεργειών στη λογική του “γεωγραφικού συγκριτικού πλεονεκτήματος” που εγκλωβίζεται σε μια ντετερμινιστική αντίληψη για την αποδοτικότητα των συστημάτων αγροτικής παραγωγής (Ανθοπούλου Θ., 2001).

Η χώρα μας με την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (1981) ακολούθησε την ΚΑΠ η οποία υποστήριζε την αύξηση των γεωργικών αποδόσεων μέσω της εντατικοποίησης της παραγωγής (χρήση μιας διαρκώς ανανεωμένης τεχνολογίας και βελτιωμένων εισροών), με αποτέλεσμα να διευρύνονται οι προϋπάρχουσες χωρικές και οικονομικές ανισότητες σε εθνικό επίπεδο. Το σύστημα των εγγυημένων τιμών που προέτρεπε τους παραγωγούς -μέχρι την αναμόρφωσή της το 1992- σε “απεριόριστη παραγωγή” ευνόησε τις πεδινές και επίσης παρέσυρε σε αυτή την ανάπτυξη και τις ημιορεινές περιοχές οι οποίες προσφέρονταν για την εντατικοποίηση της γεωργικής παραγωγής. Έτσι, διαπιστώθηκε ότι η ΚΑΠ οδήγησε σε άνιση κατανομή της κοινοτικής ενίσχυσης δεδομένου ότι, μόνο το 20% των εκμεταλλεύσεων απορρόφησαν το 80% της κοινοτικής δαπάνης. Η ΚΑΠ κατέληξε να μην προσφέρει πλέον καμιά ουσιαστική υποστήριξη στους ευρωπαϊούς γεωργούς των λιγότερο ευνοημένων περιοχών, όπως οι ορεινές και μειονεκτικές (σύμφωνα με την Οδηγία 75/268), παρά το ειδικό πλαίσιο στήριξης της γεωργίας των ζωνών αυτών στα πλαίσια της διαρθρωτικής πολιτικής.

Η κρίση που παρατηρήθηκε σε επίπεδο γεωργικών αγορών (διαρθρωτικά πλεονάσματα) και περιβάλλοντος (από την εντατική εκμετάλλευση ή την εγκατάλειψη των φυσικών πόρων) και οι συνεχιζόμενες ανισότητες μεταξύ των αγροτικών ζωνών οδήγησαν την Κοινότητα, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, σε μια σειρά μέτρων δημοσιονομικού ελέγχου της παραγωγής που, όμως, απεδείχθησαν ανεπαρκή. Τελικά,

φτάσαμε στην αναμόρφωση της ΚΑΠ, το 1992, που στόχευε τόσο στην εξισορρόπηση των γεωργικών αγορών όσο και την προστασία της γεωργικής γης, του περιβάλλοντος και του αγροτικού τοπίου. Οι αλλαγές αυτές έλαβαν μέρος σε μια εποχή όπου τα πρώτα σημαντικά συμπτώματα της παγκοσμιοποίησης εμφανίζονται ενώ με τις διαπραγματεύσεις της GATT (Συμφωνία της Ουρουγουάης, 1994), οι δυνατότητες ενίσχυσης των προϊόντων περιορίζονται δραστικά (Μαραβέγιας Ν., Μουτσάτσος Δ., Ντυκέν Μ.Ν., 1999).

Βασικό στοιχείο της αναμόρφωσης της ΚΑΠ ήταν η αποδυνάμωση του σκέλους της πολιτικής των εγγυήσεων και η ενίσχυση της διαρθρωτικής πολιτικής που αποσκοπούσε στη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων και τη βελτίωση των υποδομών των αγροτικών περιοχών. Ήδη, από το 1988 με τη μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων, η Κοινότητα υιοθετεί τη στρατηγική της *αγροτικής ανάπτυξης*. Πρόκειται για ένα συνδυασμό ολοκληρωμένων δράσεων στο εσωτερικό μιας γεωγραφικής (χωρικής) ενότητας που λαμβάνει υπόψη τον *πολυλειτουργικό χαρακτήρα* του αγροτικού χώρου και τα εξω-γεωργικά στοιχεία που τα τελευταία χρόνια ενσωματώνει: μη-γεωργικές οικονομικές δραστηριότητες, καινούργιες τάσεις κατοίκησης και αναψυχής, δράσεις για την προστασία του αγροτικού περιβάλλοντος και πολιτισμού. Η αντίληψη της αγροτικής πολιτικής δεν ταυτίζεται, πλέον, με την γεωργική ανάπτυξη (αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας) αλλά με μια βιώσιμη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, οι στόχοι, οι μηχανισμοί και τα μέσα της οποίας διαφοροποιούνται κατά περιοχές (δυναμικές και ενσωματωμένες, μειονεκτικές ή φτωχές σε φυσικούς πόρους, ορεινές ή απομονωμένες κ.ο.ε.) (Φάκελος LEADER, 1997).

Οι εξελίξεις αυτές επηρεάζουν τις επικρατούσες αντιλήψεις περί ανάπτυξης, και κατά συνέπεια και την παραδοσιακή θεώρηση για το ρόλο και την εξέλιξη του αγροτικού χώρου. Η ανάγκη αντικατάστασης του όρου «αγροτικός χώρος» θα εκφρασθεί, συνεπώς, πολύ πιο καθυστερημένα, στην Ελλάδα, με την υιοθέτηση του όρου «ύπαιθρος» ή / και «ύπαιθρος χώρος». Ο ύπαιθρος χώρος ως έννοια υιοθετείται για να ενσωματώσει και να εκφράσει τις αλλαγές και τους μετασχηματισμούς που εκδηλώνονται στο εσωτερικό της υπαίθρου και που ξεπερνούν το «γεωργικό» φαινόμενο γιατί ακριβώς αφορούν όλο και περισσότερο το σύνολο της κοινωνίας και της λειτουργίας της (περιβάλλον, απασχόληση, τεχνολογίες κτλ). (Γούσιος Δ., 1997)

1.2. Εξέλιξη των σχέσεων μεταξύ ορεινών και πεδινών περιοχών

Οι παραπάνω μετασχηματισμοί μέσα στον ύπαιθρο χώρο προκάλεσαν σημαντικές αλλαγές στις σχέσεις που ιστορικά είχαν αναπτύξει οι ορεινές και πεδινές περιοχές.

1.2.1. Ιστορική εξέλιξη

Έως το 1960, το δίπολο πεδιάδα – βουνό χαρακτηριζόταν από σχέσεις αλληλεξάρτησης και ισορροπίας.

Το βουνό ήταν πυκνοκατοικημένο σε σχέση με την πεδιάδα και οι συνθήκες διαβίωσης ήταν καλύτερες. Οι κοινότητες και οι οικισμοί που εκτεινόταν στο βουνό σφύζανε από ζωή. Οι λόγοι ύπαρξης του πολυάριθμου αυτού ανθρώπινου δυναμικού στο βουνό ήταν η δυνατότητα αποδοτικής δραστηριότητας (κτηνοτροφική και εμπορική) και το υψηλό εισόδημα.

Η πεδιάδα παρουσιάζει πληθυσμό σε μικρότερα επίπεδα από τις ορεινές περιοχές. Μέχρι και το 1920, περίοδος κατά την οποία πραγματοποιήθηκε η διανομή των γαιών στον αγροτικό πληθυσμό, οι κάτοικοι των πεδινών περιοχών ήταν απλοί εργάτες γης με μόνο δικαίωμα τη διαμονή τους στο χώρο κατοικίας.

Η κτηνοτροφία αποτελούσε την κύρια παραγωγική δραστηριότητα στο βουνό (με ένταση εργασίας) η οποία λόγω της νομαδικής της κυρίως μορφής βρισκόταν σε συνεργασία και συμπλήρωση με την πεδιάδα. Ο ορεσίβιος έπαιζε το ρόλο του παραγωγού αλλά και του διαχειριστή του περιβάλλοντος χώρου. Οι νομάδες κτηνοτρόφοι την χειμερινή περίοδο κατεβαίνανε σε πεδινές περιοχές και εκμεταλλευόντουσαν τις γαίες που δεν καλλιεργούταν, ενώ κατά την καλοκαιρινή περίοδο εκμεταλλευόντουσαν και ταυτόχρονα διαχειριζόταν τα βοσκοτόπια σε ορεινές περιοχές. Η δεύτερη σε σημασία δραστηριότητα στα ορεινά ήταν η βιοτεχνία, βιοτεχνία που εκμεταλλευόταν πρώτες ύλες τοπικά παραγόμενες όπως ξύλο, γάλα, μαλλί, κλπ.

Η καλλιέργεια γης και η κτηνοτροφία, δραστηριότητες εντάσεως εργασίας αποτελούσαν τις παραγωγικές δραστηριότητες στην πεδιάδα. Η απόκτηση ιδιοκτησίας (το 1920) από τους κατοίκους των πεδινών περιοχών, δεν τους έδωσε την δυνατότητα να αναπτύξουν δομές οργάνωσης όπως οι ορεσίβιοι και άρα αντίστοιχης ανάπτυξης. Έτσι, τουλάχιστον μέχρι το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο, οι ορεινές περιοχές αποτέλεσαν δυναμικό και ζωντανό χώρο.

1.2.2. Διαδικασία περιθωριοποίησης

Η υποβάθμιση των ορεινών περιοχών και η πορεία αυτών προς την περιθωριοποίηση προήρθε από τις εξής αλλαγές (Γούσιος, 1997, σελ 148):

- Η διερεύνηση των αιτιών για την περιθωριοποίηση και την εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών εστιάζεται τα τελευταία χρόνια στις διαδικασίες ενσωμάτωσής τους στο πλαίσιο αγροτικών πολιτικών οι οποίες ευνόησαν τις πεδινές ζώνες καθιστώντας τις ανταγωνιστικές ως προς την ορεινή οικονομία. Οι πολιτικές αυτές προωθώντας εντατικά συστήματα παραγωγής και αντίστοιχα τεχνικά μέσα παρέβλεψαν τις ιδιόμορφες συνθήκες του ορεινού χώρου (μικρή πυκνότητα πληθυσμού, εύθραυστα οικοσυστήματα, σύνθετα συστήματα διαχείρισης του χώρου, δύσκολες γεωμορφολογικές και εργασιακές συνθήκες) ενώ περιόρισαν τα κριτήρια αξιολόγησης των παραγωγικών αποτελεσμάτων στο τεχνο-οικονομικό επίπεδο.
- η Πολιτεία έχοντας ως βασικό της μέλημα (μετά το 1950) να γίνει αυτάρκης σε τρόφιμα εφαρμόζει αγροτική πολιτική η οποία ευνοεί την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου μέσω της εκμηχάνισης, της δημιουργίας υποδομών και αρδευτικών έργων, των αγροχημικών και των βελτιωμένων σπόρων και φυλών,
- οι δυνατότητες εποχιακής απασχόλησης για τους κατοίκους των ορεινών περιοχών στις πεδιάδες μειώνονται δεδομένου της εκμηχάνισης των γεωργικών εργασιών. Παράλληλα, η μηχανοποίηση ήρθε ως επακόλουθο της έλλειψης εργατικού δυναμικού μιας και το παραδοσιακό εργατικό δυναμικό - οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών - επέλεξαν να προσφέρουν την εργασία τους σε περιοχές με υψηλότερες αποδοχές γι' αυτούς,
- η ανυπαρξία ή ο μη σημαντικός ρόλος των οριζόντιων φορέων και επαγγελματικών οργανώσεων στο τοπικό επίπεδο, τα περιοριστικά ως προς τις δυνατότητες συνεργασίας όρια των νομών, η αρνητική εμπειρία της άρθρωσης Νομαρχιακού / Κοινοτικού επιπέδου, επιτείνουν και ενισχύουν την εικόνα εγκατάλειψης, αποδιοργάνωσης που παρουσιάζουν στο εσωτερικό τους ολόκληρες ορεινές μικρο-περιοχές. Η έλλειψη συγκεκριμένων προγραμμάτων ανάπτυξης, περισσότερο συλλογικών και πέρα από μεμονωμένες δράσεις εξασθενίζουν αντί να ενισχύουν τη συμπληρωματικότητα και την αλληλεγγύη των τοπικών συστημάτων παραγωγής,
- η διοικητική κατάτμηση συνιστά σημαντικό μειονέκτημα για τις ορεινές περιοχές έχοντας ιστορικά συμβάλει στην εξασθένηση της χωρικής, οικονομικής και κοινωνικής συνοχής τους (Κατσαρός Δ., 1995)

- οι επιπτώσεις από την καθυστέρηση της βελτίωσης της επικοινωνίας των οικισμών στο εσωτερικό των ορεινών γεωγραφικών ενοτήτων θεωρούνται επίσης αρνητικές ως προς την χωρική, επαγγελματική και κοινωνική συνοχή των τελευταίων,
- η ανασυγκρότηση του ελληνικού κράτους και η διαίρεσή του σε Νομούς και Περιφέρειες, διαμόρφωσε την πολιτική που ακολουθούσε ο Νομός και άρα και την πορεία που ακολούθησε η κάθε περιοχή,
- η ανάπτυξη της βιομηχανίας, βιοτεχνίας και του δημόσιου φορέα προσφέρει θέσεις εργασίας και καλύτερο εισόδημα από αυτό που απολάμβαναν οι αγρότες έως τότε, όποτε και παρατηρείται μια έξοδος του αγροτικού πληθυσμού προς τις πόλεις, ενισχύοντας το φαινόμενο της αστικοποίησης.

Επακόλουθο αυτών ήταν στις ορεινές περιοχές να εγκαθιδρύεται το εκτατικό σύστημα κτηνοτροφίας και στις ημιορεινές περιοχές, οι οποίες λειτουργούσαν σαν τροφοδότης των ορεινών περιοχών, να μηχανοποιούνται τα συστήματα παραγωγής σιτηρών και να επεκτείνεται η καλλιέργεια εκτατικών καλλιεργειών όπως βαμβάκι, παρ' ότι το ζήτημα της άρδευσης και των υποδομών δεν έχει λυθεί. Αποτέλεσμα αυτού είναι η κτηνοτροφία ως παραγωγική δραστηριότητα να εμφανίζει όλο και αυξανόμενες πτωτικές τάσεις με επίπτωση δυσμενή οικονομικά αποτελέσματα των εκμεταλλεύσεων καθώς και να εμφανίζονται όλο και πιο έντονα τα περιβαλλοντικά προβλήματα (διάβρωση του εδάφους, καταστροφή και υποβάθμιση βιοτόπων).

Όσον αφορά τα συστήματα παραγωγής, επίσης παρατηρούνται διττά προβλήματα. Στα μεν ημιορεινά η μηχανοποίηση των καλλιεργειών και η αναζήτηση δραστηριοτήτων σε μικρές πόλεις έχουν εξασθενήσει τον κοινωνικό ιστό. Στα δε ορεινά παρατηρείται είτε εγκατάλειψη είτε υπερεκμετάλλευση του περιβάλλοντος. Σε αυτές τις περιοχές λόγω της πληθυσμιακής μείωσης και της γήρανσης του εναπομείναντος πληθυσμού και κατά συνέπεια της δραστηρικής μείωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων παρατηρείται αποδιοργάνωση του παραγωγικού και του κοινωνικού συστήματος. Το κυρίως αποτέλεσμα των παραπάνω είναι το γεγονός ότι ενώ τα ημιορεινά αποτελούσαν το ενδιάμεσο και άρα το συνδετικό κρίκο μεταξύ πεδιάδας και βουνού αυτή η συνέχεια-αλληλουχία διακόπηκε. Επομένως, το βουνό σταδιακά απομονώθηκε και διακόπηκε η οποιαδήποτε συνεργασία με τον υπόλοιπο παραγωγικό χώρο. Ταυτόχρονα, η πεδιάδα ενσωμάτωσε στα συστήματα παραγωγής της και τις ημιορεινές περιοχές, επέκταση που προέκυψε από την αναγκαιότητα αύξησης της καλλιεργούμενης έκτασης σε μια λογική της εντατικοποίησης.

Η αδυναμία προσαρμογής των παραδοσιακών ορεινών οικονομιών στην αναπτυξιακή πορεία που το Κράτος είχε επιλέξει να ακολουθήσει, ενίσχυσε τις τάσεις απερήμωσης των ορεινών περιοχών, οι οποίες, σε πολλές περιπτώσεις, είναι σχεδόν μη αντιστρέψιμες. Μέχρι σήμερα, η πληθυσμιακή απογύμνωση συνεχίζεται (*Απογραφή Πληθυσμού, Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, 2000*) προκαλώντας την αποδιοργάνωση του τοπικού οικονομικού ιστού η οποία, με την σειρά της, παράγει νέες μορφές κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων.

1.2.3. Η υφιστάμενη κατάσταση των ορεινών περιοχών

Οι ορεινές περιοχές καταλαμβάνουν μια σημαντική θέση στο χώρο των μεσογειακών περιοχών η οποία προκύπτει από την ιστορία του, τον πολιτισμό του και την αγροτική κληρονομιά που φέρει. Σε χωρικό επίπεδο, ο ρόλος του βουνού ήταν συμπληρωματικός ως προς την πεδιάδα αλλά έχει εξασθενήσει με αυξανόμενους ρυθμούς όπως έχει ήδη αναφερθεί σε προηγούμενη παράγραφο. Επίσης σε διοικητικό επίπεδο, ο ρόλος του ορεινού χώρου εξασθενίζει σημαντικά μέσα στα Νομαρχιακά όρια, και αποτελεί αδύνατο θεσμικό χώρο.

Ο αγροτικός τομέας στις ορεινές περιοχές παρουσιάζει οξυμένα δομικά προβλήματα όπως: κατακερματισμός της γης, μικρό μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης, ελάχιστη έως ανύπαρκτη εκμηχάνιση της γεωργίας, τα οποία εμποδίζουν την αύξηση της αποδοτικότητας.

Γενικότερα, οι ορεινές περιοχές παρουσιάζουν έλλειψη υποδομών και υπηρεσιών και μια σημαντικά ελάχιστη πληθυσμιακή πυκνότητα, η οποία οφείλεται στην αγροτική έξοδο που έπληξε τις περιοχές αυτές με αρνητικές συνέπειες στον οικονομικό τομέα τους.

Ο μόνιμος πληθυσμός παρουσιάζει μια συνεχή πτωτική τάση παρ'όλο που με βάση τις απογραφές του 1981 και του 1991 εμφανίζει μεν πτώση αλλά με επιβραδυνόμενο ρυθμό σε σχέση με τον πληθυσμό που κατείχαν οι ορεινές περιοχές σε προηγούμενες δεκαετίες και ιδιαίτερα του 1961.

Η μείωση του πληθυσμού της περιοχής, η οποία οφείλεται στην αγροτική έξοδο που σημειώθηκε στον ελλαδικό χώρο τη δεκαετία του 60, συντέλεσε στην αποδιάρθρωση της τοπικής οικονομικής δραστηριότητας (κυρίως γεωργο-κτηνοτροφική). Η δημογραφική μείωση και η αποδιοργάνωση της οικονομικής δραστηριότητας είναι δύο στοιχεία τα οποία βρίσκονται σε άμεση αλληλεξάρτηση. Οι

Βασικές μορφές έκφρασης της φθίνουσας πορείας των ορεινών περιοχών συνιστούνται από: δημογραφική απογύμνωση, εγκατάλειψη του χώρου, περιθωριοποίηση της αγροτικής δραστηριότητας (οι φυσικές συνθήκες του χώρου όπου αυτή εξασκείται δεν της επιτρέπουν να είναι ανταγωνιστική), καθώς και ανισόρροπη χρήση του χώρου. Έτσι, σε ορισμένα τμήματα του κυριαρχεί η υπερεκμετάλλευση ενώ στα υπόλοιπα, η συνεχής εγκατάλειψη. Η φθίνουσα πορεία επηρεάζεται επίσης από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης που ασκεί νέες μορφές πίεσης σε όλες τις αγροτικές κοινωνίες και επομένως και στις ορεινές.

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς που διέπει τις εκτάσεις σε ορεινές περιοχές (δασικές αγροτικές, βοσκότοποι) είναι ποικίλο: ιδιόκτητο, κοινοτικό, συνιδιόκτητο, διακατεχόμενο, δημόσιο. Το καθεστώς αυτό προσδιόρισε ιστορικά τη σχέση (στενή) των συστημάτων παραγωγής και των συλλογικών συστημάτων διαχείρισης του χώρου. Τα άτυπα συστήματα διαχείρισης του χώρου που βρισκόταν σε ισχύ μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 60, βοήθησαν στην άριστη διαχείριση του χώρου δεδομένου ότι τα συστήματα παραγωγής, κυρίως της κτηνοτροφίας, ήταν βασισμένα στην κοινή οργάνωση και διαχείριση.

Η διατήρηση αυτών των κοινών συστημάτων διαχείρισης (κυρίως αναφέρονται σε συνιδιοκτησία δασικών εκτάσεων) μέχρι σήμερα, παρόλο που είχαν υποπέσει σε αδράνεια λόγω της μείωσης της δραστηριότητας, αποτελούσαν εμπόδιο στις οποιοσδήποτε προσπάθειες παρέμβασης.

Η εξέλιξη των αγροτικών συστημάτων του βουνού τα τελευταία 40 έτη οδήγησε στη:

- μονοδιάσταση της γεωργίας, ειδίκευση-υπερχρησιμοποίηση ορισμένων γόνιμων χώρων
- εγκατάλειψη των ημιορεινών και των πρानών (γεωργία σε αναβαθμίδες) και δύσκολα εδάφη προς καλλιέργεια, λόγω έλλειψης εργατικών χεριών. Το σύνολο αυτών των εξελίξεων επέδρασε στο περιβάλλον με υποβάθμιση και επακόλουθες συνέπειες στην οικονομική και κοινωνική κατάσταση αυτών των περιοχών.

Τα νέα δεδομένα της αγοράς και των πολιτικών που εφαρμόζονται προσδίδουν στη γεωργία γενικά αλλά και ειδικά των ορεινών όγκων ένα πολυδιάστατο ρόλο. Ενθαρρύνεται η προσαρμογή της σ' ένα ειδικό περιβάλλον, η εμφάνιση πολύπλοκων αγροτικών συστημάτων, η ποικιλότητα, ο σεβασμός προς το φυσικό περιβάλλον και η αξιοποίησή του.

1.3. Διαχείριση και Ανάπτυξη του ύπαιθρου χώρου

Οι αλλαγές στο πλαίσιο λειτουργίας της γεωργίας που σχετίζονται, τόσο με τον εντεινόμενο ανταγωνισμό στις διεθνείς αγορές γεωργικών προϊόντων και τη μείωση του προστατευτισμού, όσο και με τις αλλαγές των καταναλωτικών προτύπων και της αστικής ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες του αγροτικού χώρου, οδηγούν σε νέες αντιλήψεις σχετικά με τη διαχείριση - ανάπτυξη των τοπικών πόρων. Δημιουργούν, συνακόλουθα, την ανάγκη επαναπροσδιορισμού των τρόπων και των μέσων αντιμετώπισης ζητημάτων ανάπτυξης – σύγκρουσης όσον αφορά την οικειοποίηση και εκμετάλλευση του αγροτικού χώρου από τις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Παράλληλα, νέες δραστηριότητες, γεωργικές και εξω-γεωργικές, που έρχονται να απαντήσουν στην αδυναμία της γεωργίας να εξασφαλίσει επαρκή εισοδήματα στο αγροτικό νοικοκυριό καθώς και στην αστική ζήτηση για “επιστροφή στη φύση”, υιοθετούνται από την ευρωπαϊκή πολιτική, μετά την αναθεώρηση της ΚΑΠ, ως μοχλός ανάπτυξης και αναζωογόνησης της υπαίθρου.

Οι εξελίξεις αυτές οδηγούν, αναπόφευκτα, στην αναγνώριση της *πολυλειτουργικότητας της γεωργίας* και του αγροτικού χώρου. Οι νέες λειτουργίες παραπέμπουν σε:

- i) νέα προϊόντα και αγορές,
- ii) νέες - από τεχνικής και οικονομικής σκοπιάς- δραστηριότητες,
- iii) νέες χρήσεις του αγροτικού χώρου ή αναθεώρηση των πρότερων, και τέλος,
- iv) νέους στόχους των αγροτικών πολιτικών.

Τα πιο χαρακτηριστικά προϊόντα που συνδέονται με τις λειτουργίες αυτές της γεωργίας είναι ☉ τα προϊόντα και υπηρεσίες που παράγονται, μεταποιούνται στην εκμετάλλευση και διατίθενται απευθείας από τον αγρότη στον καταναλωτή (όπως τα “προϊόντα αγροκτήματος”² και ο αγροτουρισμός) καθώς και ☉ οι περιβαλλοντικές υπηρεσίες, που αφορούν στη συμβολή της γεωργίας στη διατήρηση των αγροτικών τοπίων, της βιοποικιλότητας, και γενικότερα, αυτού που αποκαλούμε “αγροτική κληρονομιά” και σηματοδοτούν νέα πρότυπα κατανάλωσης / οικειοποίησης του υπαιθριακού χώρου (εγκατάσταση πρώτης κατοικίας σε αγροτικές ζώνες,

² Τα προϊόντα αγροκτήματος (Farm products – PTF: Produits transformés a la Ferme) αποκτούν σήμερα μια νέα βαρύτητα και δίνουν στους παραγωγούς, μια ευκαιρία για πρόσθετο εισόδημα. Ορισμένοι καταναλωτές – ειδικά των μεγάλων αστικών κέντρων – είναι πρόθυμοι να πληρώσουν υψηλότερη τιμή για την απόκτηση προϊόντων αγροκτήματος ή παραδοσιακών προϊόντων. (Βλ. Ντυκέν Μ.Ν., Γούσιος Δ, Ανθόπουλου Θ, 1999)

παραθερισμός, αναψυχή “στη φύση”). Από μια, δε, ευρύτερη οπτική, το πέρασμα από μια παραγωγιστική / ποσοτική λογική σε μια λογική της ποιότητας ανάγεται, επίσης, στο θέμα των νέων λειτουργιών. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για μια ριζική αλλαγή του γεωργικού παραγωγικού μοντέλου.

Οι αλλαγές αυτές δεν επιδρούν με τον ίδιο τρόπο και την ίδια ένταση στις επιμέρους ζώνες του αγροτικού χώρου. Οι οικονομικά αναπτυγμένες και ενσωματωμένες στο ευρύτερο παραγωγικό και κοινωνικό ιστό, περιοχές συγκρατούν ή έλκουν πληθυσμό και δραστηριότητες χάρη ♦ στις ευνοϊκές φυσικές συνθήκες γεωργικής παραγωγής (εντατική γεωργία), ♦ τις οικονομίες γειτνίασης με μεγάλα αστικά και αγροβιομηχανικά κέντρα, ♦ τους τουριστικούς πόρους, ή ακόμα, ♦ την ύπαρξη μικρών και μεσαίων πόλεων που εξασφαλίζουν βασικές αστικές λειτουργίες και υποδομές. Οπότε πρόκειται για πεδινές, εύφορες για τη γεωργική παραγωγή περιοχές, για περιαστικές ή για τουριστικά αναπτυγμένες που χαρακτηρίζονται από μια πολυτομεακή οικονομική βάση, το σχετικά ψηλό βαθμό πολυαπασχόλησης του αγροτικού νοικοκυριού εκτός γεωργίας και τον εντεινόμενο εξαστισμό των τοπικών κοινωνιών. Ακόμα και αν ο γεωργικός τομέας εξακολουθεί να κατέχει σημαντική θέση στην τοπική οικονομία, μέσα από την εντατική και κάθετα ενσωματωμένη στα μεταπαραγωγικά δίκτυα γεωργική παραγωγή, οι περιοχές αυτές αναδεικνύονται τα τελευταία χρόνια σαν κατεξοχήν πεδίο κοινωνικής και οικονομικής ανασύνθεσης, αν λάβουμε υπόψη ότι οι δείκτες αστικότητας σε όρους ΑΕΠ, απασχόλησης ή επιπέδου ζωής δε διαφέρουν ριζικά από το μέσο επίπεδο των αστικών περιοχών ή της χώρας.

Το βασικό ερώτημα που τίθεται για τον ευρύτερο ύπαιθρο χώρο είναι «ποιο είναι το μέλλον αυτού του πληθυσμού και αυτών των οικισμών;» Το ερώτημα αυτό συντίθεται από τα εξής υπο-ερωτήματα: «υπάρχουν οικισμοί που είναι δυνατό να αποτελέσουν συνεκτικά στοιχεία, αλλά και δομές δράσεις, στις οποίες δύνανται να στηριχθούν και ν’ αξιοποιηθούν χωροταξικές και αναπτυξιακές πολιτικές;», «ποιος θα είναι ο ρόλος αυτών των οικισμών - κέντρων όσον αφορά τη θέση τους στην ευρύτερη περιοχή (οργανωτικός, συσσώρευση απαραίτητων υπηρεσιών);»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

2.1. Οι έννοιες του αγροτικού χώρου

Η μεγάλη σπουδαιότητα του αγροτικού χώρου έχει γεννήσει διαφορετικές απόψεις σχετικά με την έννοια του και την οριοθέτηση του, και αναλυτικότερα κατά πόσο περιλαμβάνει στοιχεία εκτός της υπαίθρου, όπως για παράδειγμα, μικρές ή μεσαίες πόλεις, ενταγμένες και εξαρτώμενες από τον ευρύτερο αγροτικό χώρο, παραθαλάσσιες περιοχές, κλπ. Τα εμπειρικά προβλήματα του διαχωρισμού των αγροτικών περιοχών από τις αστικές έχουν αντιμετωπιστεί ποικιλοτρόπως. Όμως είναι γεγονός ότι παρά τις δυσκολίες να ορίσουμε μια διαχωριστική γραμμή μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, ο διαχωρισμός είναι απαραίτητος δεδομένου ότι η πρακτική κοινωνικο-οικονομική ανάλυση δεν μπορεί να προχωρήσει χωρίς την οριοθέτηση του χώρου.

Μέχρι σήμερα, η οριοθέτηση του αγροτικού χώρου βασίζεται κυρίως σε δημογραφικά χαρακτηριστικά, και ειδικά στο πληθυσμιακό μέγεθος και στην πυκνότητα του πληθυσμού ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ οι δείκτες αυτοί υπολογίζονται με βάση τα διοικητικά όρια των Δήμων και Κοινοτήτων.

Στην Ελλάδα, ο ορισμός των αγροτικών περιοχών δίνεται από την Ε.Σ.Υ.Ε. η οποία χρησιμοποιεί για τον καθορισμό αυτό, το κριτήριο του μεγέθους του πληθυσμού των ΟΤΑ³. Κατά συνέπεια, ο αγροτικός χώρος αποτελείται από τους Δήμους και τις Κοινότητες που έχουν λιγότερο από 2.000 κατοίκους, ενώ ο ημιαστικός χώρος περιλαμβάνει τους ΟΤΑ με πληθυσμό από 2.000 έως 10.000 κατοίκους και τέλος οι αστικές περιοχές περιέχουν τους ΟΤΑ με πάνω από 10.000 κατοίκους.

Ο απόλυτος αριθμός κατοίκων δεν αποτελεί τον κατάλληλο δείκτη για την προσέγγιση του βαθμού αγροτικότητας μιας περιοχής. Ο Ο.Ο.Σ.Α. προτείνει την πυκνότητα ως δείκτη για τον ορισμό των αγροτικών περιοχών. Πιο συγκεκριμένα, αγροτικές περιοχές ορίζονται εκείνες με πυκνότητα πληθυσμού κάτω από 150 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

Και τα δύο κριτήρια είναι μονοδιάστατα δεδομένου ότι στηρίζονται για τον προσδιορισμό των περιοχών σε ποσοτικές μεταβλητές με αποτέλεσμα να αποκλείουν όλες εκείνες τις περιπτώσεις των κοινοτήτων (πάνω από 2000 κατοίκους) των οποίων ο πληθυσμός είναι κατεξοχήν γεωργικός, αλλά και εκείνα τα κέντρα που έχουν αναπτύξει

αμφίδρομη σχέση με την ενδοχώρα τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι η Ε.Σ.Υ.Ε. καθώς και ο Ο.Ο.Σ.Α. δεν χρησιμοποιούν δείκτες που χαρακτηρίζουν το παραγωγικό σύστημα όπως ποσοστιαία συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στην διαμόρφωση του ΑΕΠ ή ακόμη και τη διάρθρωση της απασχόλησης, εν γένει ή ειδικότερα για τον καθορισμό των αγροτικών περιοχών.

Τέλος, το όριο των 150 κατοίκων ανά τ.χλμ. είναι μεγάλο για τα ελληνικά δεδομένα. Θεωρούμε ότι το συγκεκριμένο κριτήριο δεν ταιριάζει απόλυτα στο μοντέλο των μεσογειακών χωρών, σε αντίθεση με αυτό που ισχύει στις δυτικές και βόρειες χώρες δεδομένου του ανάγλυφου και της πληθυσμιακής κατάστασης εν γένει. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός με βάση αυτό τον ορισμό ότι το 93% των Δήμων και Κοινοτήτων της χώρας χαρακτηρίζονται ως αγροτικές περιοχές. Επομένως, ο ορισμός του Ο.Ο.Σ.Α. δεν επιτρέπει στην περίπτωση της Ελλάδας να απεικονίσει με κατάλληλο τρόπο τον πραγματικό βαθμό «αγροτικότητας» της υπαίθρου. (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1996 και, RAFAC 2000)

Η Ε.Ε. δεν διαθέτει ενιαίο ορισμό για τον αγροτικό, ευρωπαϊκό χώρο. Για την Ε.Ε., ο αγροτικός χώρος βασίζεται στις εθνικές οριοθετήσεις, δηλαδή σ' αυτές που ισχύουν σε κάθε κράτος μέλος. Παράλληλα, η Ε.Ε. προχώρησε σε μια τυπολογία του Ευρωπαϊκού χώρου και επομένως του αγροτικού, σύμφωνα με τον βαθμό προβληματικότητας του. Πρόκειται για μια διαφορετική προσέγγιση με την έννοια ότι, ο βασικός στόχος είναι η οριοθέτηση των περιοχών της Ευρώπης που αντιμετωπίζουν ειδικά μειονεκτήματα, είτε γεωμορφολογικά (υψόμετρο, μεγάλες κλίσεις κτλ.) είτε κοινωνικό – οικονομικά (δημογραφικά φθίνουσες περιοχές, μικρό εισόδημα κτλ.), και επομένως ο σχεδιασμός και η εφαρμογή μιας ειδικής πολιτικής ενίσχυσης των περιοχών αυτών, έτσι ώστε να μειωθούν κατά το μάλλον οι περιφερειακές ανισότητες και ανισοροπίες. Με την εν λόγω τυπολογία της Ε.Ε., εμπλουτίζεται ουσιαστικά, η ανάλυση του αγροτικού χώρου, προσφέροντας μια διαφορετική κλίμακα οριοθέτησής του.

Έτσι με βάση την οδηγία 75/268/ΕΟΚ, ο αγροτικός χώρος της Ε.Ε. διακρίνεται σε ορεινές, μειονεκτικές και λοιπές περιοχές. Ορεινές και μειονεκτικές είναι οι περιοχές όπου τα μόνιμα φυσικά μειονεκτήματα όπως ποιότητα και κλίση του εδάφους, δυσμενές ανάγλυφο, σύντομη βλαστική περίοδος, συνεπάγονται δύσκολες διαδικασίες

³ Ως ΟΤΑ αναφέρεται ο παλιός διοικητικός διαχωρισμός (1991) πριν την εφαρμογή του προγράμματος Ι. Καποδίστριας.

παραγωγής, υψηλό κόστος παραγωγής και ως εκ τούτου χαμηλότερο αγροτικό εισόδημα. Η σταθερή συρρίκνωση των γεωργικών εισοδημάτων σ' αυτές τις περιοχές συχνά προκαλεί τη μαζική παύση απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, εγκατάλειψη της γης, ερήμωση αυτών των περιοχών, με συνέπειες οικονομικές, κοινωνικές, αλλά και περιβαλλοντικές (μη συντήρηση του εδάφους, διαβρώσεις, κλπ.).

Με βάση τον κανονισμό 75/268/ΕΟΚ και σύμφωνα με τα κριτήρια που υιοθέτησε η Ελλάδα, οι προβληματικές περιοχές της χώρας προσδιορίζονται ως εξής:

α. Ορεινές ζώνες (άρθρο 3, παρ 3 του Κανονισμού / Οδηγία 81/645/ΕΟΚ)

Στις περιοχές αυτές εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες και Οικισμοί που έχουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα,
- η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600 – 800 μέτρων και οι κλίσεις εδάφους είναι τουλάχιστον 16%,
- η κτηματική τους έκταση βρίσκεται κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 16%.

Κανονικά, το 80% τουλάχιστο της έκτασης του Δήμου, Κοινότητας ή Οικισμού, πρέπει να ανταποκρίνεται σε ένα ή περισσότερα από τα χαρακτηριστικά αυτά ώστε να χαρακτηρίζεται ως ορεινή ζώνη. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το ποσοστό αυτό μπορεί να μειωθεί κατ' ανώτατο όριο μέχρι 50%, όταν πρόκειται για Δήμο, Κοινότητα ή Οικισμό που βρίσκεται στο ίδιο ορεινό σύμπλεγμα, όπου οι κλιματικές και τοπογραφικές συνθήκες είναι όμοιες και τα επίπεδα απόδοσης και εισοδημάτων αρκετά χαμηλά.

β. Μειονεκτικές περιοχές που απειλούνται με μείωση του πληθυσμού (άρθρο 3, παρ. 4 του Κανονισμού / Οδηγίες 81/645/ΕΟΚ και 85/148/ΕΟΚ)

Εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες ή Οικισμοί που αποτελούν ομοιογενείς ζώνες και χαρακτηρίζονται από χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, άγονο έδαφος και χαμηλό εισόδημα. Ειδικότερα, τα κριτήρια προσδιορισμού των παραπάνω περιοχών για την Ελλάδα είναι τα ακόλουθα:

- Οι αποδόσεις των κυριότερων καλλιεργειών να είναι μέχρι 80% του μέσου όρου της χώρας. Επίσης, τουλάχιστο το 30% της ΧΓΕ αποτελείται από υποβαθμισμένους βοσκότοπους,
- το εισόδημα ανά μονάδα γεωργικής εργασίας να μη υπερβαίνει το 80% του εθνικού μέσου όρου,

- η πυκνότητα πληθυσμού ανά $\chi\lambda\mu^2$ να μη υπερβαίνει τους 45 κατοίκους όταν ο εθνικός μέσος όρος ανέρχεται σε 74 κατοίκους ανά $\chi\lambda\mu^2$ (1991).
- Η ετήσια μείωση του πληθυσμού να είναι τουλάχιστο της τάξης του 2% και πάνω από το 50% του συνολικού πληθυσμού να αποτελεί τον ενεργό γεωργικό πληθυσμό.

γ. *Εξομοιούμενες μειονεκτικές περιοχές* (άρθρο 3 παρ. 5 του κανονισμού / Οδηγία 81/645/ΕΟΚ)

Πρόκειται για μια ειδική κατηγορία, η οποία δεν μπορεί στο σύνολό της να ξεπερνά το 10% της συνολικής έκτασης της χώρας. Σε αυτές εντάσσονται νησιωτικές και παραμεθόριες περιοχές οι οποίες, λόγω της θέσης τους, αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα με αποτέλεσμα χαμηλά επίπεδα αποδόσεων και εισοδημάτων. Το γεωργικό εισόδημα δεν πρέπει να ξεπερνά το 80% του μέσου όρου της χώρας και η γονιμότητα των εδαφών είναι χαμηλή.

2.2. Πηγές

Η ανάλυση μιας περιοχής, η οποία γίνεται σε επίπεδο οικισμού, δημιουργεί αρκετά προβλήματα δεδομένου ότι υπάρχει έλλειψη στοιχείων σ' αυτό το επίπεδο, αλλά και όσα υπάρχουν θεωρούνται μειωμένης πιστότητας για την διεκπεραίωση μιας τέτοιας ανάλυσης.

Οπότε έπρεπε να αναζητηθούν εκτός από τις επίσημες πηγές, άλλες οι οποίες θα επέτρεπαν τη χωρική ανάλυση της περιοχής μελέτης.

Όπως προείπαμε οι πηγές που αναφέρονται σε επίπεδο οικισμού είναι περιορισμένες και ταυτόχρονα ξεπερασμένες. Συγκεκριμένα η απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. έγινε πριν 10 χρόνια, που σημαίνει ότι τα στοιχεία δεν αντικατοπτρίζουν την σημερινή πραγματικότητα οποιασδήποτε περιοχής. Επιπλέον δημιουργείται πρόβλημα εξαιτίας του μικρού βαθμού πληροφορίας που μπορούμε να αντλήσουμε για αυτό το επίπεδο. (Υπ. Γεωργίας, 2000)

Με βάση τα παραπάνω οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την εύρεση στοιχείων ώστε να γίνει αποτελεσματική και κατατοπιστική η ανάλυση της περιοχής, ήταν:

- Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.): Απογραφές Πληθυσμού και Απογραφή της Γεωργίας και Κτηνοτροφίας

- Το Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του Υπουργείου Γεωργίας (ΜΑΑΕ) το οποίο πραγματοποιήθηκε το 1997.
- Η Επιτόπια Έρευνα.
- Το Επιμελητήριο Λάρισας
- Η Τοπογραφική Υπηρεσία της Νομαρχίας Λάρισας.
- Τα γραφεία Α' και Β' βαθμού εκπαίδευσης.

Θα ακολουθήσει αναλυτική αναφορά σε κάθε μια από τις παραπάνω πηγές στοιχείων στις οποίες ανατρέξαμε.

Ε.Σ.Υ.Ε.

Παρ' όλο που θεωρούμε ότι τα στοιχεία που παρέχει η Ε.Σ.Υ.Ε. δεν είναι απόλυτα αξιόπιστα και ιδιαίτερα τα πληθυσμιακά, χρησιμοποιήσαμε την πηγή αυτή διότι είναι η μοναδική επίσημη πηγή που τα στοιχεία της παρουσιάζουν μια διαχρονικότητα και είναι δυνατή η παρακολούθηση της διαφοροποίησης της κατάστασης οικονομικής και δημογραφικής, σε μια περιοχή μέσα στο χρόνο.

Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν αφορούσαν κυρίως το σύνολο του πληθυσμού, τις ηλικιακές ομάδες και το φύλο ανά οικισμό εφόσον δεν μπορούσαμε να απορροφήσουμε περισσότερες πληροφορίες σε επίπεδο οικισμού. Επιπλέον χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από τις απογραφές γεωργίας – κτηνοτροφίας καθώς και τις απογραφές που αφορούν στοιχεία χρήσεων γης, κατηγορίες καλλιεργειών και ζωικού κεφαλαίου. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν προέρχονται από τις επίσημες απογραφές της Ε.Σ.Υ.Ε. για τις χρονολογίες 1961, 1971, 1981 και 1991.

Το Μητρώο Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων του Υπουργείου Γεωργίας (ΜΑΑΕ) 1997

Το Μητρώο Αγροτών είναι μια από τις πιο πρόσφατες πηγές πληροφοριών για την πληθυσμιακή και οικονομική κατάσταση σε επίπεδο οικισμών και παρ' όλες τις αδυναμίες του, προσφέρει σημαντικά ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία. Οι λόγοι που επιλέχθηκε η χρησιμοποίηση του Μητρώου Αγροτών είναι (Υπ. Γεωργίας, 2000):

- Η καταγραφή που πραγματοποιήθηκε είναι αρκετά πρόσφατη, γεγονός που την καθιστά άκρως ενδιαφέρουσα αν αναλογισθούμε ότι η τελευταία εθνική απογραφή για την γεωργία και την κτηνοτροφία έγινε το 1991.
- Τα στοιχεία που διαθέτει, δίνονται σε επίπεδο εκμετάλλευσης, σε αντίθεση με την Απογραφή της Γεωργίας και Κτηνοτροφίας που δίνονται σε επίπεδο ΟΤΑ γεγονός που δεν ευνοεί την ανάλυση σε επίπεδο οικισμού.
- Τέλος, η μη αναμενόμενη απόδοση της επιτόπιας έρευνας όσον αφορά την διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων, δηλαδή η μη σωστή πληροφόρηση και καταγραφή των στοιχείων που αφορούν τις εκμεταλλεύσεις, εξαιτίας της καχυποψίας των κατοίκων της περιοχής.

Επιτόπια Έρευνα

Η επιτόπια έρευνα αποτέλεσε μια προσπάθεια καταγραφής στοιχείων που δεν υπήρχαν διαθέσιμα με επίσημο χαρακτήρα (ΕΣΥΕ) για το επίπεδο του οικισμού. Τα στοιχεία που καταγράφηκαν αφορούσαν το μόνιμο πληθυσμό, αλλά την παραγωγική διάρθρωση των νοικοκυριών. Τέλος, καταγράφηκαν στοιχεία που βοήθησαν στη διεξαγωγή συμπερασμάτων για την κοινωνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού της περιοχής.

Η επιτόπια έρευνα διεξήχθη κατά την περίοδο από αρχές Ιανουαρίου μέχρι τέλη Απριλίου του 2000 και αφορούσε και τους 17 οικισμούς της περιοχής μελέτης. Βέβαια η διαδικασία ήταν επίπονη αφού χρειάστηκε να γίνει η καταγραφή σε 1.912 νοικοκυριά τα οποία αντιστοιχούν στους παραπάνω οικισμούς. Τα προβλήματα κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας ήταν αρκετά, με κίνδυνο να υπάρξει αλλοίωση της συνολικής εικόνας των νοικοκυριών στο εσωτερικό του κάθε οικισμού. Το παραπάνω γεγονός οφειλόταν στην δύσκολη έως και αδύνατη προσέγγιση κάποιων νοικοκυριών, είτε γιατί η οικογένεια απουσίαζε την ημέρα της απογραφής, είτε λόγω άρνησης των μελών του να απαντήσουν. Για να αποφύγουμε το παραπάνω πρόβλημα συλλέξαμε πληροφορίες από τα πιο φιλόξενα γειτονικά νοικοκυριά.

Τέλος, η προσφορά μιας τέτοιας έρευνας για τη διερεύνηση και τον προσδιορισμό των προβλημάτων μιας περιοχής του ελληνικού ύπαιθρου χώρου είναι πολύ σημαντική για την συγκέντρωση πραγματικών όχι μόνο ποσοτικών στοιχείων, αλλά περισσότερο ποιοτικών τα οποία συμβάλλουν κατά τρόπο προσδιοριστικό στον εντοπισμό των

προβλημάτων, των ιδιομορφιών και δίνουν τις λεπτομέρειες που επιτρέπουν τελικά την βαθύτερη ανάλυση ενός τέτοιου χώρου.

Εμπορικό Επιμελητήριο Λάρισας

Τα στοιχεία από το Εμπορικό Επιμελητήριο χρησιμοποιήθηκαν από την μια να δούμε πως διαρθρώνεται η γενικότερη δραστηριότητα στην περιοχή, ενώ από την άλλη το πλήθος και εύρος των υπηρεσιών που προσφέρονται στους κατοίκους της υπό μελέτης περιοχής.

Τοπογραφική Υπηρεσία

Η καταγραφή της έκτασης και η αναφορά σε αυτή, από την Ε.Σ.Υ.Ε., σε επίπεδο Ο.Τ.Α. μας οδήγησε στην χρησιμοποίηση των κτηματικών περιοχών των οικισμών για να υπολογίσουμε την συνολική έκταση της περιοχής, αλλά και την πυκνότητα του πληθυσμού ανά οικισμό όπως την οποία έχει καταγράψει η τοπογραφική υπηρεσία της Νομαρχίας Λάρισας.

Ψηφιακά Υπόβαθρα

Η ψηφιακή παραγωγή των θεματικών χαρτών βασίστηκε κυρίως στην χρησιμοποίηση υποβάθρου επιπέδου οικισμών, το οποίο έχει κατασκευαστεί στο Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου.

Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν υπόβαθρα στα οποία εμφανίζονται τα όρια των παλαιών Ο.Τ.Α. (διοικητικές διακρίσεις 1991), νέων Ο.Τ.Α. (Δήμοι Καποδίστρια), όρια νομών και περιφερειών. Όλα τα παραπάνω αποτελούν υλικό που χρησιμοποιεί το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας και το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Η δημιουργία και η επεξεργασία τους έγινε από την εταιρία ΕΡΑΤΟΣΘΕΝΗΣ Ε.Π.Ε. και το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου.

2.3. Μεθοδολογία

Οι διαδικασίες που ακολουθήθηκαν προκειμένου να γίνει η ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης της υπό μελέτης περιοχής περιγράφονται στη συνέχεια:

- *δημιουργία βάσης δεδομένων με περιεχόμενο τα στοιχεία της επιτόπιας έρευνας και επεξεργασία αυτής. Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν από την επιτόπια έρευνα εισήχθησαν σε βάση δεδομένων (EXCEL, SPSS), διαμορφωμένη κατάλληλα ώστε να γίνει άμεση επεξεργασία των στοιχείων με το μικρότερο βαθμό στατιστικού σφάλματος. Από τη στιγμή που η βάση έγινε λειτουργική, άρχισαν να παράγονται τα πρώτα αποτελέσματα σε επίπεδο οικισμού,*
- *στοιχειοθέτηση της ακόλουθης υπόθεσης «η ηλικιακή διάρθρωση της απογραφής της Ε.Σ.Υ.Ε. για το έτος 1961, σε επίπεδο ΟΤΑ, αντιστοιχεί και σε επίπεδο οικισμού». Η υπόθεση αυτή στοιχειοθετήθηκε λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η διάρθρωση των ηλικιακών ομάδων δεδομένης της υψηλής πυκνότητας πληθυσμού σε επίπεδο ΟΤΑ αντιστοιχεί και σε επίπεδο οικισμών,*
- *σύγκριση της επιτόπιας έρευνας και του Μητρώου Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων για την αναγωγή των εκμεταλλεύσεων σε επίπεδο οικισμού. Η διαδικασία αυτή ήταν αρκετά επίπονη, δεδομένου ότι οι έδρες των εκμεταλλεύσεων είχαν δηλωθεί με βάση τα τότε διοικητικά διαμερίσματα (περίοδος καταγραφής 1997). Στη συνέχεια έγινε σύγκριση των ονοματεπωνύμων της επιτόπιας έρευνας και του ΜΑΑΕ που είχε ως αποτέλεσμα την απορροή του αριθμού των εκμεταλλεύσεων που κατείχαν μόνιμοι κάτοικοι των εξεταζόμενων οικισμών. Η παραπάνω σύγκριση δημιούργησε κάποια κενά δεδομένου ότι δεν καλύφθηκαν οι εκμεταλλεύσεις, των οποίων οι αρχηγοί δεν ήταν μόνιμοι κάτοικοι του κάθε οικισμού. Στη συνέχεια έγινε δεύτερη επιτόπια καταγραφή στους οικισμούς για τον εντοπισμό της έδρας διαμονής των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων που δεν βρέθηκαν με την πρώτη σύγκριση. Τέλος, διαμορφώθηκε ο τελικός αριθμός των εκμεταλλεύσεων για κάθε οικισμό, αλλά και ο προσδιορισμός της διαμονής του αρχηγού της εκμετάλλευσης,*
- *αναγωγή των επιμέρους στοιχείων των εκμεταλλεύσεων σε επίπεδο οικισμού. Σ' αυτή τη φάση αφού προσθέσαμε όλα τα επιμέρους στοιχεία των εκμεταλλεύσεων για κάθε οικισμό ώστε να έχουμε συνολική εικόνα για κάθε οικισμό όσον αφορά στις συνολικές καλλιεργούμενες εκτάσεις και στον αριθμό ζώων ανά κατηγορία, αλλά και αρκετούς δείκτες απόδοσης των εκμεταλλεύσεων,*
- *κατηγοριοποίηση των πρωτογενών στοιχείων του Εμπορικού Επιμελητηρίου Λάρισας ήταν τέτοια που έπρεπε να ταξινομηθούν σε διάφορους κλάδους. Αυτό έγινε με τη*

βοήθεια της έκδοσης ΣΤΑΚΟΔ – 91 της Ε.Σ.Υ.Ε., όπου με τις επεξηγηματικές σημειώσεις ταξινομήσαμε τις εγγραφές του επιμελητηρίου στους διάφορους κλάδους. Βέβαια η ταξινόμηση σε καμιά περίπτωση δεν ήταν τόσο απλή, αφού με βάση τις εγγραφές κάθε εγγεγραμμένος μπορούσε να εγγραφεί σε παραπάνω από έναν κλάδο. Οπότε ο διαχωρισμός των εγγραφών και η τελική ταξινόμησή τους έγινε με γνώμονα την προσωπική γνώση και εμπειρία για την ανάδειξη κάποιων κλάδων.

2.4. Λόγοι επιλογής της περιοχής μελέτης

Το πεδίο έρευνας της εργασίας χωροθετείται στην ενδοχώρα της Ελασσόνας και των Σερβίων και αντιστοιχεί σε μια έκταση 355,520 τ.χιλμ. Αποτελείται δε από 17 οικισμούς και η χωροθέτησή τους εμφανίζεται στον Χάρτη 3.

Η περιοχή μελέτης επιλέχθηκε με βάση κριτήρια που παρατίθενται στην συνέχεια:

Αρχικά, η περιοχή θεωρείται *αγροτική* δεδομένου ότι υπόκεινται στα κριτήρια της Ε.Σ.Υ.Ε., εφόσον όλοι οι ΟΤΑ της περιοχής μελέτης έχουν πληθυσμό κάτω από 2.000 κατοίκους.

Η περιοχή αποτελεί την *μειονεκτική – ορεινή ενδοχώρα* δύο νομών. Δηλαδή ανήκει στην κατηγορία εκείνων των περιοχών οι οποίες αποκαλούνται ως προβληματικές περιοχές, όπου οι αναπτυξιακές προοπτικές και δυνατότητες δεν έχουν προβληθεί αλλά ούτε εντάχθηκαν σε αναπτυξιακούς νόμους, και τέλος δεν αποτέλεσαν χώρο μελέτης αναπτυξιακών μελετών όπως Τοπικού Αναπτυξιακού Προγράμματος. Με δεδομένο τον ορισμό της Ε.Ε. όπως αυτός αναλύθηκε σε προηγούμενη παράγραφο η περιοχή θεωρείται μειονεκτική εφόσον η μέση πυκνότητα πληθυσμού στην περιοχή ανέρχεται σε 15,5 κατοίκους/τ.χιλμ., οπότε δεν ξεπερνά το όριο των 45 κατοίκους/τ.χιλμ. όπως τίθεται από την ΕΕ. Επιπλέον, σύμφωνα με τον κανονισμό 75/268/ΕΟΚ, η περιοχή παρουσιάζει προβληματικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι από τους 17 οικισμούς, οι 7 ανήκουν στις ορεινές περιοχές (κατηγορία Α) ενώ οι υπόλοιποι, στις μειονεκτικές περιοχές (κατηγορία Β).

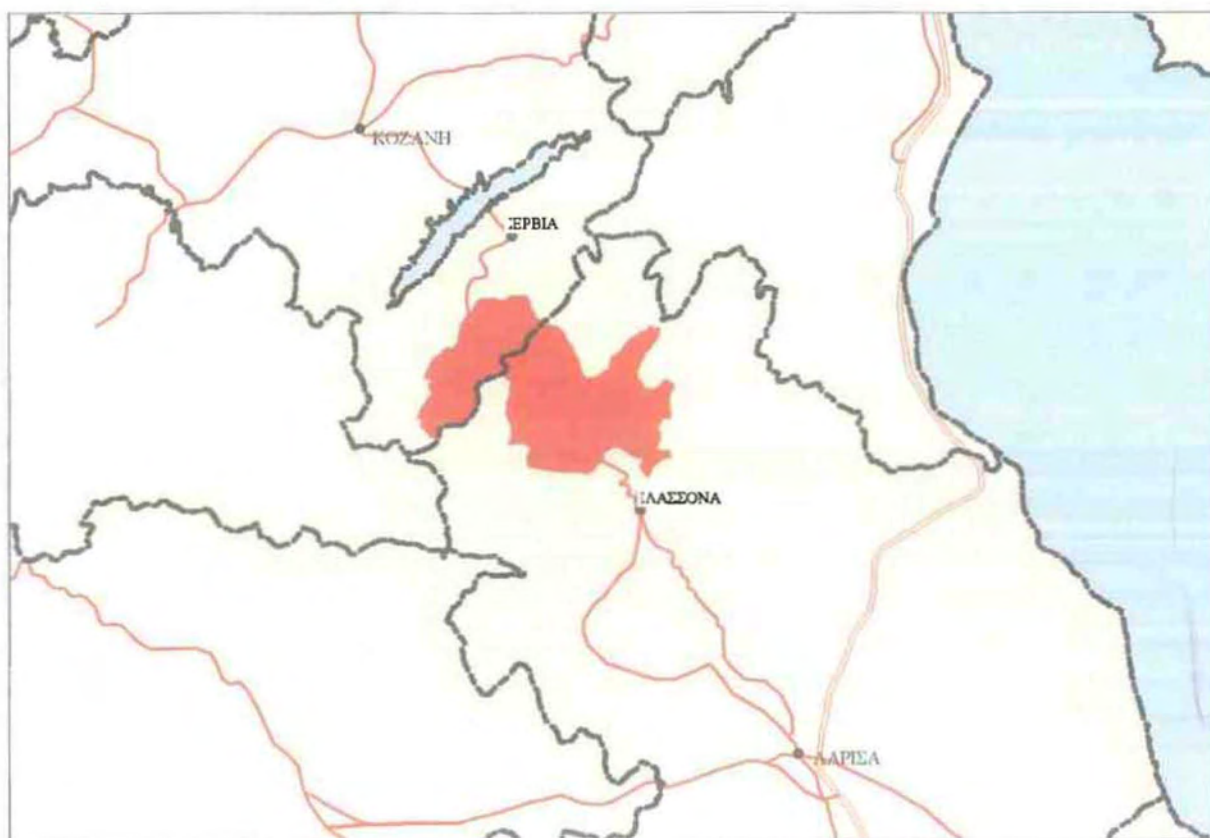
Η συγκεκριμένη περιοχή επιλέχθηκε διότι παρουσιάζει *χωρική συνέχεια* όπως φαίνεται και στο Χάρτη Νο 3. Δεν λήφθηκε υπόψη η διοικητική διαίρεση των οικισμών αλλά η *ομοιογένεια* που αυτή παρουσιάζει σε φυσικούς πόρους και σε οικονομικές δραστηριότητες. Επιπλέον, η περιοχή ανήκει σε διαφορετικούς νομούς, αλλά ταυτόχρονα και σε διαφορετικές περιφέρειες. Ποιο συγκεκριμένα είναι μια περιοχή που

απέχει από τα κέντρα λήψης αποφάσεων και δέχεται καθυστερημένα τις πολλαπλές αλλαγές που γίνονται στη σημερινή εποχή, η οποία χαρακτηρίζεται από την γρήγορη ροή των πραγμάτων.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω τίθεται και το ερώτημα το «πως μια τέτοια περιοχή θα παρακολουθήσει και θα ανταποκριθεί στις εξελίξεις που συμβαίνουν στην παγκόσμια αγορά, εφόσον θα πρέπει να γίνει ανταγωνίσιμη σε ευρύτερο επίπεδο και να αποφύγει τον εγκλωβισμό στην μικρή, κλειστή και περιορισμένη αγορά της».

Τέλος, σημαντικό ρόλο για την επιλογή της συγκεκριμένης περιοχής θα μπορούσε να θεωρηθεί η καταγωγή του συγγραφέα από την περιοχή, σε συνδυασμό με τα προσωπικά βιώματα και τους στενούς δεσμούς με αυτή την περιοχή.

ΧΑΡΤΗΣ 1: ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται στα όρια της κεντρικής και βόρειας Ελλάδας, και συγκεκριμένα στα σύνορα των περιφερειών Θεσσαλίας και Δυτικής Μακεδονίας.

Ειδικότερα, η περιοχή μελέτης που αναλύουμε βρίσκεται στο κέντρο περίπου του εθνικού δικτύου Λάρισας – Κοζάνης. Η θέση της περιοχής προσδιορίζεται από την παρουσίαση των βουνών που την περικλείουν αλλά δεν ανήκουν σ' αυτή, όπως ο Όλυμπος, τα Πιέρια όρη και τα Αντιχάσια.

Η περιοχή όπως προαναφέραμε βρίσκεται ανάμεσα σε δυο μεγάλα αστικά κέντρα τη Λάρισα (νότια) και την Κοζάνη (βόρεια), ενώ ανατολικά βρίσκεται η Κατερίνη που συνδέεται οδικά με την περιοχή μέσω Ολύμπου. Παράλληλα με τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα υπάρχουν και τα μικρότερα στην άμεσα ευρύτερη περιοχή, και αυτά είναι η Ελασσόνα και τα Σέρβια, τα οποία αποτελούν την καθημερινή αγορά της περιοχής (Χάρτης Νο 1).

Η έκταση της περιοχής μελέτης καλύπτει 355,52 τ. χλμ και ο πληθυσμός είναι 5.499 κάτοικοι (2000).

Η περιοχή μελέτης παρόλο που κατέχει μια ενδιάμεση θέση στο χώρο σε σχέση με τα μεγάλα αστικά κέντρα που προαναφέραμε, δεν παύει να είναι μια μειονεκτική – ορεινή περιοχή, μη ενταγμένη και μη ενσωματωμένη με βάση την οικονομική της φυσιογνωμία στις κυρίαρχες κοινωνικο – οικονομικές δομές.

Διοικητικά η περιοχή διαχωρίζεται σε 6 ΟΤΑ (5 δήμους «Καποδιστριακούς» και μια Κοινότητα), οι οποίοι ανήκουν σε δύο διαφορετικούς νομούς (Λάρισας και Κοζάνης) και σε δύο διαφορετικές περιφέρειες (Θεσσαλίας και Δυτικής Μακεδονίας). Βέβαια το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής ανήκει στο νομό Λάρισας.

3.1. Διοικητικά όρια: σύντομη ιστορική αναδρομή

Με την ενσωμάτωση της περιοχής στο ελληνικό κράτος το 1912, οι διοικητικές ανακατατάξεις που πραγματοποιήθηκαν διαμέσω των διοικητικών μεταρρυθμίσεων, όσον αφορά τα διοικητικά όρια μέχρι το 1991 ήταν ελάχιστες, όπως, φυσικά και στην υπόλοιπη χώρα. Θεωρώντας το 1961 ως έτος αφετηρίας των χωρικών και αναπτυξιακών εξελίξεων, η διοικητική οργάνωση της περιοχής μελέτης είναι η εξής:

Κοινότητες	Οικισμοί
Αζώρου	Άζωρος
Βαλανίδας	Κλεισούρα
Γεράνειας	Γεράνεια
Γιαννωτών	Γιαννωτά
Καλλιθέας	Καλλιθέα
	Πετρωτό
Κοκκινογείου	Κοκκινόγη
Λιβαδερού	Λιβαδερό

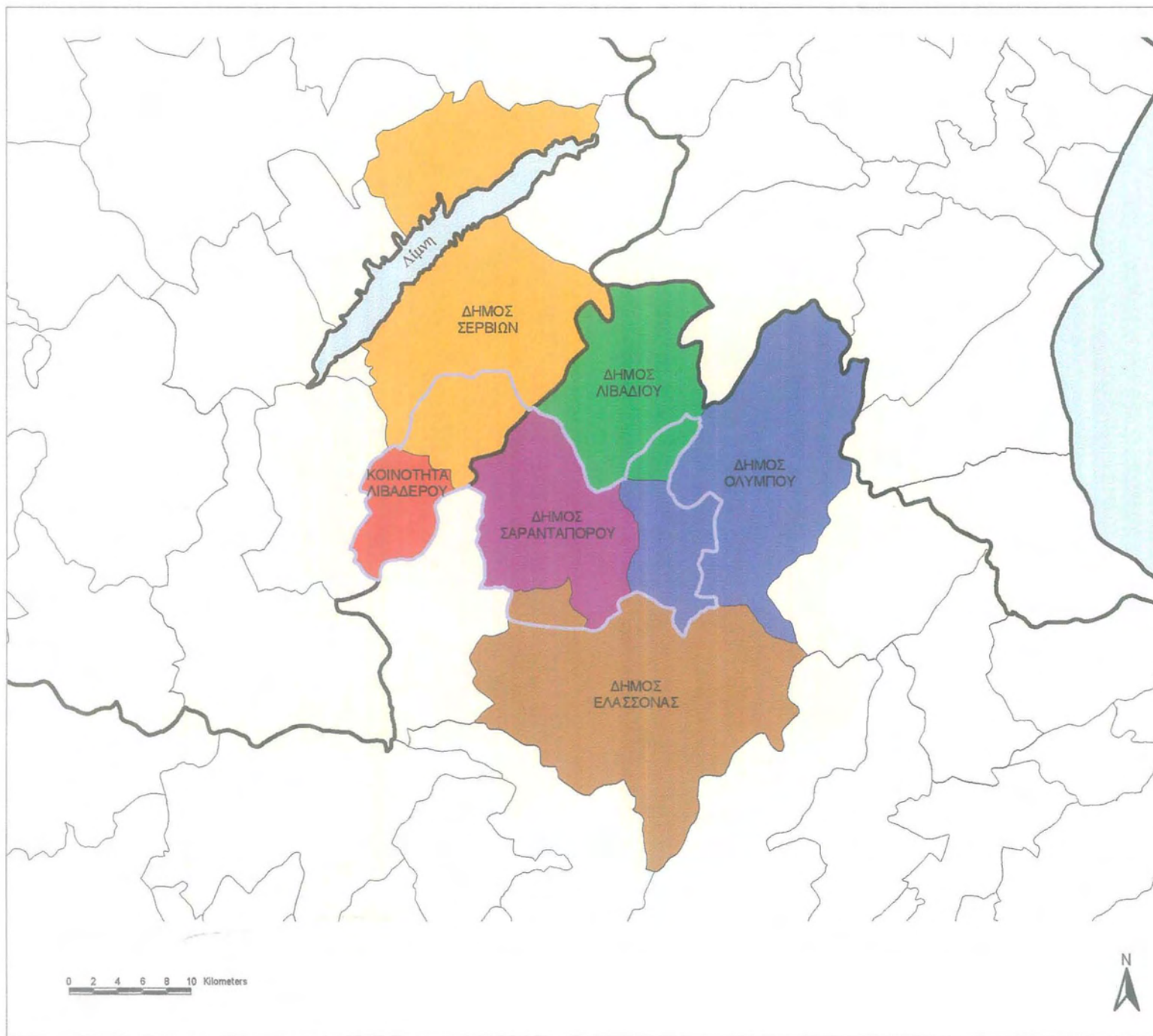
Κοινότητες	Οικισμοί
Λόφου	Λόφος
	Ασπρόχωμα
Λυκουδίου	Λυκούδι
Μεταξάς	Μεταξάς
Μηλέας	Μηλέα
Πυθίου	Δολίχη
Σαρανταπόρου	Σαραντάπορο
Τσαπουρνιάς	Τσαπουρνιά
	Φαρμάκη

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

Μέχρι το 1984 δεν άλλαξε η διοικητική διαίρεση στην περιοχή, εξαιρώντας τον οικισμό Δολίχης, ο οποίος ανήκε στην κοινότητα Πυθίου το 1961, και στην συνέχεια το 1971 έγινε κοινότητα.

Στη συνέχεια και με το νόμο (Ν.1416/84) περί συνενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων (εθελούσια συνένωση) δημιουργήθηκε ο πρώτος δήμος στην υπό μελέτη περιοχή. Ο δήμος ονομάστηκε «Δήμος Σαρανταπόρου» (από το όνομα του μεγαλύτερου και ιστορικότερου οικισμού), τον οποίο συνέστησαν οι κοινότητες Μηλέας, Σαρανταπόρου και Τσαπουρνιάς με έδρα το Σαραντάπορο.

Η επόμενη διοικητική αλλαγή επήλθε το 1997 με το νόμο (Ν.2539/97) περί υποχρεωτικών συνενώσεων, οπότε και οι κοινότητες Αζώρου, Γεράνειας, Γιαννωτών και Λυκουδίου συνενώθηκαν με τον ήδη υπάρχοντα Δήμο Σαρανταπόρου και δημιούργησαν τον Καποδιστριακό Δήμο Σαρανταπόρου με έδρα το Σαραντάπορο. Με βάση τον ίδιο νόμο, η κοινότητα Βαλανίδας, η οποία συμπεριλάμβανε τον οικισμό Κλεισούρα, προσαρτήθηκε στο Δήμο Ελασσόνας με έδρα την Ελασσόνα. Η κοινότητα Δολίχης συνενώθηκε με την κοινότητα Λιβαδίου και δημιούργησαν τον Δήμο Λιβαδίου με έδρα το Λιβάδι. Οι κοινότητες Καλλιθέας, Κοκκινόγη, Λόφου και άλλες 4 κοινότητες – εκτός της περιοχής μελέτης- αποτελούν τον Δήμο Ολύμπου με έδρα την Καλλιθέα. Η κοινότητα Μεταξάς προσαρτήθηκε στον Δήμο Σερβίων με έδρα τα Σέρβια. Τέλος, η κοινότητα Λιβαδερού ήταν η μόνη, η οποία δεν παρουσίασε αλλαγές στα διοικητικά της όρια, αλλά ούτε στην διοικητική της υπόσταση. Η σημερινή διοικητική κατάσταση αποτυπώνεται στον χάρτη 2.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Όρια Περιοχής Μελέτης
- Όρια Περιφερειών
- Όρια Νέων Δήμων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον ύπαιθρο χώρο:
Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές
για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο - περιοχών
του ύπαιθρου χώρου.
"Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα
Κοζάνης-Λάρισας"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΪΤΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ
No

2

ΤΙΤΛΟΣ

Διοικητική οριοθέτηση
της περιοχής μελέτης

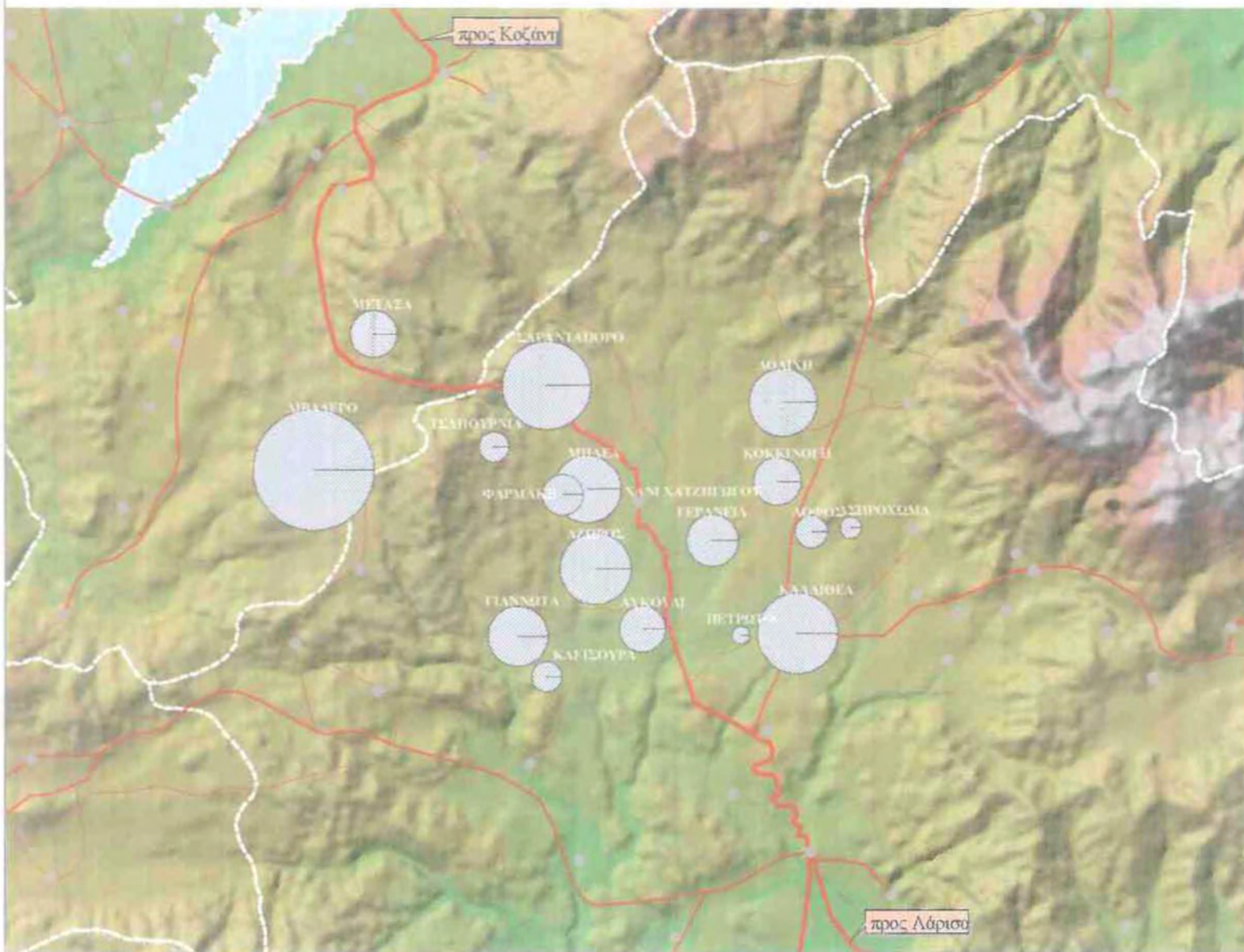
3.2. Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά

Το κύριο γεωμορφολογικό χαρακτηριστικό της ευρύτερης περιοχής μελέτης είναι η ορεινή της μορφή. Η περιοχή μελέτης αποτελεί ένα τμήμα του ορεινού συστήματος που σχηματίζουν οι ορεινοί όγκοι του Ολύμπου, των Πιερίων, των Καμβουνίων και των Αντιχασίων. Όλα τα παραπάνω όρη δείχνουν το έντονο ανάγλυφο που επικρατεί στην ευρύτερη περιοχή μελέτης.

Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα όσον αφορά το ανάγλυφο, αφού σ' αυτή ανήκει το μεγαλύτερο τμήμα του οροπεδίου που υπάρχει στην ευρύτερη περιοχή, Για αυτό το λόγο το ανάγλυφο είναι μοιρασμένο σε πεδινό και ορεινό (Χάρτη 3). Σύμφωνα με την τυπολογία της Ε.Σ.Υ.Ε. για τους ΟΤΑ και τα υψόμετρα των οικισμών της περιοχής, αυτή η διαφοροποίηση παρουσιάζεται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα:

ΟΤΑ	Οικισμός	Ε.Σ.Υ.Ε.	ΥΨΟΜΕΤΡΟ
ΑΖΩΡΟΥ		Πεδινός	
	ΑΖΩΡΟΣ		520
ΓΕΡΑΝΙΑΣ		Πεδινός	
	ΓΕΡΑΝΙΑ		460
ΔΟΛΙΧΗΣ		Πεδινός	
	ΔΟΛΙΧΗ		590
ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ		Πεδινός	
	ΚΑΛΛΙΘΕΑ		520
	ΠΕΤΡΩΤΟ		460
ΚΟΚΚΙΝΟΓΕΙΟΥ		Πεδινός	
	ΚΟΚΚΙΝΟΓΗ		540
ΛΟΦΟΥ		Πεδινός	
	ΛΟΦΟΣ		540
	ΑΣΠΡΟΧΩΜΑ		590
ΛΥΚΟΥΔΙΟΥ		Πεδινός	
	ΛΥΚΟΥΔΙ		410
ΜΗΛΕΑΣ		Πεδινός	
	ΜΗΛΕΑ		590
ΒΑΛΑΝΙΔΑΣ		Ημιορεινός	
	ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ		520
ΓΙΑΝΝΩΤΩΝ		Ορεινός	
	ΓΙΑΝΝΩΤΑ		550
ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟΥ		Ορεινός	
	ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟ		840
ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑΣ		Ορεινός	
	ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑ		920
	ΦΑΡΜΑΚΗ		670
ΛΙΒΑΔΕΡΟΥ		Ορεινός	
	ΛΙΒΑΔΕΡΟ		980
ΜΕΤΑΞΑ		Ορεινός	
	ΜΕΤΑΞΑ		1060

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Οικισμοί
 - Οδικό δίκτυο
 - Εθνική οδός
 - Επαρχιακή οδός
 - Κοινοτική οδός
 - Ορεινά Νοσούν
 - Λίμνη
Υψόμετρο	
	2500 - 2800
	2200 - 2500
	1900 - 2200
	1600 - 1900
	1300 - 1600
	800 - 1300
	500 - 800
	300 - 500
	0 - 300

Πληθυσμός 2000

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον υπαίθριο χώρο:
Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές
για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο - περιοχών
του υπαίθριου χώρου.
"Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα
Κοζάνης-Λάρισας"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΓΓΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ
No

3

ΤΙΤΛΟΣ

**Περιοχή Μελέτης
Γεωμορφολογική & Πληθυσμιακή
κατάσταση, 2000**

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2001

0 1 2 3 4 5 Kilometers

Πηγή: Επιτόπια Έρευνα του Ε.Α.Χ.

3.3. Ιστορικά – Πολιτιστικά στοιχεία

3.3.1. Ιστορική αναδρομή της περιοχής

Η ιστορία της περιοχής ξεκινάει από τα Ομηρικά χρόνια. Η ευρύτερη περιοχή της επαρχίας Ελασσόνας ήταν γνωστή με το όνομα «Περραιβία». Το ορεινό τμήμα της Περραιβίας αντιστοιχεί σχεδόν στο σύνολο της περιοχής μελέτης.

Στην συγκεκριμένη περιοχή, δηλαδή στην ορεινή Περραιβία αναπτύχθηκαν έναντι των φοβερών στενών περασμάτων τα πολιίσματα της Αζώρου, Κυφού, Δολίχης και Πυθίου. Η πόλη της Κύφου δεν ξανακούστηκε ούτε αναφέρθηκε από κάποιον ιστορικό μετά τα Ομηρικά χρόνια. Οι τρεις πόλεις που έμειναν φαίνεται ότι είχαν συνασπιστεί σε μια ομοσπονδία που καλούνταν «Περραιβική Τρίπολις».

Η Τρίπολις ήταν κάτω από την προστασία των Μακεδόνων μέχρι που το 168 π.Χ. πέρασε στα χέρια των Ρωμαίων μετά από πολυετή πόλεμο εξαιτίας της οργάνωσης των στενών περασμάτων της περιοχής.

Κατά την ρωμαϊοκρατία τα στενά περάσματα φυλάγονταν από τους Ρωμαίους και τους ντόπιους φρουρούς. Αυτό διατηρήθηκε και κατά την περίοδο ακμής του Βυζαντίου.

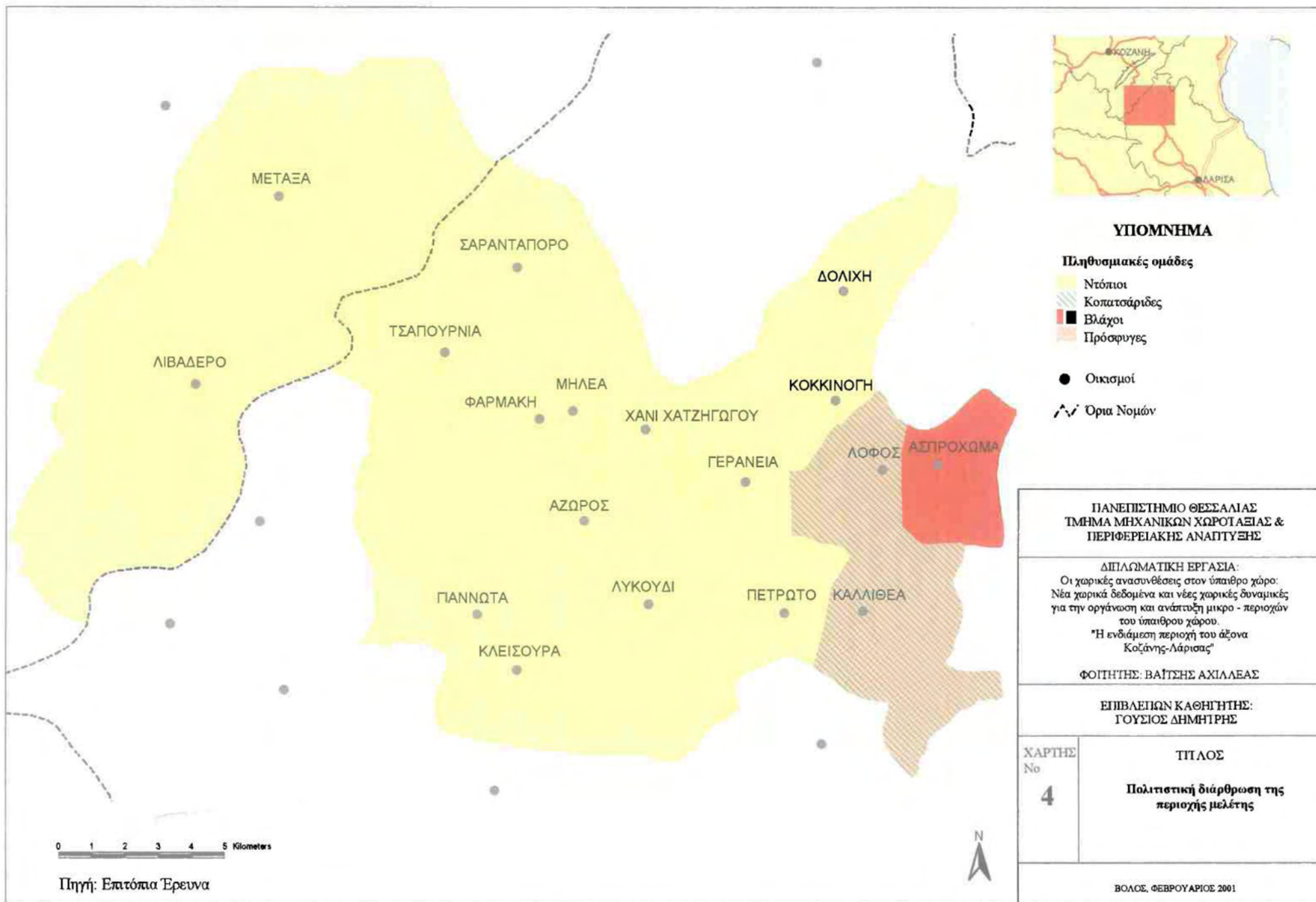
Η περιοχή πέρασε στους Τούρκους το 1420 μ.Χ. Στην ορεινή Περραιβία εγκαταστάθηκαν τουρκικές οικογένειες οι οποίες κατείχαν σχεδόν όλη την καλλιεργούμενη γη. Ότι απέμεινε κατοχυρώθηκε ως «βακούφικο» από τις διάφορες εκκλησίες και μονές οι οποίες ξεφύτρωναν η μια μετά την άλλη εκείνη την περίοδο, και έργο τους ήταν να ενισχύουν τα αρματολίκια για τον αγώνα κατά της τουρκοκρατίας.

Απ' το 1800 περίπου που η περιοχή πέρασε στα χέρια του Αλή Πασά μέχρι την απελευθέρωση της το 1912 με την ηρωική μάχη στα στενά του Σαρανταπόρου, ο πληθυσμός της ξεσηκώθηκε αρκετές φορές με στόχο την απελευθέρωση της περιοχής.

3.3.2. Πολιτιστική διάρθρωση

Η περιοχή μελέτης σε γενικές γραμμές ακολουθεί μια ομοιογένεια αν εξαιρέσουμε τρεις οικισμούς, οι οποίοι δεν ταυτίζονται πολιτισμικά με τους υπόλοιπους οικισμούς της περιοχής.

Ο πληθυσμός των περισσότερων οικισμών χαρακτηρίζεται ως «τοπικός», δηλαδή πολλές γενιές ανθρώπων μεγάλωσαν και εξελίχθηκαν σ' αυτόν το χώρο. Αυτοί οι

οικισμοί δεν δέχτηκαν εύκολα προσμίξεις αλλά διατήρησαν το δικό τους «τοπικό» χαρακτήρα.

Στους δύο από τους τρεις οικισμούς που αποτελούν την εξαίρεση (Καλλιθέα και Λόφος), υπάρχει ένα μίγμα πληθυσμού, δηλαδή αποτελούνται σχεδόν κατά το ήμισυ από μικρασιάτες πρόσφυγες και το υπόλοιπο από τους λεγόμενους «Κοπατσάριδες». Οι τελευταίοι προέρχονται από την περιοχή των Γρεβενών.

Ο οικισμός Ασπρόχωμα που είναι η τελευταία εξαίρεση της περιοχής αποτελείται από πληθυσμό βλάχικης καταγωγής. Το Ασπρόχωμα είναι ένας σχετικά νέος οικισμός του οποίου η δημιουργία οφείλεται στην μετακίνηση-μετεγκατάσταση ανθρώπων από το διπλανό βλαχοχώρι, τον Κοκκινοπηλό.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην περιοχή παρουσιάζεται μια γεωγραφική ομοιογένεια όσον αφορά την πολιτιστική διάρθρωση. Ακόμη και οι λίγες εξαιρέσεις που παρουσιάστηκαν παραπάνω (Καλλιθέα, Λόφος και Ασπρόχωμα) δεν είναι διάσπαρτες στο χώρο. (Χάρτης 4)

3.4. Δημογραφική φυσιογνωμία της Περιοχής Μελέτης

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε την πληθυσμιακή εξέλιξη της περιοχής μελέτης συγκρίνοντας την με τα σύνολα των νομών στους οποίους ανήκει. Θα ξεκινήσουμε με μια γενικότερη σύγκριση των μεταβολών, αλλά στη συνέχεια θα γίνει περαιτέρω ανάλυση ανά οικισμό έτσι ώστε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα όσον αφορά την πληθυσμιακή εξέλιξη και τις διαφοροποιήσεις εντός της περιοχής μελέτης.

Κατά την πρώτη φάση, δηλαδή τη σύγκριση της περιοχής μελέτης με τις επαρχίες και τους νομούς στους οποίους ανήκει θα εξετάσουμε τη μεταβολή του πληθυσμού και την πυκνότητα.

Σε δεύτερη φάση θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μια όσο το δυνατό καλύτερη αποτύπωση της εσωτερικής φυσιογνωμίας της περιοχής, αναλύοντας διάφορους δημογραφικούς δείκτες.

3.4.1 Γενικές τάσεις

Η περιοχή μελέτης σύμφωνα με τα στοιχεία των επίσημων απογραφών της Ε.Σ.Υ.Ε. (1961, 1971, 1981 και 1991), αλλά και της επιτόπιας καταγραφής του

Εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου το 2000 παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα, καθώς και τα στοιχεία των επαρχιών, αλλά και το σύνολο των νομών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Συνολικός Πληθυσμός των Νομών και των Επαρχιών όπου ανήκει η περιοχή μελέτης κατά τις δεκαετίες 1961 – 2000

	Πληθυσμός 1961	Πραγματικός Πληθυσμός 1961 ⁴	Πληθυσμός 1971	Πληθυσμός 1981	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2000
Ν. Κοζάνης	190.835	152.809	135.709	147.051	150.386	-
Επ. Κοζάνης	79.277	79.277	69.962	77.662	79.652	-
Ν. Λαρίσης	237.776	232.524	232.226	254.295	270.612	-
Επ. Ελασσόνας	55.104	49.852	44.927	41.979	42.999	-
Περιοχή Μελέτης	11.827	11.827	9.530	8.477	8.294	5.496

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. και Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου

Σ' αυτό το σημείο, πριν προχωρήσουμε σε βάθος την ανάλυση πρέπει να τονίσουμε ότι η σύγκριση μεταξύ των δυο διαφορετικών πηγών, δηλαδή της απογραφής της Ε.Σ.Υ.Ε. και της επιτόπιας καταγραφής, γίνεται για να αποδειχθεί ότι η απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. υπερεκτίμησε τον πληθυσμό της περιοχής έρευνας.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι μεταβολές του πληθυσμού ανά δεκαετίες για την περιοχή, αλλά και για τα υπόλοιπα επίπεδα ανάλυσης και σύγκρισης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Μεταβολή του Πληθυσμού των νομών και των επαρχιών στα οποία ανήκει η περιοχή μελέτης κατά τις δεκαετίες 1961 – 2000

	Μεταβολή 61 - 71	Πραγματική Μεταβολή 61 - 71 ⁵	Μεταβολή 71 - 81	Μεταβολή 81 - 91	Μεταβολή 91 - 00	Μεταβολή 61 - 00
Ν. Κοζάνης	-28,9	-11,2	8,4	2,3		
Επ. Κοζάνης	-11,7	-11,7	11,0	2,6		
Ν. Λαρίσης	-2,3	-0,1	9,5	6,4		
Επ. Ελασσόνας	-18,5	-9,9	-6,6	2,4		
Περιοχή Μελέτης	-19,4	-19,4	-11,0	-2,2	-33,7	-53,5

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Παρατηρώντας τα στοιχεία των παραπάνω πινάκων διαπιστώνουμε ότι ο πληθυσμός της περιοχής μελέτης ακολουθεί μια πτωτική πορεία τα τελευταία σαράντα χρόνια. Έτσι από τους 11.827 κατοίκους κατά την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. το 1961, όπου οι οικισμοί παρουσίασαν το μέγιστο του πληθυσμού τους, η περιοχή έχει φτάσει σήμερα (2000) να μετράει 5.499 κατοίκους.

⁴ Πληθυσμός του 1961 που αντιστοιχεί στην διοικητική αναμόρφωση του 1971, δεδομένης της ανταλλαγής ΟΤΑ μεταξύ Νομών το 1969.

⁵ Οπ.π.

Στη δεκαετία 1961 – 1971 παρατηρείται μια σημαντική μείωση του πληθυσμού της περιοχής της τάξης του 19,4%. Οι αντίστοιχες μειώσεις του πληθυσμού στους δύο νομούς για την ίδια περίοδο στους οποίους εντάσσεται η περιοχή ήταν μικρότερες (-0,1% και -11,2% για Λαρίσης και Κοζάνης αντίστοιχα), γεγονός που ως ένα βαθμό οφείλετε στην παρουσία μεγάλων αστικών κέντρων (Λάρισα, Κοζάνη και Πτολεμαΐδα).

Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος (61-71) αποτελεί τη δεκαετία στην οποία παρουσιάζεται στην Ελλάδα το φαινόμενο της έντονης γεωργικής και αγροτικής εξόδου, με αποτέλεσμα τη συσσώρευση του πληθυσμού στα μεγάλα και μικρά αστικά κέντρα, τα οποία στην προκειμένη περίπτωση είναι η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, η Λάρισα, η Κοζάνη και η Ελασσόνα. Επίσης στην περιοχή τη συγκεκριμένη περίοδο παρατηρείται ένα έντονο μεταναστευτικό κύμα προς διάφορες χώρες του εξωτερικού όπως είναι η Γερμανία, η Ελβετία και σε μικρότερο βαθμό η Αμερική, Αυστραλία και άλλες χώρες.

Κατά τη δεκαετία 1971 – 1981 συνεχίζεται το φαινόμενο τη εξόδου του πληθυσμού προς τα διάφορα αστικά κέντρα του εσωτερικού και του εξωτερικού, αλλά με επιβραδυνόμενο ρυθμό. Παρόλο που οι Νομοί Λάρισας και Κοζάνης καθώς και η επαρχία Κοζάνης παρουσιάζουν θετική μεταβολή του πληθυσμού τους συνεχίζεται η έξοδος του πληθυσμού από την περιοχή, προς τα διάφορα αστικά κέντρα είτε του εσωτερικού, είτε του εξωτερικού αλλά με μικρότερους ρυθμούς, όμως εξίσου σημαντικούς.

Τέλος, στην χρονική περίοδο 1981 – 1991 παρατηρούμε ότι στην περιοχή συνεχίζει να μειώνεται ο πληθυσμός αλλά με ποσοστό μόνο της τάξης του 2,2% ενώ την ίδια περίοδο τα ανώτερα διοικητικά επίπεδα (Νομός, επαρχία) παρουσιάζουν μικρή αλλά θετική μεταβολή.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι ο πληθυσμός της περιοχής μελέτης δεν ακολουθεί την ανοδική πορεία που παρατηρείται στο επίπεδο των Νομών. Το τμήμα της περιοχής που ανήκει στο Ν. Λάρισας και το υπόλοιπο στον Ν. Κοζάνης αποτελούν όλο και μικρότερο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού του Νομού. Εξάλλου η κατάσταση είναι πολύ πιο ανησυχητική αν λάβουμε υπόψη και τα αποτελέσματα της επιτόπιας καταγραφής του 2000, στην οποία φαίνεται ότι ο πληθυσμός που έχει απομείνει είναι αντιστοιχεί σε μικρότερο του 50% του πληθυσμού της περιοχής κατά την απογραφή του 1961. Ακολουθεί δημογραφική ανάλυση σε επίπεδο οικισμού.

3.4.2. Πληθυσμιακές διακυμάνσεις ανά οικισμό

Στη συγκεκριμένη ενότητα θα αναλύσουμε τα δημογραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής για τις τελευταίες 4 δεκαετίες. Αρχικά, θα εξετάσουμε την κατανομή του πληθυσμού σε επίπεδο οικισμού, ώστε να προβληθούν οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των οικισμών και να αποκτήσουμε μια καλύτερη εικόνα των πληθυσμιακών αλλαγών στο εσωτερικό της περιοχής μελέτης.

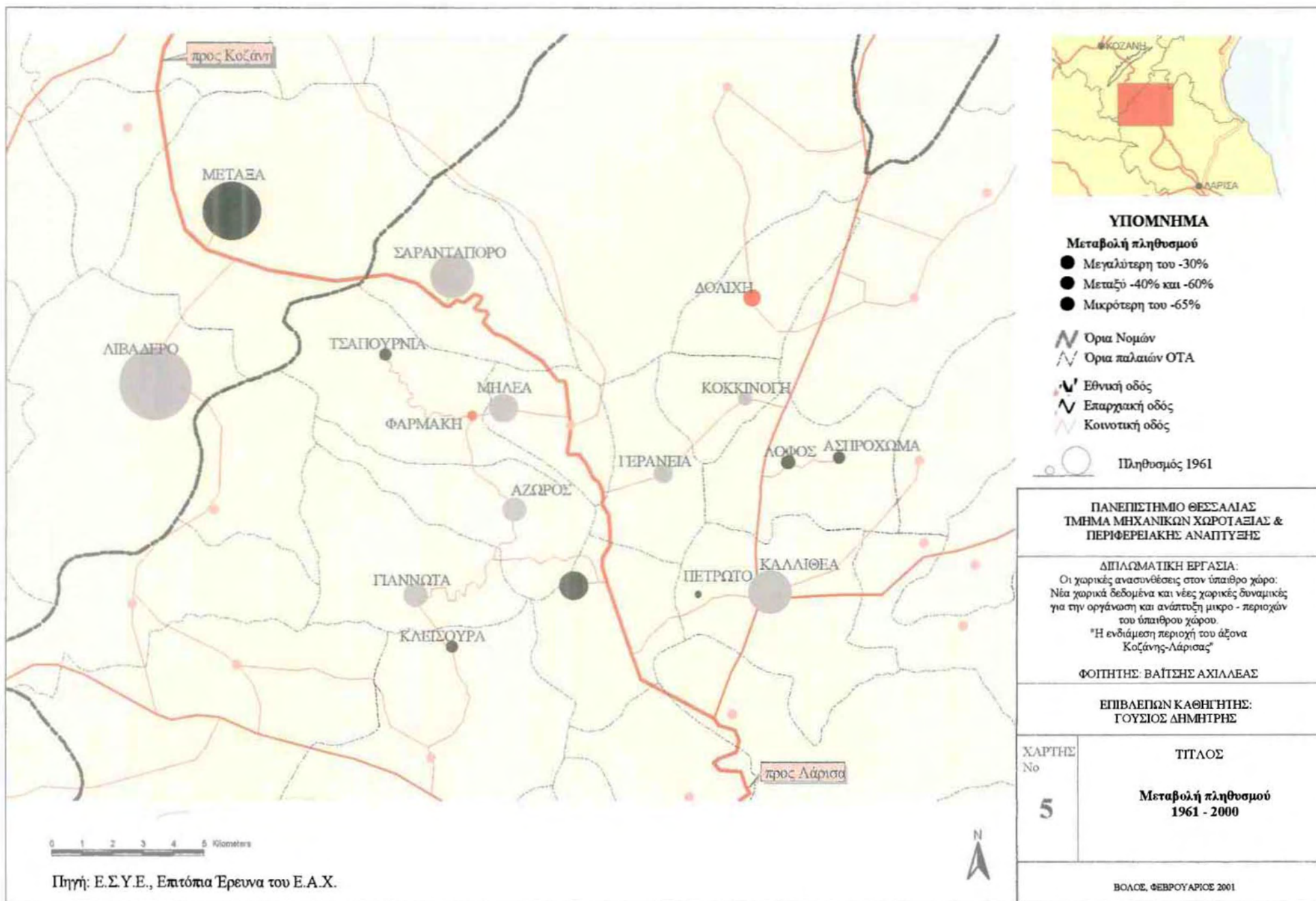
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται ο πληθυσμός και οι μεταβολές του ανά οικισμό με βάση τα στοιχεία των επίσημων απογραφών της Ε.Σ.Υ.Ε. (1961, 1971, 1981, 1991), αλλά και της επιτόπιας έρευνας του εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου για το ημερολογιακό έτος 2000.

Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον ύπαιθρο χώρο: Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο – περιοχών του ύπαιθρου χώρου. «Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα Κοζάνης – Λάρισας».

Πίνακας 3: Εξέλιξη του πληθυσμού της περιοχής σε επίπεδο οικισμού

Οικισμοί Περιοχής	Πληθυσμός 1961	Πληθυσμός 1971	Πληθυσμός 1981	Πληθυσμός 1991	Πληθυσμός 2000	Μεταβολή 61 – 71	Μεταβολή 71 - 81	Μεταβολή 81 - 91	Μεταβολή 91 - 00	Μεταβολή 61 - 00
Αζωρος	739	608	529	724	443	-17,7	-13,0	36,9	-38,8	-40,1
Κλεισούρα	333	277	233	207	123	-16,8	-15,9	-11,2	-40,6	-63,1
Γεράνεια	622	535	439	379	270	-14,0	-17,9	-13,7	-28,8	-56,6
Γιαννωτά	708	612	539	520	342	-13,6	-11,9	-3,5	-34,2	-51,7
Δολίχη	497	492	546	496	414	-1,0	11,0	-9,2	-16,5	-16,7
Καλλιθέα	918	759	730	746	543	-17,3	-3,8	2,2	-27,2	-40,8
Πετρωτό	181	123	116	84	59	-32,0	-5,7	-27,6	-29,8	-67,4
Κοκκινόγη	457	413	414	357	239	-9,6	0,2	-13,8	-33,1	-47,7
Λόφος	448	319	251	196	136	-28,8	-21,3	-21,9	-30,6	-69,6
Ασπρόχωμα	327	259	135	81	79	-20,8	-47,9	-40,0	-2,5	-75,8
Λυκούδι	784	611	480	427	227	-22,1	-21,4	-11,0	-46,8	-71,0
Μηλέα	791	675	560	496	408	-14,7	-17,0	-11,4	-17,7	-48,4
Σαραντάπορο	1.088	766	817	938	624	-29,6	6,7	14,8	-33,5	-42,6
Τσαπουρνιά	347	231	219	230	121	-33,4	-5,2	5,0	-47,4	-65,1
Φαρμάκη	269	256	286	232	187	-4,8	11,7	-18,9	-19,4	-30,5
Λιβαδερό	2.000	1.638	1.517	1.588	1.048	-18,1	-7,4	4,7	-34,0	-47,6
Μεταξά	1.318	956	666	593	233	-27,5	-30,3	-11,0	-60,7	-82,3
Σύνολο Περιοχής	11.827	9.530	8.477	8.294	5.496	-19,4	-11,0	-2,2	-33,7	-53,5

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. και Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Από τον παραπάνω πίνακα, παρατηρείται ότι:

Κατά τη χρονική περίοδο 1961 – 1971, εμφανίζεται μια γενικότερη μείωση του πληθυσμού των οικισμών της περιοχής που κυμαίνεται σε γενικό πλαίσιο μεταξύ 13% έως 33%. Αν δεχθούμε ότι οι οικισμοί Δολίχη και Φαρμάκη δεν έχουν υποστεί σημαντική μεταβολή και ότι παραμένουν σχεδόν στάσιμοι, τότε όλοι οι υπόλοιποι οικισμοί έχουν δεχθεί μεγάλες μειώσεις στο σύνολο του πληθυσμού τους. Η μεγαλύτερη μείωση του πληθυσμού, τη συγκεκριμένη περίοδο παρουσιάζεται στους οικισμούς Πετρωτό και Τσαπουρνιά.

Την επόμενη περίοδο, 1971 – 1981, ενώ ο ρυθμός μεταβολής του πληθυσμού για την περιοχή είναι αρνητικός (-11%), στις επιμέρους μεταβολές παρατηρείται μια ανάμικτη κατάσταση. Υπάρχουν τέσσερις οικισμοί που συνεχίζουν την πληθυσμιακή τους μείωση με πολύ μεγάλους ρυθμούς (20-40%), όπως είναι το Ασπρόχωμα (-47,9%) και ο Μεταξάς (-30,3%). Πέντε οικισμοί παρουσιάζουν πτωτική τάση του πληθυσμού τους της τάξης του (10 – 20%) καθώς και τέσσερις οικισμοί παρουσιάζουν πολύ μικρό βαθμό πληθυσμιακής πτώσης (3-8%). Ένας οικισμός παραμένει στάσιμος, ο οικισμός Κοκκινόγη (0,2%). Τέλος, τρεις οικισμοί παρουσιάζουν ποσοτική αύξηση του πληθυσμού τους στη συγκεκριμένη περίοδο, όπως η Δολίχη (11%), το Σαραντάπορο (6,7%) και η Φαρμάκη (11,7%).

Στην περίοδο 1981-1991, το σύνολο της περιοχής παρουσιάζει πληθυσμιακή σταθερότητα. Επιμέρους οι οικισμοί συνεχίζουν την εξέλιξή τους με την ίδια μορφή εξαίρωντας τους οικισμούς του Αζώρου, Καλλιθέας, Τσαπουρνιάς και Φαρμάκης οι οποίοι στην περίοδο αυτή παρουσιάζουν την αντίθετη εξέλιξη.

Σ' αυτό το σημείο αξίζει να δικαιολογηθεί η αύξηση του πληθυσμού ορισμένων οικισμών κατά τις δεκαετίες 1971 -1981 και 1981 - 1991 με βάση κυρίως τα στοιχεία της επιτόπιας έρευνας.

Η αναξιοπιστία των απογραφικών στοιχείων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι την ημέρα της απογραφής μετακινείται ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων. Η επιλογή των καταγόμενων από τις αντίστοιχες κοινότητες ατόμων ν' απογραφούν στους τόπους τους διογκώνοντας έτσι τον πληθυσμό τους, προκαλώντας αλλοίωση στα δημογραφικά στοιχεία, ενισχύει την δυνατότητα των κοινοτήτων τους να διεκδικούν περισσότερους πόρους από την κυβέρνηση. (Γούσιος, 2000)

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η πραγματική εικόνα του πληθυσμού των οικισμών, αλλά και της μεταβολής αυτού αντικατοπτρίζεται από την επίσημη

απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε. 1961 και από την επιτόπια έρευνα του εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου το 2000.

Με βάση τις δύο παραπάνω απογραφές παρατηρούμε ότι υπάρχει σημαντική μείωση πληθυσμού σε όλους τους οικισμούς (Χάρτης 5). Η μείωση δεν εξαρτάται ιδιαίτερα από το υψόμετρο των οικισμών. Αυτό το φαινόμενο θα το αναλύσουμε παρακάτω δικαιολογώντας αυτή τη μη έντονη διαφοροποίηση μεταξύ των οικισμών διαφορετικού υψομέτρου.

3.4.3. Δομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού

3.4.3.1. Δημογραφικοί δείκτες

Ορισμοί:

Τέσσερις είναι οι βασικοί δημογραφικοί δείκτες που αποτυπώνουν τα βασικά δομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού.

➤ *Ο Δείκτης Νεανικότητας*

Ο δείκτης νεανικότητας φανερώνει τη σχέση μεταξύ της νηπιακής κατηγορίας πληθυσμού και του συνολικού πληθυσμού. Υποδηλώνει δε τον αριθμό των ατόμων της νηπιακής ηλικίας που αντιστοιχούν σε 100 άτομα του συνολικού νόμιμου πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης τόσο νεαρότερος είναι ο πληθυσμός και αντίστροφα.

Ο δείκτης υπολογίζεται ως εξής: $P(0-14) / P * 100$.

Όπου: $P(0-14)$ = ο πληθυσμός κάτω των 15 ετών, και

P = ο συνολικός πληθυσμός.

➤ *Ο Δείκτης Γήρανσης*

Ο δείκτης γήρανσης φανερώνει τη σχέση μεταξύ της ηλικιακής κατηγορίας των ατόμων με άνω των 65 ετών και του συνολικού πληθυσμού. Υποδηλώνει δε τον αριθμό των ηλικιωμένων ατόμων που αντιστοιχούν σε 100 άτομα του συνολικού νόμιμου πληθυσμού. Αυτό σημαίνει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο δείκτης, τόσο γηρασμένος είναι ο πληθυσμός και αντίστροφα.

Ο δείκτης υπολογίζεται ως εξής: $P(65+) / P * 100$.

Όπου: $P(65+)$ = ο πληθυσμός των 65 ετών και άνω, και

P = ο συνολικός πληθυσμός.

➤ *Ο Δείκτης Ενεργού Πληθυσμού ως προς τον Συνολικό Πληθυσμό*

Ο ενεργός ή διαφορετικά παραγωγικός πληθυσμός, αποτελεί το σύνολο του νόμιμου πληθυσμού που βρίσκεται σε ηλικία εργασίας (25-64 ετών)

Ο δείκτης υπολογίζεται ως εξής: $[P(15-64)/P]*100$.

Όπου:

$P(15-64)$ = ο πληθυσμός των ηλικιακών κατηγοριών 16- 25, 25-45 και 45-64

P = ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής.

➤ *Ο Δείκτης Εξάρτησης*

Ο συγκεκριμένος δείκτης δείχνει το μέγεθος του πληθυσμού που συντηρούνται από τις άλλες ηλικιακές κατηγορίες και επομένως δεν είναι, σύμφωνα με το εργατικό δίκαιο, σε θέση να εργαστούν. Αντιστοιχεί δε σε 100 άτομα του ενεργού νόμιμου πληθυσμού. Φανερώνει δηλαδή το ειδικό βάρος του ενεργού πληθυσμού σε μια δεδομένη χρονική στιγμή. Όσο υψηλότερη είναι η τιμή του δείκτη τόσο μεγαλύτερο είναι το βάρος που φέρνει ο ενεργός πληθυσμός και αντίστροφα.

Ο συγκεκριμένος δείκτης υπολογίζεται ως εξής: $[P(0-14)+P(65+)]/P(15-64)*100$.

Όπου: $P(0-14)$ = ο πληθυσμός κάτω των 15 ετών.

$P(65+)$ = ο πληθυσμός των 65 ετών και άνω.

$P(15-64)$ = ο ενεργός πληθυσμός.

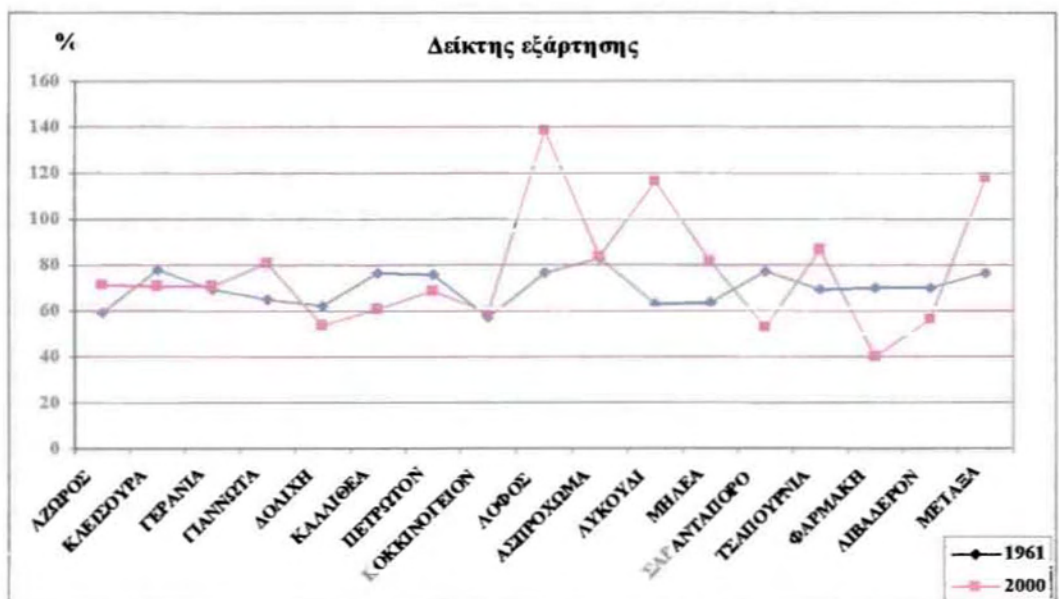
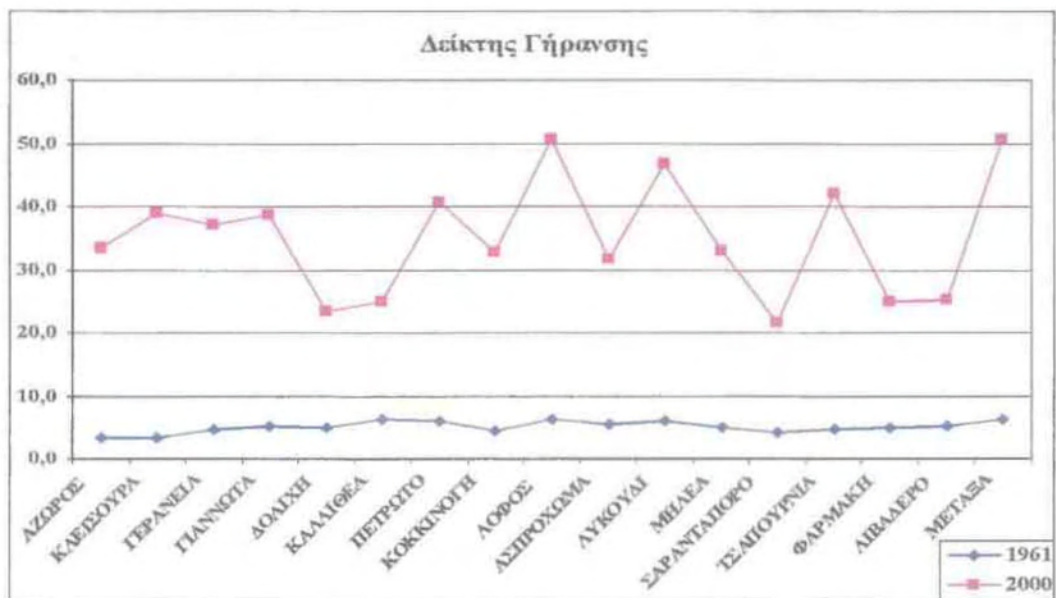
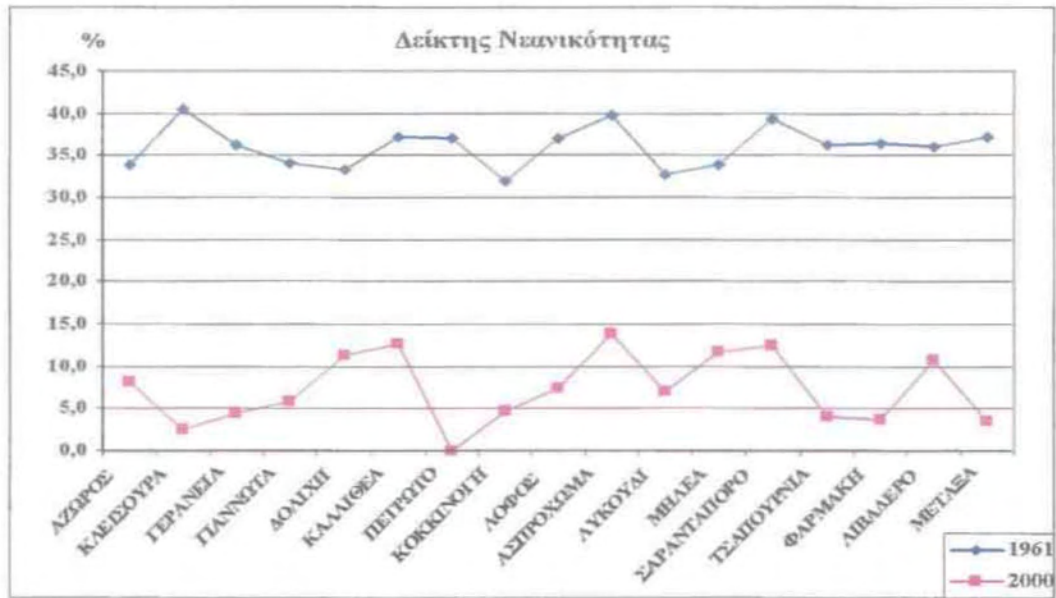
Με βάση τα παραπάνω, μείωση του δείκτη εξάρτησης σημαίνει μικρότερος αριθμός συντηρουμένων ατόμων ανά 100 άτομα σε παραγωγική ηλικία. Επομένως, ο χαμηλός δείκτης εξάρτησης αποτελεί ικανοποιητική ένδειξη, όσον αφορά την αναπτυξιακή δυναμική ενός χωρικού συνόλου.

Οι παραπάνω δείκτες αποτελούν χρήσιμα εργαλεία για την ανάλυση του πληθυσμού και την διερεύνηση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων μιας περιοχής.

Υπολογισμός των δεικτών στους οικισμούς της περιοχής μελέτης

Τα παρακάτω διαγράμματα απεικονίζουν την διάρθρωση του πληθυσμού για τα δυο έτη αναφοράς (1961 και 2000) ανά οικισμό και επομένως, δείχνουν τις σημαντικές αλλαγές που διαδραματίστηκαν στην περιοχή.

Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον ύπαιθρο χώρο: Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο – περιοχών του ύπαιθρου χώρου. «Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα Κοζάνης – Λάρισας».

Παρατηρείται ότι οι δείκτες διαφοροποιούνται σημαντικά από οικισμό σε οικισμό. Ο δείκτης του ενεργού πληθυσμού, ο οποίος δείχνει το μέγεθος του δυναμικού πληθυσμού μέσα στον οικισμό, είναι ικανοποιητικός για τους οικισμούς: Φαρμάκη, Λιβαδερό και Σαραντάπορο. Αντίθετα στους οικισμούς: Λόφος, Λυκούδι και Μεταξάς, ο δείκτης είναι χαμηλός (< 50%).

Επίσης παρατηρούμε ότι, όταν ο δείκτης του ενεργού πληθυσμού είναι μικρός (<50%) τότε οι δείκτες γήρανσης και εξάρτησης παρουσιάζονται αυξημένοι. Αυτό σημαίνει ότι στη συντηρούμενη ομάδα το μεγαλύτερο τμήμα το κατέχουν οι συνταξιούχοι. Πραγματικά, η ανάλυση των ηλικιακών πυραμίδων αναδεικνύει την έλλειψη των ατόμων της ηλικιακής κατηγορίας 0-14 ετών (βλέπε Παράρτημα II). Οπότε τίθεται έντονα το θέμα της διαδοχής, και κατά συνέπεια οι αναπτυξιακές προοπτικές αυτών των οικισμών περιορίζονται.

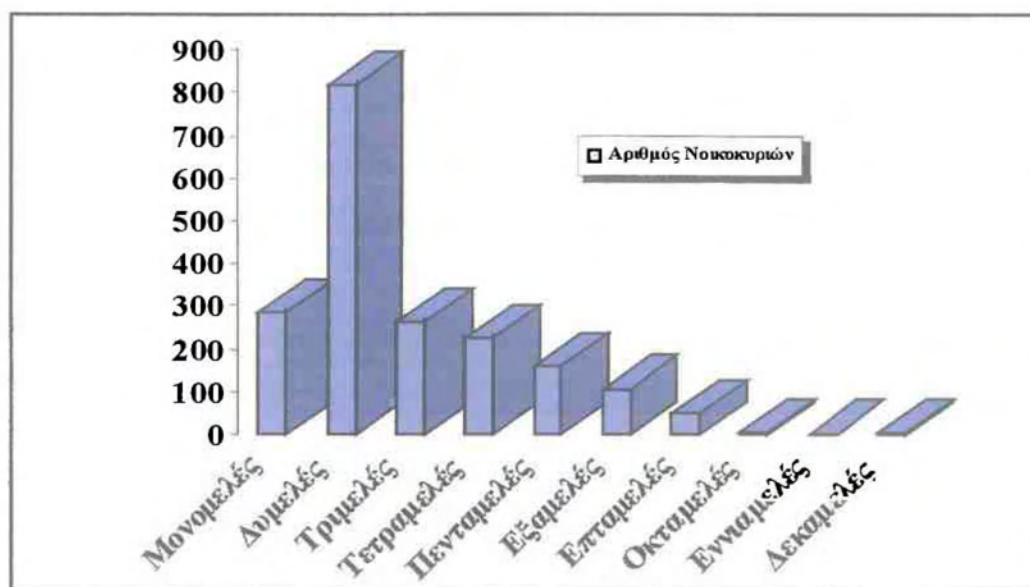
3.4.3.2. Μέγεθος νοικοκυριών

Ο ρόλος των νοικοκυριών στην συγκράτηση του πληθυσμού και στη συνοχή, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική συνοχή σε μια περιοχή και δη σε μια αγροτική περιοχή είναι πολύ σημαντικός. Οφείλουμε ως εκ τούτου να λάβουμε υπόψη μας στην διερεύνηση στο πλαίσιο της εργασίας, το μέγεθος του νοικοκυριού στους υπό μελέτη οικισμούς. Το μέγεθος των νοικοκυριών είναι αυτό που θα καθορίσει και την αναπτυξιακή εξέλιξη, πορεία των οικισμών αυτών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της επιτόπιας έρευνας, ο μέσος όρος των μελών του κάθε νοικοκυριού για το σύνολο της περιοχής μελέτης ανέρχεται στα 2,87 άτομα. Σε επίπεδο οικισμών ο αριθμός των μελών ανά νοικοκυριό κυμαίνεται από 2,1 έως 3,95.

Στο παρακάτω διάγραμμα γίνεται εμφανές ότι το μεγαλύτερο μέρος των νοικοκυριών το κατέχουν τα διμελή νοικοκυριά (42,7%), ενώ ένα αξιόλογο ποσοστό (14,9%) κατέχουν τα μονομελή νοικοκυριά τα οποία ουσιαστικά αντιστοιχούν σε ηλικιωμένους ανθρώπους που έχουν χάσει τον σύντροφό τους.

Μέγεθος νοικοκυριών

Παρατηρείται, άρα, η έντονη διαφοροποίηση μεταξύ των οικισμών και στο θέμα του αριθμού των μελών ανά νοικοκυριό. Οι οικισμοί με υψηλό ποσοστό νοικοκυριών με άνω των τεσσάρων μελών αντιστοιχούν στους δυναμικούς οικισμούς όπως αυτοί έχουν ήδη περιγραφεί σε προηγούμενη παράγραφο.

3.4.4. Τυπολογία οικισμών με βάση δημογραφικών χαρακτηριστικών

Προκειμένου να προσδιορίσουμε τις χωρικές συγκεντρώσεις της περιοχής μελέτης με βάση την εξέλιξη της δημογραφικής διάρθρωσης μεταξύ του 1961 και του 2000, χρησιμοποιήθηκε ως μέθοδος ταξινόμησης η “Cluster Analysis”. Η μέθοδος αυτή αποτελεί μια διαδικασία ομαδοποίησης των ατόμων ενός συγκεκριμένου πληθυσμού με βάση προ-επιλεγμένες μεταβλητές. Στην περίπτωση μας, τα «άτομα» αναφέρονται στους οικισμούς της περιοχής μελέτης. Η «Cluster Analysis» ανήκει στην ίδια κατηγορία μεθόδων με την Ανάλυση Αντιστοιχιών με την έννοια ότι και οι δύο επιζητούν την ομαδοποίηση ενός συνόλου δεδομένων και προσπαθούν να δημιουργήσουν συσχετιζόμενες ομάδες μεταβλητών. Όμως, η Cluster Analysis παρουσιάζει ορισμένες ιδιαιτερότητες που της δίνει μεγαλύτερο βαθμό ευελιξίας όσον αφορά την εφαρμογή της. Εκ των προτέρων, ο αριθμός των ομάδων που αναζητούνται, δεν είναι γνωστός ούτε τα μέλη της καθεμιάς ομάδας. Επίσης, η Cluster Analysis σε

αντίθεση με την Παραγοντική Ανάλυση δεν υπόκειται σε ένα θεωρητικό μοντέλο. Πρόκειται για μια «ad hoc» εμπειρική μέθοδο.

Δύο είναι οι βασικοί αλγόριθμοι που προσφέρει η Cluster Analysis: ο αλγόριθμος της Ιεραρχικής και της K-Means ανάλυσης. Στην παρούσα μελέτη, ο πρώτος αλγόριθμος χρησιμοποιήθηκε διότι ο δεύτερος απαιτεί τον προσδιορισμό του επιθυμητού αριθμού κλάσεων, γεγονός που θέλαμε να αποφύγουμε.

Τα ποσοστά ατόμων ανά ηλικιακές κατηγορίες για τα έτη 1961 και 2000 αποτελούν τις μεταβλητές για την ομαδοποίηση των οικισμών. Επομένως, η ταξινόμηση βασίζεται όχι μόνο στην διάρθρωση αλλά και στην διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού.

Η ομαδοποίηση με την παραπάνω μέθοδο δημιούργησε επτά ομάδες οικισμών οι οποίες μπορούν να συμπυκνωθούν σε τέσσερις γενικότερες κατηγορίες όπως φαίνεται και στον πίνακα 4.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Τυπολογία οικισμών

Νέοι ΟΤΑ	Οικισμοί Περιοχής	Πληθυσμός 2000	Ομάδα	Κατηγορία
Ελασσόνας	Κλεισούρα	123	1	3
Λιβαδερού	Λιβαδερό	1.048	5	1
Λιβαδίου	Δολίχη	414	5	1
Ολύμπου	Καλλιθέα	543	5	1
	Πετρωτό	59	1	3
	Κοκκινόγη	239	1	3
	Λόφος	136	3	4
	Ασπρόχωμα	79	7	1
Σαρανταπόρου	Αζωρος	443	4	2
	Γεράνεια	270	1	3
	Γιαννωτά	342	1	3
	Λυκούδι	227	2	4
	Μηλέα	408	4	2
	Σαραντάπορο	624	5	1
	Τσαπουρνιά	121	2	4
	Φαρμάκη	187	6	2
Σερβίων	Μεταξιά	233	2	4
Σύνολο Περιοχής	Σύνολο Περιοχής	5.496		

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Έτσι λοιπόν στην περιοχή μελέτης ξεχωρίζουμε τέσσερις κατηγορίες οικισμών με βάση την κατανομή της διάρθρωσης των ηλικιακών ομάδων.

- Η πρώτη κατηγορία χαρακτηρίζεται ως δυναμική ακολουθώντας μια φυσιολογική εξέλιξη. Στην κατηγορία αυτή υπάρχουν τρία πολύ ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά:

α. το ποσοστό της ηλικιακής κατηγορίας (0-14 ετών) στο σύνολο του πληθυσμού τους είναι υψηλό (11,8%).

β. το ποσοστό της ηλικιακής κατηγορίας (15-64 ετών) – η παραγωγική ηλικία είναι επίσης πολύ υψηλό (63,9%)

γ. το ποσοστό των ηλικιωμένων (65+ ετών) στο σύνολο του πληθυσμού είναι πολύ χαμηλό (24,2%).

Η κατηγορία αυτή αποτελείται από τις ομάδες, της 5 και της 7, δηλαδή από τους οικισμούς των οικισμών Δολίχης, Καλλιθέας, Λιβαδερού και Σαρανταπόρου της πέμπτης ομάδας και ο οικισμός Ασπρόχωμα της έβδομης ομάδας. Μεταξύ των δυο ομάδων (5, 7) υπάρχει μια διαφοροποίηση όσον αφορά τη διάρθρωση των ηλικιακών πυραμίδων, αλλά γενικότερα τις εντάσσουμε στην ίδια κατηγορία. Η ένταξη των οικισμών αυτών στην συγκεκριμένη κατηγορία είναι δικαιολογημένη, εφόσον μιλάμε για τους μεγαλύτερους οικισμούς της περιοχής (ομάδα 5), οι οποίοι έχουν συνδυάσει στον πρωτογενή τομέα την γεωργία με την κτηνοτροφία, αλλά παράλληλα χαρακτηρίζονται από την ποικιλία των επαγγελματιών που εξασκούνται μέσα σ' αυτούς. Κατά κάποιο τρόπο είναι οικισμοί που λειτουργούν αυτόνομα.

Όσον αφορά τον οικισμό Ασπρόχωμα, η ένταξή του σε αυτή την κατηγορία δικαιολογείται λόγω της μεγάλης συμμετοχής των νέων στον πρωτογενή τομέα, συγκεκριμένα στην οργανωμένη κτηνοτροφία, οπότε δίκαια χαρακτηρίζεται ως δυναμικός.

- Η δεύτερη κατηγορία χαρακτηρίζεται ως ενδιάμεση. Αναλυτικότερα η ηλικιακή διάρθρωση χαρακτηρίζεται και αυτή από το μεγάλο μέρος που αντιστοιχεί στις παραγωγικές ηλικίες, βέβαια σε σχέση με τη δυναμική ομάδα έχει μικρότερο ποσοστό στην νηπιακή ομάδα (κάτω των 15) και μεγαλύτερο ποσοστό ηλικιωμένων (πάνω από 65). Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι οικισμοί Άζωρος και Μηλέα της ομάδας (4) και ο οικισμός Φαρμάκη της ομάδας (6). Τους συγκεκριμένους οικισμούς (ομάδα 4) θα μπορούσαμε να τους χαρακτηρίσουμε ως το επόμενο στάδιο της πέμπτης ομάδας, δηλαδή είναι οικισμοί οι οποίοι μπορούν

να σταθεροποιηθούν με τις δραστηριότητες που ασκούνται μέσα σ' αυτούς, αλλά και να δημιουργήσουν μια προοπτική για μια πληθυσμιακή εξέλιξη.

- Στην τρίτη κατηγορία ανήκουν οι οικισμοί που φθίνουν και έχουν μπει σε μια διαδικασία γήρανσης. Σ' αυτούς τους οικισμούς η ηλικιακή τους δομή χαρακτηρίζεται από το χαμηλό ποσοστό νέων, ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού ανήκει στην παραγωγική ομάδα, απ' το οποίο το μεγαλύτερο στις ηλικίες μεταξύ 45 – 65 και τέλος έχει μεγάλο ποσοστό συνταξιούχων. Σ' αυτή την ομάδα ανήκουν οι οικισμοί Γεράνεια, Γιαννωτά, Κλεισούρα, Κοκκινόγη και Πετρωτό.
- Τέλος η τέταρτη κατηγορία χαρακτηρίζεται ως γηρασμένη και προβληματική. Αυτή την κατηγορία την αποτελούν οικισμοί οι οποίοι είναι γηρασμένοι, έχουν χάσει πολύ μεγάλο μέρος του ενεργού πληθυσμού τους και δεν έχουν σχεδόν καμία προοπτική για μελλοντική πληθυσμιακή εξέλιξη. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν οι οικισμοί από δυο διαφορετικές ομάδες: πρόκειται για το Λυκούδι, το Μεταξά και την Τσαπουρνιά από την δεύτερη ομάδα και το Λόφο από την τρίτη. Στην συγκεκριμένη κατηγορία υπάρχει μια ιδιαιτερότητα που δημιουργείται εξαιτίας του διαφορετικού χαρακτηρισμού της Ε.Σ.Υ.Ε. σε πεδινούς και ορεινούς για τους συγκεκριμένους οικισμούς. Οι μεν ορεινοί (Μεταξά και Τσαπουρνιά) χάσανε τον πληθυσμό τους όχι μόνο εξαιτίας της μονοδιάστασης των δραστηριοτήτων, αλλά και εξαιτίας της μικρής ύπαρξης καλλιεργούμενων εκτάσεων λόγω των γεομορφολογικών ιδιαιτεροτήτων, με αποτέλεσμα την μη ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα. Στους δε πεδινούς (Λόφος και Λυκούδι) υπήρξε και ένας άλλος παράγοντας ο οποίος οδήγησε στην μείωση της παραγωγικής ομάδας του πληθυσμού: αυτό έγινε εξαιτίας της έντονης στροφής προς τις σπουδές με αποτέλεσμα τη μη επιστροφή στα πατρία εδάφη εξαιτίας της άσκησης των αντίστοιχων επαγγελματιών στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η ανάλυση των πυραμίδων (βλ. Παράρτημα ΙΙ) μας δείχνει την σημαντική μείωση των γεννήσεων, γεγονός που προσδιορίζει τον μελλοντικό κίνδυνο των οικισμών. Μερικοί από αυτούς τείνουν να εξαφανιστούν τις επόμενες δεκαετίες εξαιτίας του γηρασμένου πληθυσμού τους.

3.5. Υποδομές

3.5.1. Οδικό Δίκτυο

Παρά το γεγονός ότι την περιοχή διασχίζει η παλαιά εθνική οδός Αθήνας – Λάρισας – Κοζάνης – Θεσσαλονίκης, η κατάσταση στο σύστημα των οδικών υποδομών για την περιοχή μελέτης μπορεί να χαρακτηριστεί σήμερα ανεπαρκής. Η δυσκολία των μετακινήσεων οφείλεται στην έλλειψη οδικού δικτύου αλλά και στην χαμηλή ποιότητα του υφιστάμενου, με αποτέλεσμα η μετακίνηση να είναι προβληματική τόσο στις διακοινοτικές μετακινήσεις όσο και στις τοπικές.

Συγκεκριμένα το υπάρχον βασικό οδικό δίκτυο διακρίνεται σε εθνικό, επαρχιακό και κοινοτικό. Κοινό χαρακτηριστικό είναι η μια λωρίδα κυκλοφορίας ανά κατεύθυνση για την Εθνική οδό, με κακή κατάσταση οδοστρώματος λόγω της συχνής διέλευσης βαρέων οχημάτων που μεταφέρουν διάφορα υλικά (π.χ. ορυκτά). Επίσης, το εθνικό οδικό δίκτυο όπως και το επαρχιακό γίνεται επικίνδυνο για τους οδηγούς εξαιτίας της κακής ποιότητας του οδοστρώματος, των κακοτεχνιών, της στενότητας και της παλαιότητας της χάραξης του.

Από το σύνολο των 109 χλμ. του κύριου οδικού δικτύου, τα 29 ανήκουν στην Εθνική οδό, τα 15 στην επαρχιακή και τα 65 στο κοινοτικό οδικό δίκτυο. Σχεδόν όλο το οδικό δίκτυο που καλύπτει την περιοχή μελέτης είναι ασφαλτοστρωμένο.

3.5.2. Κοινωνικές Υποδομές: Υπηρεσίες και λειτουργίες στην περιοχή μελέτης

Για να σχηματίσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα για την σημασία, τον ρόλο και τη θέση των οικισμών της περιοχής, πρέπει να γνωρίζουμε την κατανομή των δραστηριοτήτων, των λειτουργιών και των υπηρεσιών με βάση την κατανομή τους στους επιμέρους οικισμούς. Έτσι, μετά από την συλλογή στοιχείων είτε από τις διάφορες υπηρεσίες είτε από επιτόπια έρευνα συγκεντρώσαμε τις πληροφορίες για την περιοχή μελέτης.

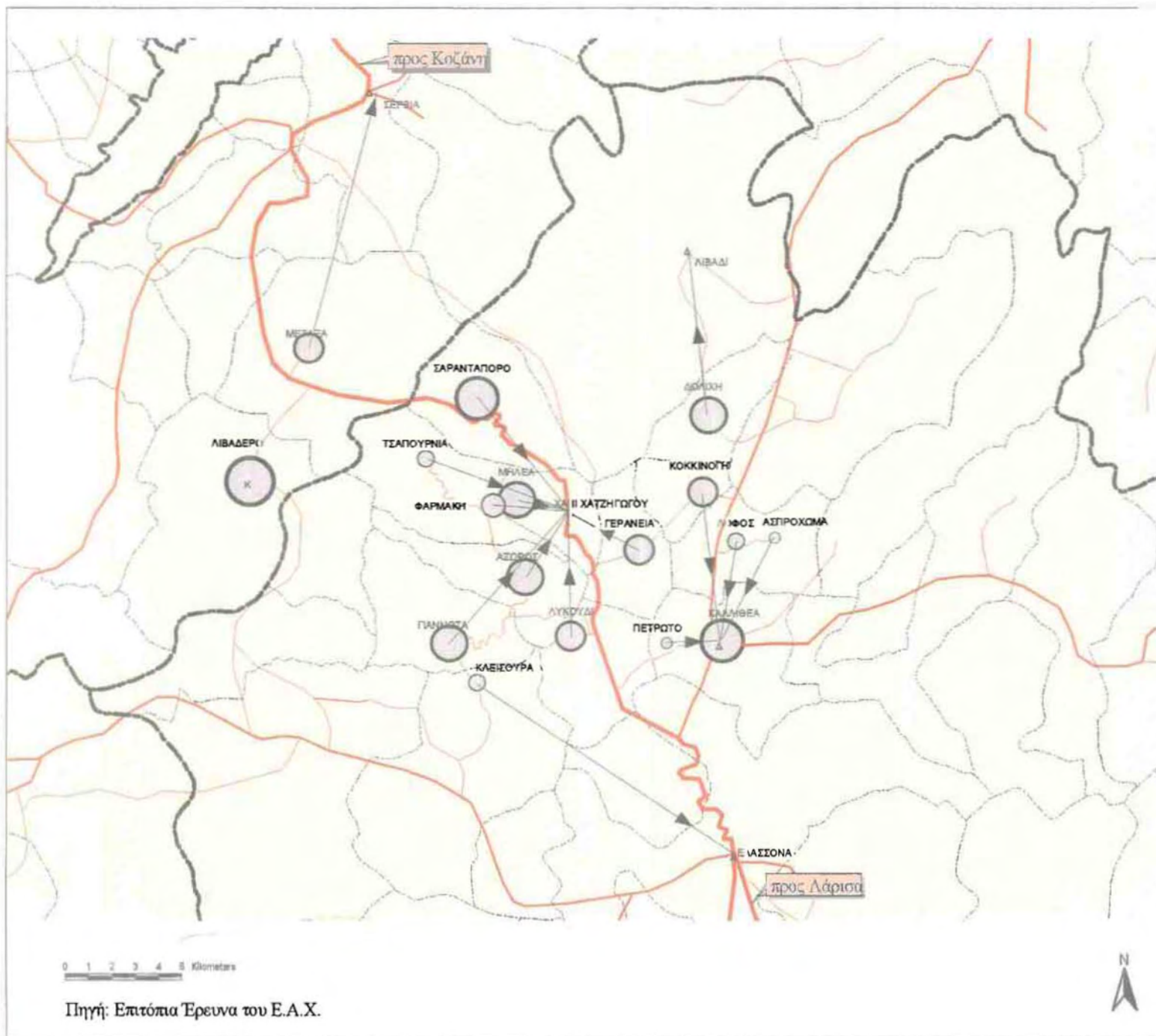
Στην περιοχή μελέτης λοιπόν, υπάρχουν οι παρακάτω υπηρεσίες:

- **Διοικητικές Υπηρεσίες** (Χάρτης 6)

Δημοτικά καταστήματα στην περιοχή Χάνι Χατζηγώγου και στην Καλλιθέα.

Κοινοτικό κατάστημα στον οικισμό Λιβαδερό.

Δημοτικό παράρτημα στους οικισμούς Δολίχη και Μεταξά.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Δ Δημαρχείο
- Κ Κοινοτικό κατάστημα
- Ροή εξυπηρέτησης
- ⚡ Όρια Νομών
- ⚡ Όρια παλαιών ΟΤΑ
- ⚡ Εθνική οδός
- ⚡ Επαρχιακή οδός
- ⚡ Κοινοτική οδός
- Πληθυσμός εξυπηρέτησης των οικισμών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον υπαίθριο χώρο:
Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές
για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο - περιοχών
του υπαίθρου χώρου.
"Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα
Κοζάνης-Λάρισας"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΪΤΣΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ
No
6

ΤΙΤΛΟΣ
**Χωροθέτηση
Δημοτικών/Κοινοτικών καταστημάτων
& ροές εξυπηρέτησης**

Αστυνομικό τμήμα στην περιοχή Χάνι Χατζηγάγου, στην Καλλιθέα και στο Λιβαδερό.

- **Αθλητικές και Πολιτιστικές εγκαταστάσεις**

Γήπεδο ποδοσφαίρου στην Άζωρος, στην Γεράνια, στη Δολίχη, στην Καλλιθέα, στο Λυκούδι, στην Μηλέα, στην Κοκκινόγη, στη Γιαννωτά, στο Σαραντάπορο, στην Φαρμάκη, στο Λιβαδερό και στο Μεταξά.

Γήπεδο μπάσκετ στην Άζωρος, στην Γεράνια, στη Δολίχη, στην Καλλιθέα, στο Λυκούδι, στην Μηλέα, στην Κοκκινόγη, στη Γιαννωτά, στο Σαραντάπορο, στην Φαρμάκη, και στο Λιβαδερό.

Πίστα Μότο Κρος στην Καλλιθέα

Πνευματικό και Πολιτιστικό κέντρο στην Άζωρος, στη Δολίχη, στην Καλλιθέα, στη Μηλέα, στο Σαραντάπορο και στο Λιβαδερό.

- **Υποδομές Υγείας**

Αγροτικό Ιατρείο ή μια αίθουσα του κοινοτικού καταστήματος που χρησιμοποιούνται το πολύ δύο φορές την εβδομάδα με την επίσκεψη ιατρού από τα μικρότερα αστικά κέντρα της Ελασσόνας και των Σερβίων. Αυτά υπάρχουν στην Άζωρος, στην Γεράνια, στη Δολίχη, στην Καλλιθέα, στο Λυκούδι, στη Μηλέα, στην Κοκκινόγη, στη Γιαννωτά, στο Σαραντάπορο, στη Φαρμάκη και στο Λιβαδερό.

- **Υποδομές Εκπαίδευσης (Χάρτης 7)**

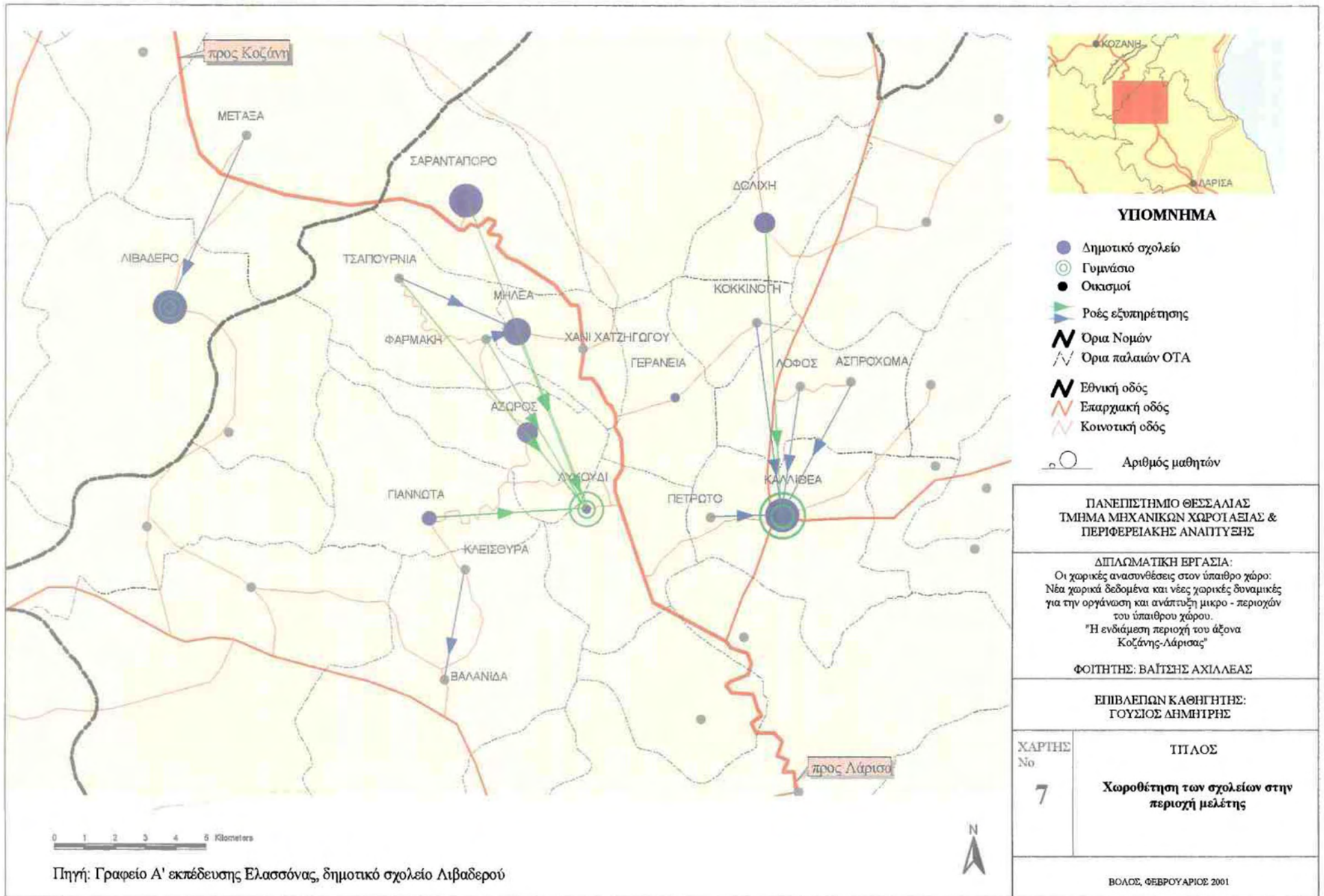
Νηπιαγωγείο στην Άζωρος, στη Γεράνια, στη Δολίχη, στην Καλλιθέα, στο Λυκούδι, στη Μηλέα, στη Γιαννωτά, στο Σαραντάπορο και στο Λιβαδερό.

Δημοτικό στην Άζωρος, στη Γεράνια, στη Δολίχη, στην Καλλιθέα, στο Λυκούδι, στη Μηλέα, στη Γιαννωτά, στο Σαραντάπορο και στο Λιβαδερό.

Γενικό Γυμνάσιο στην Καλλιθέα, στο Λυκούδι και στο Λιβαδερό.

Γενικό Λύκειο στην Καλλιθέα και στο Λιβαδερό.

Οι υπόλοιπες υπηρεσίες εμφανίζονται εκτός περιοχής, στις μικρές πόλεις της Ελασσόνας και των Σερβίων, αλλά και στις μεγαλύτερες νομαρχιακές όπως η Λάρισα και η Κοζάνη, οι οποίες εξυπηρετούν τους κατοίκους της περιοχής μελέτης.

3.6. Διάρθρωση της Τοπικής Οικονομίας

Στην παράγραφο αυτή, θα αναλύσουμε το ρόλο και το βάρος των παραγωγικών δραστηριοτήτων στην περιοχή μελέτης, δίνοντας έμφαση στον πρωτογενή τομέα, δεδομένου ότι ο βασικός χαρακτήρας της περιοχής, ακόμα και σήμερα, συνιστάται στο κυρίαρχο ρόλο της γεωργίας η οποία διατηρεί την παραδοσιακή της μορφή.

3.6.1. Πρωτογενής τομέας

Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει τα κύρια χαρακτηριστικά που αφορούν τις περισσότερες ορεινές περιοχές της χώρας μας όπως η έλλειψη υποδομών και η υψηλή εξάρτηση από τον πρωτογενή τομέα, δεδομένου ότι η κύρια οικονομική δραστηριότητα είναι η αγροτική.

Η αγροτική οικονομία της περιοχής στηρίζεται κατά ένα μεγάλο μέρος στη γεωργία, και ειδικότερα στην εκτατική καλλιέργεια των δημητριακών (86,8% της συνολικής καλλιεργούμενης εκτάσης) όπως σιτηρά, αραβόσιτος, αλλά και σε εντατικές καλλιέργειες (3,6%) όπως κουνουπίδι, μπρόκολο. Επιπλέον, ο τομέας της κτηνοτροφίας και ιδιαίτερα ο κλάδος της αιγοπροβατοτροφίας αποτελεί τη δεύτερη κυρίαρχη δραστηριότητα στην οποία στηρίζεται η οικονομία της περιοχής.

Αποτέλεσμα της παραπάνω διάρθρωσης είναι η παραγωγή αναγνωρισμένων τυροκομικών προϊόντων (κυρίως φέτας, κεφαλογραβιέρας, μυζήθρας και γιαούρτης), αλλά και γεωργικών προϊόντων (κουνουπίδι, μπρόκολο, τομάτες). Τόσο τα γεωργικά, όσο και τα κτηνοτροφικά προϊόντα της περιοχής φημίζονται για τα υψηλά ποιοτικά επίπεδά τους. Στην περιοχή είναι διαδεδομένη και η βιολογική καλλιέργεια γεωργικών προϊόντων.

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι, υπάρχουν ορισμένες προϋποθέσεις (νέες καλλιέργειες και προϊόντα ποιότητας) για μια θετική εξέλιξη της γεωργίας της περιοχής όμως η προώθηση των προϊόντων αυτών απαιτεί μια ολοκληρωμένη στρατηγική και οργάνωση για την διείσδυση τους στην αγορά.

3.6.1.1. Αριθμός, μέγεθος και διάρθρωση εκμεταλλεύσεων

Η ανάλυση που ακολουθεί, πραγματοποιείται σε επίπεδο εκμεταλλεύσεων και βασίζεται στα στοιχεία του Μητρώου Αγροτών και Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων (ΜΑΑΕ) όπως αυτό καταρτίστηκε το 1977.

➤ Αριθμός εκμεταλλεύσεων

Οι εκμεταλλεύσεις που βρίσκονται στην περιοχή μελέτης αποτελούν το βασικό κορμό της τοπικής οικονομίας, μοναδικό μέχρι σήμερα παράγοντα συγκράτησης της πλειοψηφίας του εργατικού δυναμικού της. Η περιοχή συγκεντρώνει συνολικά 1.432 εκμεταλλεύσεις (ΜΑΑΕ, 1997) από τις οποίες 1.414 διαθέτουν γεωργική γη.

Περίπου το 25% των εκμεταλλεύσεων συγκεντρώνονται σε δύο από τους 17 οικισμούς (Λιβαδερό και Σαραντάπορο) που είναι βεβαίως και οι πιο δυναμικοί, ενώ σχεδόν το 50% βρίσκονται σε πέντε μόνο οικισμούς (οι υπόλοιποι τρεις είναι Μηλέα, Κοκκινόγη και Γεράνεια).

Το σύνολο των εκμεταλλεύσεων της περιοχής είναι οικογενειακής μορφής. Οι περισσότερες απ' αυτές διαθέτουν χαμηλό τεχνολογικό – μηχανολογικό εξοπλισμό. Η διαχείριση της εκμετάλλευσης και οι σημαντικότερες αποφάσεις για την λειτουργία της παίρνονται από τον αρχηγό που στις περισσότερες περιπτώσεις είναι και ο πρεσβύτερος του νοικοκυριού. Επομένως, η πορεία της εκμετάλλευσης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό, από την ικανότητα του αρχηγού να την διαχειριστεί με αποτελεσματικό τρόπο και να αξιοποιήσει τις δυνατότητες – έστω και αν είναι περιορισμένες - που προσφέρει η υπάρχουσα εφαρμοζόμενη αγροτική πολιτική. Και εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι, μεγάλη σημασία έχει η δυνατότητα πρόσβασης στην ενημέρωση σχετικά με τα μέτρα και τις ενισχύσεις που προσφέρει η αγροτική πολιτική.

➤ Μέγεθος εκμεταλλεύσεων

Στο σύνολο της περιοχής, το μέσο μέγεθος των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται σε περίπου 75 στρ., το οποίο θεωρείται πολύ ικανοποιητικό αν λάβουμε υπόψη ότι, με βάση τις 863.158 εκμεταλλεύσεις του ΜΑΑΕ έχουμε μ.ο. 39,3 στρ. καλλιεργούμενης έκτασης (από την οποία έχουν αφαιρεθεί οι βοσκότοποι, τα λιβάδια και οι γαίες σε αγρανάπαυση)). Σημαντική διακύμανση παρατηρείται ανά οικισμό: η μέση έκταση στον οικισμό Πετρωτού (μέγιστο μέγεθος) είναι 2,5 φορές μεγαλύτερη από την ελάχιστη μέση έκταση που αντιστοιχεί στον οικισμό Γιαννωτά. Όμως πρέπει να σημειώσουμε ότι, ο οικισμός Πετρωτού είναι ο μικρότερος σε πληθυσμό και σε αριθμό εκμεταλλεύσεων. Οι λίγοι αγρότες που έμειναν, ενοικιάζουν συνήθως, σημαντικές εκτάσεις τόσο εντός του οικισμού όσο και εκτός. Αναλυτικά στοιχεία ανά οικισμό παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 5: Συνολικός αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό

Οικισμοί Περιοχής	Αριθμός εκμεταλλεύσεων	% συνόλου	Μέση καλλιεργούμενη έκταση
Αζωρος	85	5,9	58,8
Κλεισούρα	38	2,7	88,1
Γεράνεια	117	8,2	69,2
Γιαννωτά	83	5,8	56,0
Δολίχη	115	8,0	72,8
Καλλιθέα	100	7,0	108,0
Πετρωτό	18	1,3	135,8
Κοκκινόγη	121	8,4	66,5
Λόφος	50	3,5	76,9
Ασπρόχωμα	26	1,8	117,7
Λυκούδι	96	6,7	82,7
Μηλέα	123	8,6	74,6
Σαραντάπορο	140	9,8	69,5
Τσαπουρνιά	24	1,7	76,7
Φαρμάκη	58	4,1	64,7
Λιβαδερό	204	14,2	70,8
Μεταξά	34	2,4	80,1
Σύνολο Περιοχής	1.432		74,9

Πηγή: ΜΑΑΕ

➤ **Διάρθρωση των εκμεταλλεύσεων**

Αναλύοντας την εικόνα που παρουσιάζουν οι εκμεταλλεύσεις σε σχέση βέβαια με την κύρια παραγωγική τους κατεύθυνση -αμιγείς γεωργικές, μικτές και κτηνοτροφικές - διακρίνονται (κυρίως) σε μικτές και αμιγείς γεωργικές δεδομένου ότι οι κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις αντιστοιχούν μόνο σε 1,3% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων της περιοχής μελέτης. (Πίνακας 2, Παράρτημα Ι).

α) Μικτές εκμεταλλεύσεις

Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της κατηγορίας αντιστοιχούν στο 52,7% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων της περιοχής και καλύπτουν το 58% των συνολικών καλλιεργούμενων εκτάσεων.

Στους περισσότερους οικισμούς σημαντική θέση κατέχουν οι μικτές εκμεταλλεύσεις, στις οποίες η κτηνοτροφία εμφανίζεται με τη μορφή της αιγοπροβατοτροφίας ενώ στη γεωργία επικρατούν τα δημητριακά.

Οι μικτές εκμεταλλεύσεις εμφανίζονται σε έντονο βαθμό (> 50%) στους οικισμούς: Άζωρος, Κλεισούρα, Γιαννωτά, Δολίχη, Καλλιθέα, Πετρωτό, Ασπρόχωμα, Τσαπουρνιά, Φαρμάκη, Λιβαδερό και Μεταξιά, με ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ του 52,6% και του 83,3% επί του συνόλου των εκμεταλλεύσεων. Οι εκμεταλλεύσεις αυτές συγκεντρώνουν και τα μεγαλύτερα ποσοστά των καλλιεργούμενων εκτάσεων, δηλαδή μεταξύ 56,8% και 93,9% επί της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης του οικισμού.

β) Αμιγείς γεωργικές εκμεταλλεύσεις

Οι αμιγείς γεωργικές εκμεταλλεύσεις στην περιοχή μελέτης κατέχουν μικρότερο τμήμα (46,1%) των συνολικών εκμεταλλεύσεων, σε σχέση με τις μικτές εκμεταλλεύσεις. Οι εκτάσεις αυτής της κατηγορίας αντιστοιχούν στο 42% των συνολικών καλλιεργούμενων εκτάσεων.

Οι οικισμοί στους οποίους κυριαρχεί αυτή η κατηγορία είναι: η Γεράνεια, η Κοκκινόγη, ο Λόφος, το Λυκούδι, η Μηλέα και το Σαραντάπορο όπου το ποσοστό αυτών των εκμεταλλεύσεων κυμαίνεται από 55,7% έως 79,7%, ενώ το αντίστοιχο των εκτάσεων από 53,7% έως 80,1%.

γ) Αμιγείς κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ελάχιστες είναι οι αμιγείς κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις. Έτσι σε σύνολο 1.432 εκμεταλλεύσεων μόλις οι 18 (1,3%) είναι αμιγείς κτηνοτροφικές και βρίσκονται διάσπαρτες στους διάφορους οικισμούς με μια μικρή συγκέντρωση (5 κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις ανά οικισμό) στο Σαραντάπορο και στη Καλλιθέα.

➤ Αρδευόμενες εκτάσεις

Η άρδευση των εκμεταλλεύσεων στην περιοχή μελέτης γίνεται με τη χρήση βαθέων ιδιωτικών γεωτρήσεων (150μ και άνω) και με την δημιουργία μικρών φραγμάτων στην περιοχή από την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Οι αρδευόμενες εκμεταλλεύσεις στην περιοχή μελέτης αποτελούν περίπου το 50% των συνολικών εκμεταλλεύσεων⁶, δηλαδή 713 εκμεταλλεύσεις σε σύνολο 1.432. Παρόλο που το ποσοστό των αρδευόμενων εκμεταλλεύσεων είναι υψηλό, μόνο το 16,7% των συνολικών εκτάσεων αυτών είναι αρδευόμενες, γεγονός που δείχνει ότι, πρακτικά αρδεύονται μόνο οι εντατικές καλλιέργειες. (Πίνακα 3, Παράρτημα Ι)

⁶ Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από την επεξεργασία του ΜΑΑΕ

Συγκριτικά με τα στοιχεία του 1991 παρατηρούμε ότι στην ευρύτερη περιοχή μελέτης έχουμε μια αύξηση στο σύνολο των αρδευόμενων εκτάσεων (από 11,3% το 1991 σε 16,7% το 1999). Η αύξηση των αρδευόμενων εκτάσεων οφείλεται στην ένταξη περισσότερων εκτάσεων σε άρδευση και όχι στην αύξηση του αριθμού των γεωτρήσεων.

Αναλυτικότερα σε επίπεδο δημοτικών διαμερισμάτων γίνεται εντονότερη η διαφοροποίηση, αλλά και πιο εμφανές το χαμηλό ποσοστό άρδευσης.

Το ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων προς το σύνολο των καλλιεργούμενων εκτάσεων σε επίπεδο οικισμού κυμαίνεται από 0,3% έως 44,4%. Το μεγαλύτερο πρόβλημα άρδευσης εντοπίζεται κυρίως σε ορεινούς οικισμούς, όπως ο Μεταξάς (0,3%), το Λιβαδερό (2,8%), η Κλεισούρα (7,7%) και η Τσαπουρνιά (9%). Αντίθετα κάποιες πεδινές φτάνουν σε υψηλά ποσοστά άρδευσης, όπως η Δολίχη (44,4%), η Μηλέα (32,5%) και η Αζωρος (29,6%). Υπάρχουν βέβαια και οι υπόλοιποι οικισμοί οι οποίοι είτε είναι πεδινοί με ενδιάμεσα ποσοστά άρδευσης όπως το Κοκκινόγη (18,1%) και ο Λόφος (19%) και χαμηλά όπως το Λυκούδι (3,36%) και η Καλλιθέα (8,3%), είτε είναι οι εξαιρέσεις ορεινών οικισμών με μεγάλα ποσοστά άρδευσης όπως το Σαραντάπορο (30,2%), διότι οι γεωργικές εκτάσεις του βρίσκονται σε χαμηλό σχετικά υψόμετρο.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι διαχρονικά όλοι οι οικισμοί αύξησαν το ποσοστό άρδευσης τόσο σε επίπεδο εκμεταλλεύσεων όσο και σε επίπεδο εκτάσεων, εκτός από το οικισμό Μεταξά στον οποίο μειώθηκε και αυτό συσχετίζεται άμεσα με την γενικότερη εικόνα του συγκεκριμένου οικισμού που είναι το πιο ορεινό χωριό της περιοχής μελέτης με έντονη κτηνοτροφική κατεύθυνση και μεγάλη γήρανση του πληθυσμού του.

3.6.1.2. Κύριες χρήσεις αγροτικής γης

Στην παράγραφο αυτή θα παρουσιάσουμε τις κύριες χρήσεις αγροτικής γης στην περιοχή μελέτης όπως αυτές κατηγοριοποιούνται με βάση την Ε.Σ.Υ.Ε., δηλαδή ετήσιες, δενδρώδεις και αμπελουργικές καλλιέργειες, στηριζόμενοι στη βάση δεδομένων του ΜΑΑΕ – 1997. (Πίνακας 4, 4.1, Παράρτημα Ι)

- Ετήσιες καλλιέργειες

Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονται οι μονοετείς καλλιέργειες (αροτραίες και λαχανικά). Οι ομάδες αυτής της κατηγορίας είναι: τα δημητριακά, τα βρώσιμα όσπρια, τα βιομηχανικά φυτά, οι πατάτες, τα κτηνοτροφικά φυτά και τα λαχανικά και άνηθ. Αυτή η κατηγορία χαρακτηρίζεται ως η κυρίαρχη στο σύνολο της περιοχής με ποσοστό της τάξης του 94% της καλλιεργούμενης έκτασης. Από τις παραπάνω καλλιέργειες, τα δημητριακά από μόνα τους καλύπτουν το 86,8%, ενώ ελάχιστα συμβάλουν τα βιομηχανικά φυτά (3,4% κυρίως καπνός) και τα κτηνοτροφικά φυτά (3,2%). Τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν τον υψηλό βαθμό εξειδίκευσης της περιοχής σε εκτατικό παραγωγικό σύστημα.

Όμως, η ανάλυση σε επίπεδο οικισμών παρουσιάζει μια διαφοροποίηση όσον αφορά τις ετήσιες καλλιέργειες. Από τη μια έχουμε τους οικισμούς, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από ένα σύστημα καθαρά εκτατικών καλλιεργειών όπως η Τσαπουρνιά, ο Μεταξάς και το Λιβαδερό. Από την άλλη, υπάρχουν οικισμοί που, εκτός από τα σιτηρά, έχουν επίσης - σε σχετικά σημαντικό ποσοστό - και εντατικές καλλιέργειες όπως η Άζωρος, η Γεράνεια, η Δολίχη, η Καλλιθέα, η Κοκκινόγη και ο Λόφος στους οποίους καλλιεργούνται βιομηχανικά φυτά όπως ο καπνός. Στο Σαραντάπορο, όπως προέκυψε από την έρευνα πεδίου, υπάρχει κατά τα τελευταία χρόνια, μια τάση για την επέκταση της καλλιέργειας των λαχανικών.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι η πρώτη ομάδα οικισμών με πολύ έντονη εξειδίκευση στα σιτηρά, ανήκει χωρικά στην πιο ορεινή ζώνη της περιοχής, ενώ η δεύτερη αποτελεί το μεγαλύτερο τμήμα του κάμπου.

- Δενδρώδεις καλλιέργειες

Οι δενδρώδεις καλλιέργειες συνιστούν την δεύτερη κατηγορία στην περιοχή ως προς το ποσοστό των καλλιεργούμενων εκτάσεων με ποσοστό γύρω στα 6%. Στην περιοχή, καλλιεργούνται κυρίως οι αμυγδαλιές και σε μικρό βαθμό οι μηλιές.

Αναλυτικότερα, σε επίπεδο οικισμού διαπιστώνονται έντονες διαφοροποιήσεις.

Ο οικισμός Μηλέας ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους εφόσον σχεδόν το 30% της καλλιεργούμενης έκτασης καλύπτεται από δενδρώδεις καλλιέργειες ενώ στους υπόλοιπους οικισμούς, το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπερνά το 15,5%. Τέσσερις είναι οι οικισμοί όπου οι δενδρώδεις καλλιέργειες θεωρούνται αρκετά σημαντικές. Πρόκειται

για τους οικισμούς: Τσαπουρνιά (15,4%), Φαρμάκη (13,3%), Κοκκινόγη (10,8%), και Σαραντάπορο (10,4%). Στους υπόλοιπους 12 οικισμούς, η κατηγορία αυτή είναι σχεδόν ανύπαρκτη και αν εξαιρέσουμε μια περίπτωση με 3,8%, το ποσοστό δεν ξεπερνά το 1,5% της συνολικής καλλιεργούμενης γης.

Παρατηρούμε ότι και αυτή η κατηγορία εμφανίζει χωρική διάσταση, δεδομένου ότι οι τέσσερις από τους πέντε οικισμούς που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία, είναι όμοροι και δραστηριοποιούνται στο ίδιο χώρο, εκμεταλλευόμενοι πεδινή έκταση.

- Αμπελουργικές καλλιέργειες

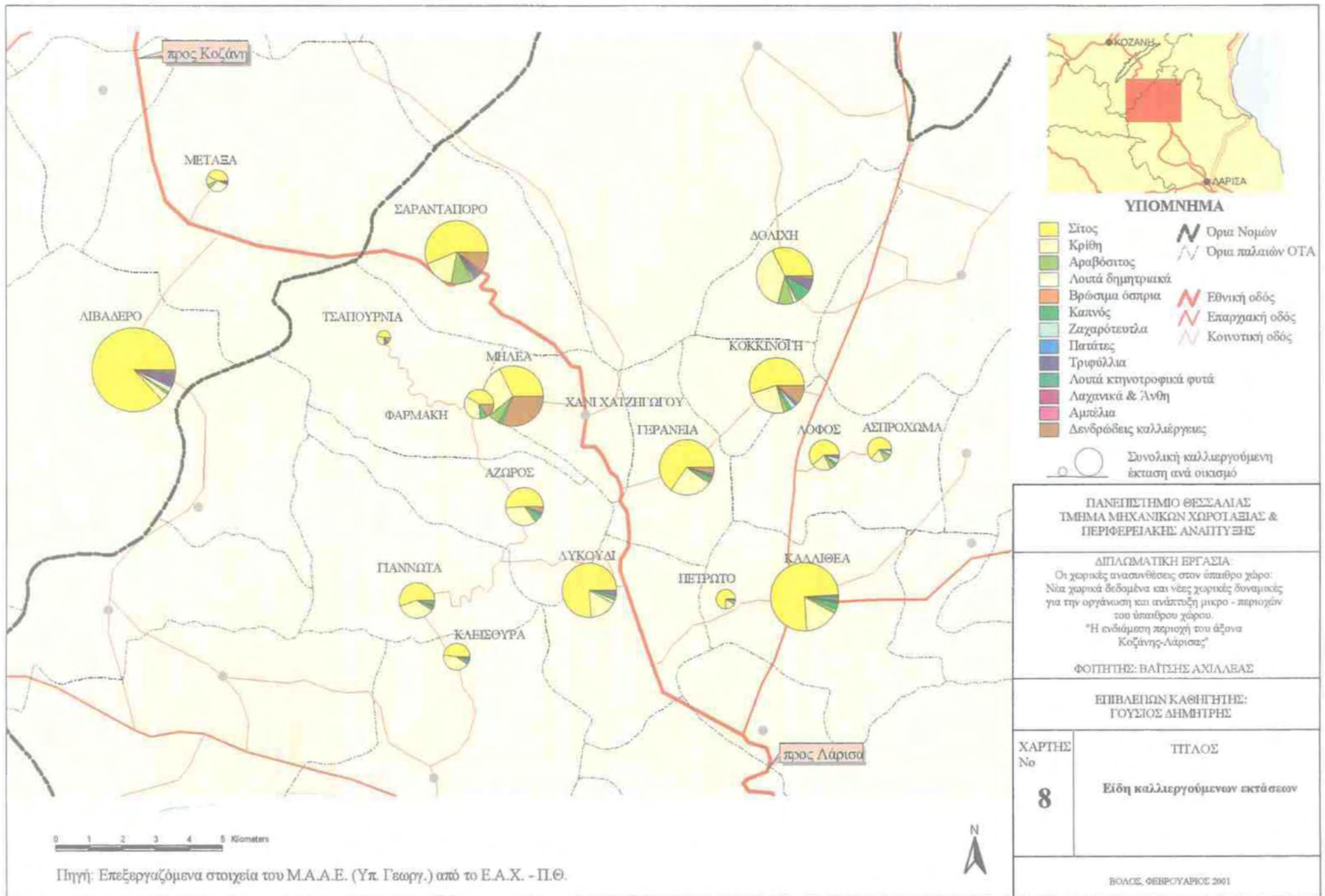
Η συγκεκριμένη κατηγορία αντιστοιχεί μόλις στο 0,3% των καλλιεργούμενων εκτάσεων της περιοχής μελέτης. Επομένως, η αμπελοκαλλιέργεια δεν αποτελεί δραστηριότητα στην οποία μπορεί να στηρίζεται η αγροτική οικονομία της περιοχής. Παρόλη την υφιστάμενη αρνητική τάση στον κλάδο της αμπελουργίας η αξιοποίηση των αγροτικών πολιτικών που αφορούν την παραγωγή προϊόντων με βιολογικό τρόπο δίνει νέες δυνατότητες έστω και σε μικρό βαθμό στους παραγωγούς της περιοχής.

Από την μέχρι τώρα ανάλυση των εκμεταλλεύσεων, παρατηρείται ότι η περιοχή μελέτης ειδικεύεται κυρίως στην καλλιέργεια δημητριακών, η οποία και διαμορφώνει την φυσιολογία της γεωργίας στην περιοχή. Η κυριαρχία των δημητριακών και η επικράτησή τους ως μονοκαλλιέργεια μπορεί να αιτιολογηθεί αφ' ενός λόγω της έλλειψης υδάτινων πόρων και επομένως της μη καταλληλότητας του εδάφους για άλλου είδους καλλιέργειας και αφ' ετέρου λόγω της ύπαρξης επιδοτήσεων.

Ωστόσο δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί το γεγονός ότι όπως και αναφέραμε, ένα μικρό αλλά δυναμικό ποσοστό οικογενειακών εκμεταλλεύσεων ασχολείται με δυναμικές καλλιέργειες εντάσεως εργασίας (λαχανικά, μπρόκολα, κλπ).

Επίσης στην περιοχή μελέτης, αρκετά σημαντική έκταση (3.633 στρ) καταλαμβάνουν τα βιομηχανικά φυτά όπως καπνός και ζαχαρότευτλα, τα οποία αποτελούν και παραδοσιακές καλλιέργειες της περιοχής αλλά και αποδίδουν στους παραγωγούς υψηλό εισόδημα.

Τέλος, η καλλιέργεια κτηνοτροφικών φυτών με 3.415 στρ στο σύνολο της περιοχής, παρουσιάζεται αρκετά σημαντική. Η καλλιέργεια αυτή συμβάλλει στην σύνδεση της κτηνοτροφίας με την γεωργία δεδομένου ότι οι παραγωγοί τα καλλιεργούν είτε για αυτοκατανάλωση, είτε για διάθεση σε κτηνοτρόφους της περιοχής υποβοηθώντας στην μείωση του κόστους εκτροφής των ζώων. (Χάρτης 8)

Εκτός από τα παραπάνω χαρακτηριστικά της γεωργίας, αξίζει να σημειωθεί ότι στην περιοχή μελέτης, ένας αξιόλογος αριθμός παραγωγών έχει ενταχθεί σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης προώθησης βιολογικών καλλιεργειών. Μέχρι σήμερα οι βασικές καλλιέργειες που έχουν ενταχθεί στην περιοχή αφορούν κυρίως τα κηπευτικά όπως μπρόκολο, κουνουπίδι και τομάτα και κατά δεύτερο λόγο την αμπελοκαλλιέργεια. Δεδομένου ότι αρχικά οι αναφερόμενες καλλιέργειες με βιολογικό τρόπο ήταν ελάχιστες σε έκταση και περιοριζόταν στην καλλιέργεια του μπρόκολου, θα μπορούσε να ειπωθεί σε πιλοτική μορφή, δημιουργήθηκε μια στροφή προς την βιολογική καλλιέργεια τόσο σε αριθμό εκτάσεων και καλλιεργειών αλλά και σε αριθμό παραγωγών. Επομένως, υπάρχει στην περιοχή μια τάση για στροφή των παραγωγών προς καλλιέργειες φιλικές προς το περιβάλλον.

3.6.1.3. Κτηνοτροφία

Ο τομέας της κτηνοτροφίας στην περιοχή μελέτης θεωρείται αρκετά σημαντικός, δεδομένου ότι μεγάλο τμήμα του αγροτικού εισοδήματος των αγροτικών εκμεταλλεύσεων προέρχεται απ' αυτόν τον τομέα. Η γεωμορφολογία και οι κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή μελέτης ευνοούν την ανάπτυξη της κτηνοτροφικής δραστηριότητας και δη με τη μορφή της αιγοπροβατοτροφίας.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι περισσότερες εκμεταλλεύσεις στην περιοχή μελέτης είναι μικτής μορφής και ελάχιστες από αυτές αμιγείς κτηνοτροφικές. Στις μικτές εκμεταλλεύσεις είναι δυνατός ο διαχωρισμός δύο κατηγοριών. Η πρώτη κατηγορία αφορά εκμεταλλεύσεις με κύρια τη γεωργική κατεύθυνση και με συμπληρωματική την κτηνοτροφική δραστηριότητα. Η δεύτερη κατηγορία αφορά εκμεταλλεύσεις με κύρια την κτηνοτροφική δραστηριότητα με εκτροφή αιγοπροβάτων και δευτερεύουσα τη γεωργική δραστηριότητα. Η γεωργική παραγωγή είτε προσφέρει εισόδημα με την πώληση των παραγόμενων προϊόντων στην αγορά (όπως παραγωγή καπνού) είτε με τη παραγωγή προϊόντων που κατευθύνονται στην διατροφή των εκτρεφόμενων ζώων (όπως κτηνοτροφικά φυτά).

Η κτηνοτροφία στην περιοχή στηρίζεται στην αιγοπροβατοτροφία και πολύ λιγότερο σε άλλες κατηγορίες ζώων. Το ζωικό κεφάλαιο, όπως εμφανίζεται και στον πίνακα 6, στην περιοχή αναλύεται σε προβατοειδή 51.148 κεφάλια, σε αιγοειδή 22.838 κεφάλια, σε βοοειδή 1.578 κεφάλια και σε χοιρινά 857 κεφάλια.

Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον ύπαιθρο χώρο: Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο – περιοχών του ύπαιθρου χώρου. «Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα Κοζάνης – Λάρισας».

Πίνακας 6: Κτηνοτροφικό κεφάλαιο: αριθμός ζώων, ζωικές μονάδες και % ζωικών μονάδων, 1997

	Αζωρος	Κλεισούρα	Γεράνεια	Γιαννοτά	Δολίχη	Καλλιθέα	Πετροτῶ	Κοκκινόγη	Λύφος	Ασπρόχωμα	Λυκούδι	Μηλέα	Σαραντόπορο	Τσαπουρνιά	Φαρμάκη	Διβαδερῶ	Μεταξῶ	Σύνολο Περιοχής
--	--------	-----------	----------	----------	--------	----------	---------	-----------	-------	-----------	---------	-------	-------------	------------	---------	----------	--------	--------------------

ΑΡΙΘΜΟΣ ΖΩΩΝ

Βοοειδή	101	324	83	15	209	252	0	163	73	18	35	0	0	0	0	305	0	1.578
Προβατοειδή	2.017	1.155	1.855	3.534	4.710	7.357	793	1.602	2.405	2.841	2.091	914	2.177	1.144	2.666	11.704	2.183	51.148
Αγγοειδή	1.516	640	272	2.670	1.036	2.635	37	231	159	312	622	35	5.573	892	423	4.172	1.613	22.838
Χοιρινά	0	0	0	5	0	21	3	0	0	0	0	350	200	0	0	272	6	857

ΖΩΪΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ

1. Βοοειδή άρρενα	7,5	36,5	9,0	0,0	35,5	15,5	0,0	49,5	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	29,0	0,0	183,0
2. Αγελάδες γαλακτοπαραγωγής	8,8	160,8	28,0	0,0	80,8	50,4	0,0	51,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	164,8	0,0	544,8
3. Βοοειδή λοιπά	37,5	25,0	15,0	7,5	18,5	79,0	0,0	0,0	36,5	8,5	17,5	0,0	0,0	0,0	0,0	20,5	0,0	265,5
4. Προβατοειδή	201,7	115,5	185,5	353,4	471,0	735,7	79,3	160,2	240,5	284,1	209,1	91,4	217,7	114,4	266,6	1.170,4	218,3	5.114,8
5. Αγγοειδή	151,6	64,0	27,2	267,0	103,6	263,5	3,7	23,1	15,9	31,2	62,2	3,5	557,3	89,2	42,3	417,2	161,3	2.283,8
6. Χοιρινά	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	5,3	0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	88,4	50,5	0,0	0,0	68,7	1,5	216,5
7. Ορνιθοειδη	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	12,8	3,8	0,0	0,0	1,0	0,1	0,0	1,5	0,0	0,0	20,7	1,2	41,2
Σύνολο	407,1	401,8	264,7	629,2	709,4	1.162,2	87,6	284,0	292,9	325,3	288,9	183,3	827,0	203,6	308,9	1.891,3	382,3	8.649,5

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΖΩΪΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ

1. Βοοειδή άρρενα	1,8	9,1	3,4	0,0	5,0	1,3	0,0	17,4	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	0,0	2,1
2. Αγελάδες γαλακτοπαραγωγής	2,2	40,0	10,6	0,0	11,4	4,3	0,0	18,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	8,7	0,0	6,3
3. Βοοειδή λοιπά	9,2	6,2	5,7	1,2	2,6	6,8	0,0	0,0	12,5	2,6	6,1	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	3,1
4. Προβατοειδή	49,5	28,7	70,1	56,2	66,4	63,3	90,5	56,4	82,1	87,3	72,4	49,9	26,3	56,2	86,3	61,9	57,1	59,1
5. Αγγοειδή	37,2	15,9	10,3	42,4	14,6	22,7	4,2	8,1	5,4	9,6	21,5	1,9	67,4	43,8	13,7	22,1	42,2	26,4
6. Χοιρινά	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0	0,5	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	48,2	6,1	0,0	0,0	3,6	0,4	2,5
7. Ορνιθοειδη	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	4,4	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,2	0,0	0,0	1,1	0,3	0,5

Πηγή: ΜΑΑΕ

Οι οικισμοί με έντονη κτηνοτροφική δραστηριότητα λαμβάνοντας ως κριτήριο το μέγεθος των ζωικών μονάδων όπως εμφανίζεται και στον πίνακα 6 και είναι: το Λιβαδερό (1.891,3), η Καλλιθέα (1.162,2), το Σαραντάπορο (827), η Δολίχη (709,4), η Γιαννωτά (629,2), η Αζωρος (407,1), η Κλεισούρα (401,8) και ο Μεταξάς (382,3). (Χάρτης 9)

Επιπλέον με βάση τις ζωικές μονάδες, παρατηρείται ότι η κτηνοτροφική κατεύθυνση στους περισσότερους οικισμούς αφορά την εκτροφή προβατοειδών, ενώ εξαίρεση αποτελεί ο οικισμός Σαρανταπόρου, με κατεύθυνση την εκτροφή αιγών και ο οικισμός Κλεισούρα όπου κυριαρχούν τα βοοειδή.

Η έντονη διαφοροποίηση στην κατανομή του ζωικού κεφαλαίου στους οικισμούς της περιοχής οφείλεται στο ανάγλυφο και στο υψόμετρο τους. Ειδικότερα στον οικισμό του Σαρανταπόρου η ύπαρξη περισσότερων αιγοειδών οφείλεται στην γεωμορφολογία του εδάφους, η οποία κυριαρχείται από βραχώδη βουνά με φυτική κάλυψη, τα πουρνάρια, ενώ στον οικισμό της Κλεισούρας η ύπαρξη των βοοειδών οφείλεται στην εξάπλωση της οικοσίτης εκσυγχρονισμένης κτηνοτροφίας.

Η εκτροφή των αιγοπροβάτων είναι κοπαδιάρικης μορφής. Οι εκμεταλλεύσεις δεν έχουν εκσυγχρονιστεί ούτε όσον αφορά τις συνθήκες στάβλισης ούτε όσον αφορά τον εξοπλισμό τους. Παρατηρείται ότι στην περιοχή μελέτης ένας αξιόλογος αριθμός παραγωγών έχουν ενταχθεί σε κανονισμούς και προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ώστε να βελτιώσει τη διάρθρωση της εκμετάλλευσής τους.

Η διατήρηση μεγάλου αριθμού ζώων στην περιοχή μελέτης βοηθήθηκε από την ύπαρξη επιδοτήσεων και εξισωτικών αποζημιώσεων αλλά και της αυξημένης ζήτησης των γαλακτοκομικών προϊόντων τους η οποία οφείλεται στα υψηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά του παραγόμενου γάλακτος. Η υψηλών ποιοτικών χαρακτηριστικών παραγωγή γάλακτος επηρεάζεται από την υπάρχουσα γλωρίδα, τις ισχύουσες κλιματολογικές συνθήκες και το υψόμετρο της περιοχής.

3.6.1.4. Κοινωνικο-οικονομική ανάλυση των εκμεταλλεύσεων

Σ' αυτή την παράγραφο, εξετάζεται η κοινωνικο-οικονομική δομή των εκμεταλλεύσεων και τα υφιστάμενα παραγωγικά συστήματα καθώς και η οικονομική αποτελεσματικότητα των εκμεταλλεύσεων στο σύνολο των οικισμών.

➤ Κοινωνικο-οικονομική δομή

Οι βασικές μεταβλητές στις οποίες βασίζεται η κοινωνικο-οικονομική ανάλυση του πρωτογενή τομέα της περιοχής είναι οι ακόλουθες:

- ο αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό,
- η διαφορά μεταξύ της έδρας της εκμετάλλευσης και του τόπου διαμονής του αρχηγού,
- το επάγγελμα του αρχηγού της εκμετάλλευσης,
- η ηλικία του αρχηγού της εκμετάλλευσης και,
- το οικονομικό μέγεθος της εκμετάλλευσης, υπολογισμένο σε Ευρωπαϊκή Μονάδα Μέτρησης (EMM)⁷.

Οι μεταβλητές αυτές προκύπτουν από την επεξεργασία των στοιχείων των εκμεταλλεύσεων του ΜΑΑΕ όλων των ΟΤΑ της χώρας⁸. Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, οι μεταβλητές αυτές υπολογίστηκαν σε επίπεδο οικισμού.

Πιο συγκεκριμένα:

• **Αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό.** Η μεταβλητή «αριθμός εκμεταλλεύσεων σε κάθε οικισμό» δημιουργεί το δείκτη «μέγεθος του οικισμού». Η επεξεργασία του αριθμού των εκμεταλλεύσεων οδήγησε σε ταξινόμηση των οικισμών στις ακόλουθες κατηγορίες:

- ◆ *οικισμοί με λιγότερες από 15 εκμεταλλεύσεις, οι οποίοι αντιμετωπίζουν - εκ των προτέρων - έντονο πρόβλημα μελλοντικής επιβίωσης των γεωργικών δραστηριοτήτων, ειδικά σε ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές,*
- ◆ *οικισμοί με 15 έως 29 εκμεταλλεύσεις,*
- ◆ *οικισμοί με 30 έως 44 και τέλος,*
- ◆ *οικισμοί με πάνω από 44 εκμεταλλεύσεις.*

Η ταξινόμηση των οικισμών με βάση τον παραπάνω δείκτη (πυκνότητα εκμεταλλεύσεων ανά γεωγραφική ενότητα) επιτρέπει μια πρώτη προσέγγιση του προβληματικού χώρου με την έννοια ότι η ύπαρξη ελάχιστων οικογενειακών

⁷ Η EMM ορίζεται ως μονάδα μέτρησης της εκμετάλλευσης και ισοδυναμεί με το Τυπικό Ακαθάριστο Κέρδος (ΤΑΚ) ίσο με 1.200 ECUs. («Μελέτη – Έρευνα Χωρικός διαχωρισμός της γεωργίας ανάλογα με την οικονομική αποτελεσματικότητα και επαναπροσδιορισμός του προβληματικού γεωργικού χώρου με έμφαση στις ορεινές, παραμεθόριες και νησιωτικές περιοχές», Βόλος 1999).

⁸ Οι μεταβλητές αυτές καθορίστηκαν στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος του εργαστηρίου Αγροτικού Χώρου με τίτλο «Χωρικός διαχωρισμός της Γεωργίας ανάλογα με την οικονομική αποτελεσματικότητα και επαναπροσδιορισμός του προβληματικού γεωργικού χώρου με έμφαση στις ορεινές, παραμεθόριες και νησιωτικές περιοχές», 2000.

εκμεταλλεύσεων προκαλεί θέμα διαχείρισης του χώρου της εν γένη επιβίωσης των γεωργικών δραστηριοτήτων. (Υπ. Γεωργίας, 2000)

Από τους εξεταζόμενους οικισμούς κανένας δεν κατατάσσεται στην πρώτη κατηγορία (με κάτω των 15 εκμεταλλεύσεων), οπότε καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι, καταρχήν, δεν υπάρχουν οικισμοί που αντιμετωπίζουν έντονο πρόβλημα μελλοντικής επιβίωσης. Υπάρχουν τρεις οικισμοί που ανήκουν στην δεύτερη κατηγορία (15-29 εκμεταλλεύσεις) και δύο οικισμοί που ανήκουν στην τρίτη κατηγορία (30-44 εκμεταλλεύσεις) αντίστοιχα. Οι οικισμοί αυτοί είναι είτε ορεινοί είτε πολύ μικροί. Τέλος, οι υπόλοιποι δώδεκα οικισμοί ανήκουν στην τέταρτη κατηγορία (με πάνω από 44 εκμεταλλεύσεις). Καταλήγουμε άρα στο συμπέρασμα ότι σχεδόν το σύνολο των οικισμών δεν ανήκουν σε προβληματικό χώρο λόγω της ύπαρξης μεγάλου αριθμού εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό και άρα δεν προκαλείται πρόβλημα όσον αφορά το θέμα διαχείρισης του χώρου που να συνδέεται με τον αριθμό εκμεταλλεύσεων. (Χάρτη 10).

• **Η διαφορά μεταξύ της έδρας της εκμετάλλευσης και του τόπου διαμονής του αρχηγού** αποτελεί τη δεύτερη μεταβλητή που θα χρησιμοποιηθεί. Αντλούνται σημαντικές πληροφορίες ως προς την προβληματικότητα ή όχι ενός χώρου προσεγγίζοντας το θέμα από πληθυσμιακή – κοινωνική πλευρά. Η απόσταση της έδρας εκμετάλλευσης και του τόπου διαμονής του αρχηγού επηρεάζει την επιλογή των καλλιεργούμενων ειδών από μια εκμετάλλευση. (Υπ. Γεωργίας, 2000)

Με βάση αυτή τη μεταβλητή υπολογίστηκε το ποσοστό των εκμεταλλεύσεων των οποίων οι αρχηγοί διαμένουν εκτός των οικισμών της έδρας της εκμετάλλευσης τους, και προσδιορίζεται ο τόπος συγκέντρωσης (μικρό ή μεγάλο αστικό κέντρο) που βρίσκεται έξω από την περιοχής μελέτης. (Πίνακας 5, Παράρτημα Ι)

Η επεξεργασία των στοιχείων που αφορούν τις εκμεταλλεύσεις της περιοχής μελέτης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι είναι πολύ λίγοι οι οικισμοί που εμφανίζουν εκμεταλλεύσεις με διαφορά μεταξύ της έδρας της εκμετάλλευσης και του τόπου διαμονής του αρχηγού της. Μεταξύ αυτών των λίγων οικισμών, μόνο η Κοκκινόγη παρουσιάζει μεγάλο ποσοστό (21,5%) αρχηγών εκμεταλλεύσεων που δεν διαμένουν στον οικισμό. Οι αρχηγοί αυτοί, εκτός της αγροτικής

δραστηριότητας, διατηρούν, παράλληλα, συμπληρωματική εργασία στο τόπο διαμονής τους.

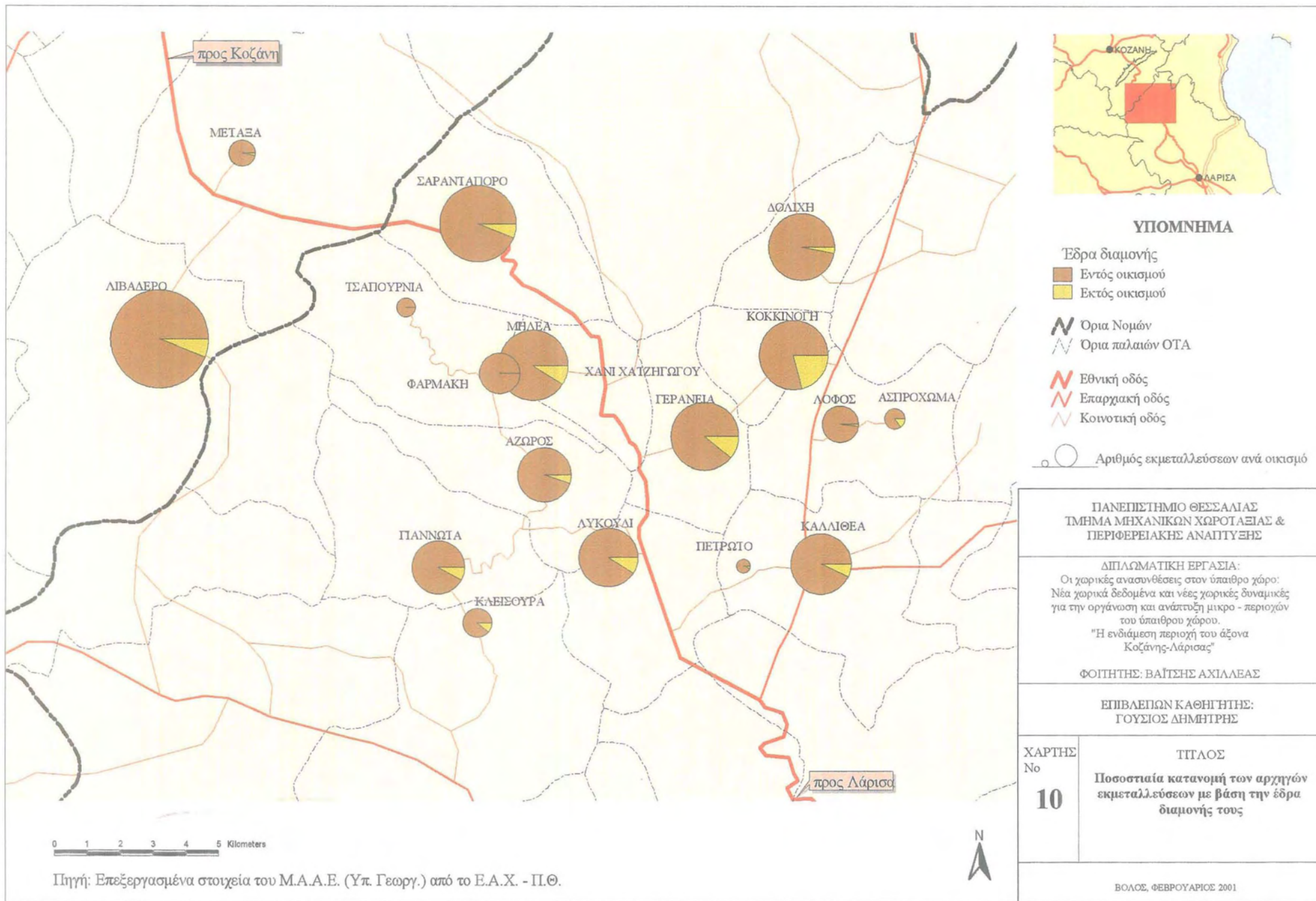
Η διαφορά μεταξύ της έδρας εκμετάλλευσης και του τόπου διαμονής του αρχηγού εκμετάλλευσης καθορίζει το είδος της καλλιέργειας και προσδιορίζεται και από το μέγεθος της εκμετάλλευσης. Η καλλιέργεια σιτηρών ή δενδρόνων καθώς και η μικρή έκταση της εκμετάλλευσης συνδέεται με διαφορά της έδρας εκμετάλλευσης και του τόπου διαμονής του αρχηγού της. (Χάρτης 10)

• **Ποσοστιαία κατανομή των αρχηγών εκμεταλλεύσεων κατά κατηγορία επαγγέλματος** (αγρότες, μη κατά κύριο επάγγελμα αγρότες και συνταξιούχοι). Ο δείκτης αυτός είναι ένας από τους σημαντικούς δείκτες με βάση τους οποίους προσδιορίζεται η προβληματικότητα ενός χώρου (Υπ. Γεωργίας, 2000).

Η κατανομή των εκμεταλλεύσεων με βάση τις ομάδες επαγγέλματος ανά οικισμό δείχνει ακόμη σήμερα ότι η πλειοψηφία των αρχηγών παραμένουν καθαρά αγρότες. (Πίνακας 6, Παράρτημα Ι). Ελάχιστοι είναι οι μη κατά κύριο επάγγελμα αγρότες (2,4%), ενώ οι συνταξιούχοι δεν ξεπερνάνε το 5%. Μοναδική εξαίρεση είναι η Κοκκινόγη όπου το ποσοστό των μη κατά κύριο επάγγελμα αγρότες και των συνταξιούχων φτάνει το 25% αθροιστικά και αυτό συσχετίζεται με το γεγονός ότι αρκετοί αρχηγοί εκμεταλλεύσεων διαμένουν στην Ελασσόνα ή σε άλλα κοντινά αστικά κέντρα όπου ασκούν άλλο επάγγελμα.

Η πολυαπασχόληση στην περιοχή μελέτης δεν αποτελεί συνηθισμένο φαινόμενο, δεδομένου ότι η κτηνοτροφία στην περιοχή, παραμένει πολύ σημαντικός οικονομικός κλάδος ο οποίος χαρακτηρίζεται από ένταση εργασίας (Χάρτη 11). Δεν υπάρχουν επίσημα καταγεγραμμένα στοιχεία όσον αφορά στην πολυαπασχόληση παρόλο που υπάρχει άτυπα, κτίστες, κλπ.

• **Όμοια, η κατανομή των αρχηγών εκμεταλλεύσεων κατά τάξεις ηλικίας μέσα στον οικισμό**, είναι και αυτή μια σημαντική ένδειξη της προβληματικότητας ενός χώρου. Δεδομένου ότι σημαντικά μέτρα όπως ενισχύσεις για εγκατάσταση νέων αγροτών θέτουν ως όριο την ηλικία κάτω των 40 χρόνων, η μεταβλητή αυτή είναι όντως εξαιρετικά σημαντική για την αξιολόγηση της μελλοντικής πορείας μιας περιοχής. (Υπ. Γεωργίας, 2000)

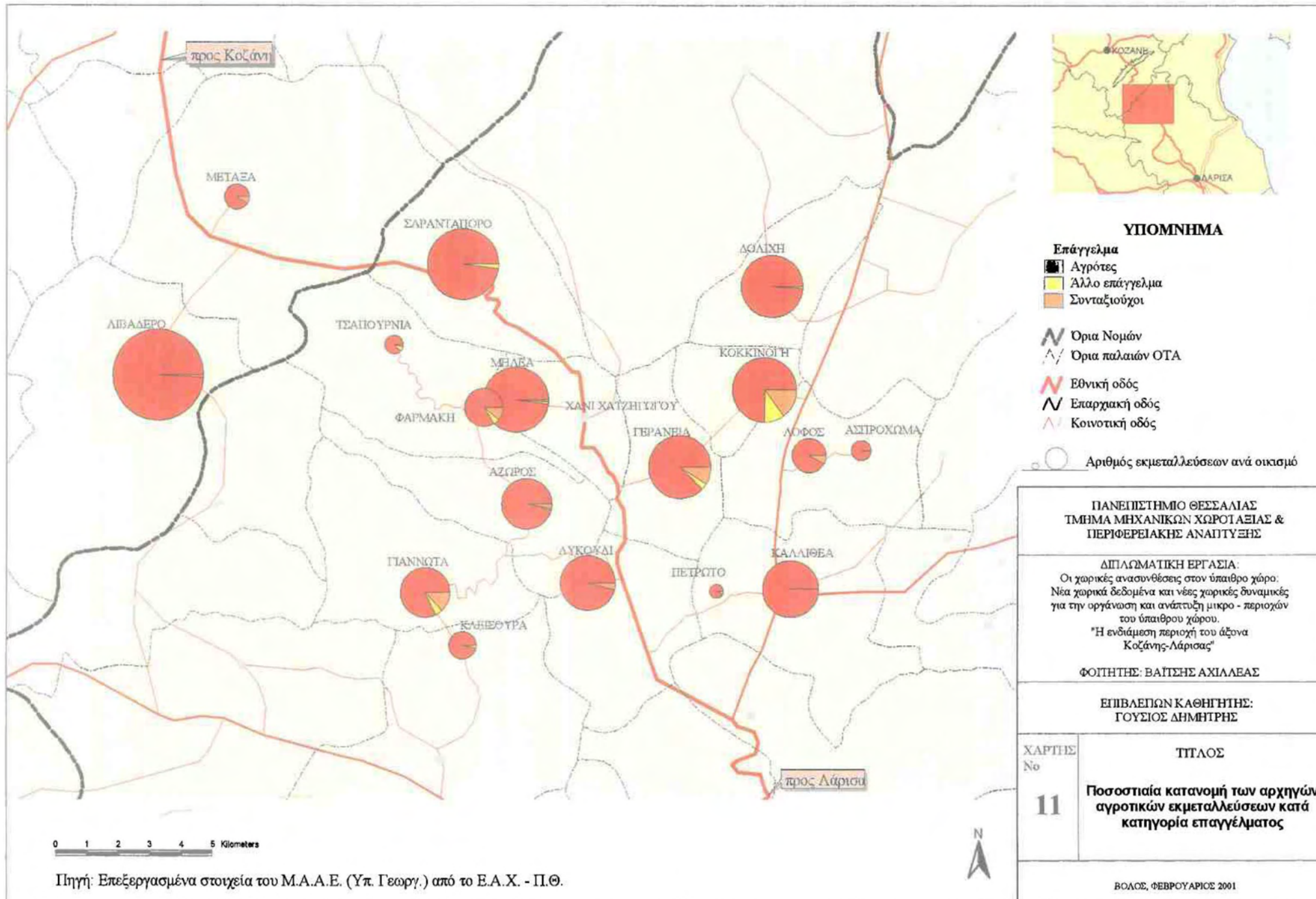

Από την επεξεργασία των στοιχείων της περιοχής μελέτης προέκυψε ότι μόνο 21,8% των αρχηγών εκμεταλλεύσεων είναι κάτω των 40 ετών, ποσοστό αρκετά χαμηλό, που θέτει όντως ζήτημα μελλοντικών προοπτικών του αγροτικού τομέα.. (Πίνακας 7, Παράρτημα I) Στο σύνολο των 17 οικισμών πέντε παρουσιάζουν σχετικά μεγαλύτερο ποσοστό νέων αρχηγών εκμεταλλεύσεων πρόκειται για Ασπρόχωμα (38,5%), Λιβαδερό και Άζωρος (30%), Δολίχη (29%) και τέλος Καλλιθέα (27%). (Χάρτης 12)

- Η κατανομή των εκμεταλλεύσεων με βάση το **οικονομικό μέγεθος** δείχνει την συγκέντρωση ή μη, μικρών εκμεταλλεύσεων, ειδικά της κατηγορίας 0-2 EMM, μέσα σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική ενότητα. Δεδομένου ότι, εκ των πραγμάτων, οι εκμεταλλεύσεις 0-2 EMM δεν είναι βιώσιμες, η έντονη παρουσία τους σε ένα οικισμό έχει αρνητική επίπτωση στην συνολική αποτελεσματικότητα των γεωργικών δραστηριοτήτων. (Υπ. Γεωργίας, 2000)

Στην υπό μελέτη περιοχή εμφανίζεται μια σχετική πόλωση σε σχέση με το οικονομικό μέγεθος. (Πίνακας 8, Παράρτημα I) Σχεδόν 20% των εκμεταλλεύσεων ανήκουν στην εξαιρετικά μεγάλη προβληματική ομάδα (0-2 EMM). Ενώ πάνω από 34% των εκμεταλλεύσεων λόγω του μεγάλου οικονομικού μεγέθους τους (8 EMM και άνω) έχουν την δυνατότητα να εξασφαλίσουν ένα ικανοποιητικό εισόδημα στα μέλη του νοικοκυριού.

Η κατανομή των εκμεταλλεύσεων με βάση το οικονομικό μέγεθος σε κάθε οικισμό παρουσιάζει σημαντική διαφοροποίηση πιο συγκεκριμένα μπορούμε να διακρίνουμε τους οικισμούς σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη ομάδα αφορά οικισμούς με μεγάλο αριθμό εκμεταλλεύσεων μικρού μεγέθους (Γερανεία, Κοκκινόγη, Λυκούδη). Η δεύτερη ομάδα χαρακτηρίζεται από μια ισορροπημένη κατανομή των εκμεταλλεύσεων σχετικά με το οικονομικό μέγεθος. Η τρίτη ομάδα οικισμών συμπεριλαμβάνει μεγάλο αριθμό εκμεταλλεύσεων πάνω από 8 EMM δηλαδή τουλάχιστον το 55% των εκμεταλλεύσεων έχουν ικανοποιητικό οικονομικό μέγεθος (Καλλιθέα, Ασπρόχωμα, Τσαπουρνιά, Φαρμάκη). (Χάρτης 13)

➤ Συστήματα παραγωγής (τεχνικο-οικονομικός προσανατολισμός)

Στην παράγραφο αυτή θα εξεταστούν τα συστήματα παραγωγής των οικισμών με βάση τους κυρίαρχους τεχνικο-οικονομικούς προσανατολισμούς (Τ.Ο.Π⁹). (Χάρτης 14)

Στην περιοχή υπάρχουν τρία διαφορετικά συστήματα παραγωγής. Το πρώτο σύστημα παραγωγής αφορά κτηνοτροφία και εκτατικές καλλιέργειες, το δεύτερο αφορά πολυκαλλιέργειες, μόνιμες καλλιέργειες, και κτηνοτροφία, το τρίτο αφορά μικτή κατάσταση όπου υπάρχει εξειδίκευση σε διάφορους τομείς, όπως εκτατικές και εντατικές (καπνός) καλλιέργειες και κτηνοτροφία.

Παρατηρείται μια εξειδίκευση της παρουσίας των συστημάτων παραγωγής σε τρεις υποπεριοχές. Στην μια υποπεριοχή συγκεντρώνονται οι οικισμοί οι οποίοι εξειδικεύονται κυρίως στην κτηνοτροφία και στις εκτατικές καλλιέργειες. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι οικισμοί: Ασπρόχωμα, Γιαννωτά, Λιβαδερό, Μεταξά και Τσαπουρνιά.

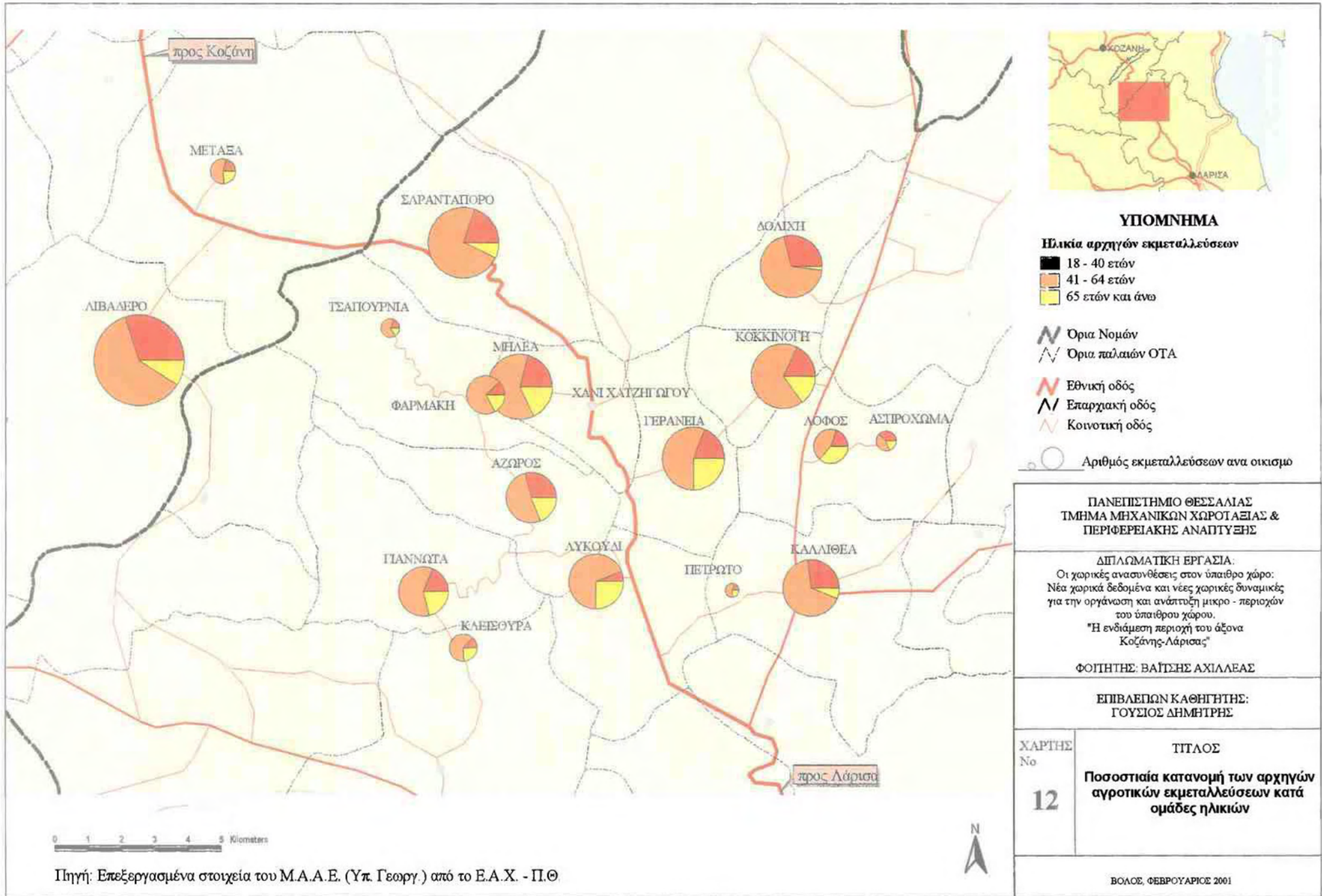
Το δεύτερο σύστημα αφορά την δεύτερη υποπεριοχή η οποία αποτελείται από οικισμούς με εξειδίκευση σε πολυκαλλιέργειες, σε μόνιμες καλλιέργειες, αλλά και σε κτηνοτροφία. Σ' αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι οικισμοί: Κοκκινόγη, Μηλέα, Σαραντάπορο και Φαρμάκη.

Τέλος στο τρίτο και τελευταίο σύστημα –τρίτη υποπεριοχή- υπάρχει μια μικτή κατάσταση όσον αφορά τα Τ.Ο.Π., όπου υπάρχει εξειδίκευση σε διάφορους τομείς, όπως εκτατικές και εντατικές (καπνός) καλλιέργειες και κτηνοτροφία. Σ' αυτή την κατηγορία ανήκουν οι περισσότεροι οικισμοί: Άζωρος, Κλεισούρα, Γεράνεια, Δολίχη, Καλλιθέα, Πετρωτό, Λόφος και Λυκούδι.

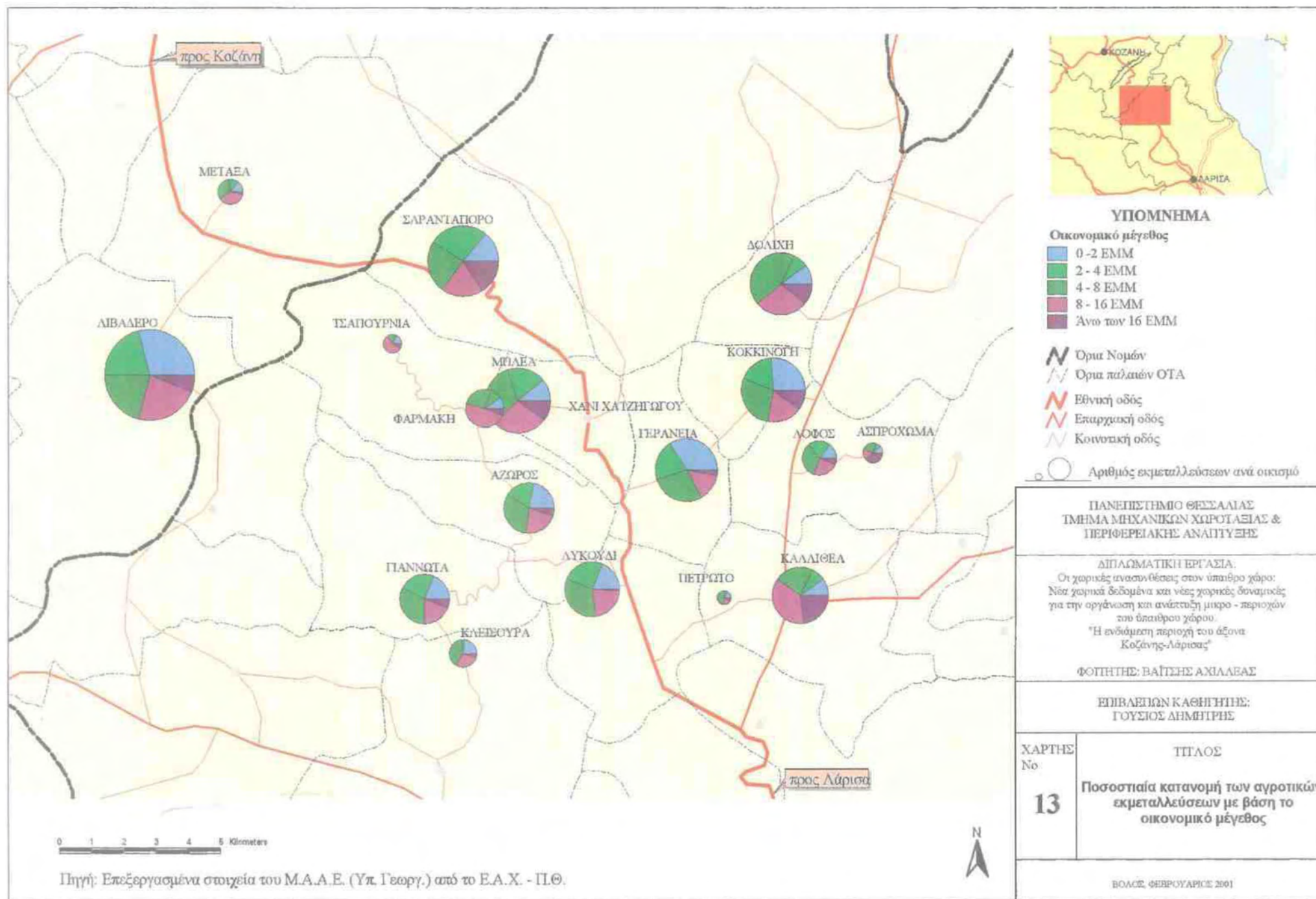
Από τα παραπάνω και όπως αυτά απεικονίζονται στο Χάρτη 14 συμπεραίνουμε ότι τα συστήματα παραγωγής των οικισμών χαρακτηρίζονται από χωρική συνέχεια. Άρα η κατανομή των συστημάτων παραγωγής στο χώρο εντοπίζεται, όχι σε επίπεδο οικισμού αλλά σε επίπεδο ευρύτερων ομοιογενών ζωνών.

Η παραπάνω ανάλυση δίνει ορισμένες ενδείξεις της κοινωνικο-οικονομικής διάρθρωσης των εκμεταλλεύσεων και των παραγωγικών συστημάτων που ισχύουν στην περιοχή μελέτης. Όμως, σύμφωνα με το Δίκτυο Γεωργικής Λογιστικής Πληροφόρησης

⁹ Ο Τεχνικό – Οικονομικός Προσανατολισμός (ΤΟΠ) αντιπροσωπεύει ένα συγκεκριμένο παραγωγικό κλάδο ή μια ομάδα κλάδων και αφορά την βασική εξειδίκευση της εκμετάλλευσης. (Υπ. Γεωργίας 2000).

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία του Μ.Α.Α.Ε. (Υπ. Γεωργ.) από το Ε.Α.Χ. - Π.Θ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Οικονομικό μέγεθος**
- 0 - 2 ΕΜΜ
 - 2 - 4 ΕΜΜ
 - 4 - 8 ΕΜΜ
 - 8 - 16 ΕΜΜ
 - Άνω των 16 ΕΜΜ
- Ορια Νομών
 Ορια περιφερειακών ΟΤΑ
 Εθνική οδός
 Επαρχιακή οδός
 Κοινοτική οδός
 Αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον υπαίθριο χώρο: Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο - περιοχών του υπαίθρου χώρου. "Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα Κοζάνης-Λάρισας"	
ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΪΤΣΗΣ ΑΧΙΛΛΑΕΑΣ	
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	
ΧΑΡΤΗΣ Νο.	ΤΙΤΛΟΣ 13 Ποσοστιαία κατανομή των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με βάση το οικονομικό μέγεθος
ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2001	

0 1 2 3 4 5 Kilometers

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία του Μ.Α.Α.Ε. (Υπ. Γεωργ.) από το Ε.Α.Χ. - Π.Θ.

(R.I.C.A. – F.A.D.N.), η πραγματική αποτελεσματικότητα μιας εκμετάλλευσης υπολογίζεται με βάση το Οικογενειακό Γεωργικό Εισόδημα ανά Οικογενειακή Μονάδα Ανθρώπινης Εργασίας (Μ.Α.Ε.). (Υπ. Γεωργίας – ΓΠΑ, 1998). Η ΜΑΕ ορίζεται ως η εργασία που προσφέρει μέσα σε ένα έτος κάθε άτομο σε ηλικία εργασίας σε σύνολο 280 ημερών και 8 ωρών ημερησίως.

Βασικός τρόπος προσέγγισης του προβληματικού χώρου είναι η διερεύνηση του **βάρους των μη βιώσιμων εκμεταλλεύσεων στο σύνολο του οικισμού**. Θεωρείται βιώσιμη η γεωργική εκμετάλλευση που δημιουργεί εισόδημα ανά ΜΑΕ μεγαλύτερο από 80% του μέσου εισοδήματος ανά ΜΑΕ της Ελλάδας. Όπως προκύπτει από τα αποτελέσματα του RICA, το μέσο εισόδημα σε επίπεδο Ελλάδας ισούται με 80% του Εισοδήματος Αναφοράς. Για το 1995, το Εισόδημα Αναφοράς (Ε.Α.) ανερχόταν σε 3,1 εκ. δρχ. Επομένως η βιώσιμη εκμετάλλευση είναι αυτή που δημιουργεί εισόδημα ανά ΜΑΕ μεγαλύτερο από το 64% του Εισοδήματος Αναφοράς (Ε.Α.) δηλαδή σχεδόν 2 εκ. δρχ.

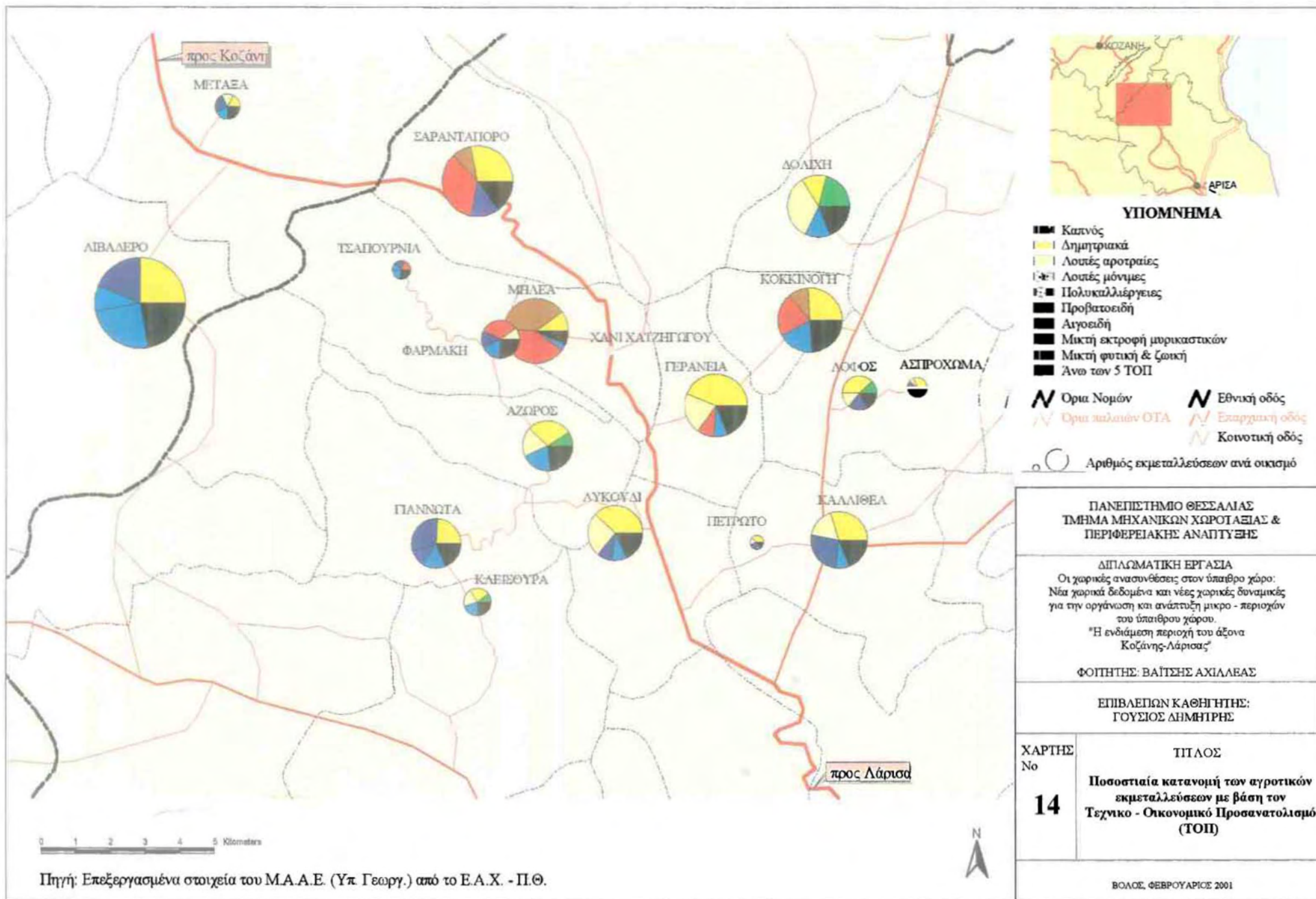
Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα, παρατηρείται ότι κατά μέσο όρο το εισόδημα ανά ΜΑΕ σε επίπεδο οικισμού είναι και στους δεκαεπτά οικισμούς μικρότερο από 2 εκ. δρχ.

Πίνακας 7: Παρουσίαση Οικονομικών Δεικτών

Οικισμοί Περιοχής	Μέσο ΤΑΚ	Μέσο Εισόδημα	ΜΑΕ	ΤΑΚ/ΜΑΕ
Αζωρος	2.187.819	2.418.492	4,25	514.707
Κλεισούρα	3.283.552	3.673.118	2,71	1.212.585
Γεράνεια	1.678.870	1.976.092	1,86	902.208
Γιαννωτά	2.152.182	2.202.937	1,67	1.289.430
Δολίχη	3.049.707	2.964.798	4,41	690.948
Καλλιθέα	3.817.794	4.708.773	4,44	859.808
Πετρωτό	3.077.147	3.536.193	3,90	788.293
Κοκκινόγη	2.110.334	2.566.754	4,59	505.340
Λόφος	2.495.668	2.963.761	4,45	561.177
Λυκούδι	1.941.284	2.618.757	3,21	604.359
Μηλέα	2.835.468	2.805.239	2,12	1.338.497
Σαραντάπορο	2.901.919	2.090.851	1,30	2.236.177
Τσαπουρνιά	3.272.525	2.846.670	3,46	945.589
Φαρμάκη	2.885.459	1.931.447	1,82	1.585.417
Λιβαδερό	2.108.452	2.499.539	2,54	834.178
Μεταξά	2.360.113	3.045.846	1,66	1.419.233
Σύνολο Περιοχής	2.559.098	2.746.820	3,12	827.677

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας, ΜΑΑΕ, 1997

Υποσημείωση : Τα στοιχεία του ΜΑΑΕ παρουσιάζουν ορισμένες απαράδεκτες τιμές για τον οικισμό Ασπρόχωμα και για το λόγο αυτό η παραπάνω ανάλυση δεν έγινε εφικτή για τον οικισμό αυτό.

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία του Μ.Α.Α.Ε. (Υπ. Γεωργ.) από το Ε.Α.Χ. - Π.Θ.

Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν συνολικά 1.166 μη βιώσιμες εκμεταλλεύσεις (82% του συνόλου των εκμεταλλεύσεων), επομένως ούτε το 1/5 των εκμεταλλεύσεων δημιουργεί εισόδημα ανά ΜΑΕ που εξασφαλίζει ικανοποιητικό βιώσιμο επίπεδο.

Πίνακας 8: Βαθμός βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων

Οικισμοί Περιοχής	Βιώσιμες εκμεταλλεύσεις		Μη βιώσιμες εκμεταλλεύσεις		Σύνολο εκμεταλλεύσεων
	αρ.	%	αρ.	%	
Μεταξά	25	73,5	9	26,5	34
Λιβαδερό	131	64,5	72	35,5	203
Κλεισούρα	11	28,9	27	71,1	38
Τσαπουρνιά	5	20,8	19	79,2	24
Γιαννωτά	17	20,5	66	79,5	83
Σαραντάπορο	25	17,9	115	82,1	140
Φαρμάκη	7	12,1	51	87,9	58
Καλλιθέα	10	10,0	90	90,0	100
Αζωρος	8	9,4	77	90,6	85
Δολίχη	4	3,5	111	96,5	115
Λυκούδι	3	3,1	93	96,9	96
Κοκκινόγη	3	2,7	107	97,3	110
Λόφος	1	2,0	49	98,0	50
Γεράνεια	2	1,7	115	98,3	117
Μηλέα	1	0,8	122	99,2	123
Πετρωτό	0	0,0	18	100,0	18
Σύνολο Περιοχής	253	18,1	1.141	81,9	1.394

Πηγή: ΜΑΑΕ

Η ανάλυση ανά οικισμό του ποσοστού βιώσιμων εκμεταλλεύσεων δείχνει μια πιο καθαρή εικόνα του βαθμού προβληματικότητας της αγροτικής περιοχής. (Χάρτης 15)

- Από το σύνολο των βιώσιμων εκμεταλλεύσεων (254) οι 131 (52%) συγκεντρώνονται στον οικισμό Λιβαδερό, ο οποίος εμφανίζει πραγματικό δυναμισμό εφόσον οι εκμεταλλεύσεις αυτές αντιστοιχούν στο 65% του συνολικού αριθμού εκμεταλλεύσεων του συγκεκριμένου οικισμού.
- Επιπλέον τέσσερις οικισμοί παρουσιάζουν σχετικό ικανοποιητικό ποσοστό βιώσιμων εκμεταλλεύσεων και τουλάχιστον διακρίνονται από τους υπόλοιπους δώδεκα οικισμούς όπου το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπερνά το 10%

- Σημαντικό αποτέλεσμα της παραπάνω ανάλυσης είναι το γεγονός ότι και οι πέντε «δυναμικοί» οικισμοί ως προς τον βαθμό βιωσιμότητας έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά
 - και οι πέντε ανήκουν στον ίδιο ορεινό χώρο
 - και οι πέντε έχουν έντονη κτηνοτροφική δραστηριότητα
- Τέλος οι έξι οικισμοί που έχουν πάνω από 95% των εκμεταλλεύσεών τους μη βιώσιμες βρίσκονται στο πεδινό τμήμα της περιοχής.

3.6.2. Άλλες Παραγωγικές Δραστηριότητες

3.6.2.1 Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας της περιοχής μελέτης δεν παρουσιάζεται ιδιαίτερα ανεπτυγμένος. Στηρίζεται όπως φαίνεται και από τον πίνακα 9 με στοιχεία από το Εμπορικό Επιμελητήριο, κυρίως σε επιχειρήσεις που έχουν σχέση με τον εξοπλισμό των νοικοκυριών (ξυλουργεία, σιδηρουργεία), αλλά και κάποιες μεταποιητικές μονάδες αγροτικών προϊόντων (τυροκομεία, αλευρόμυλοι). Το σύνολο των επιχειρήσεων αυτών είναι μικρές βιοτεχνικές οικογενειακής μορφής επιχειρήσεις οι οποίες απασχολούν από 1 έως 3 άτομα.

Ο δευτερογενής τομέας στην περιοχή μελέτης σε γενικές γραμμές απαρτίζεται από τις εξής κατηγορίες επιχειρήσεων:

- μεταποιητικές βιοτεχνίες αγροτικών προϊόντων (τυροκομεία, αλευρόμυλοι κτλ.),
- επιχειρήσεις επεξεργασίας ξύλου (ξυλουργεία, επιπλαποιία κτλ.),
- επιχειρήσεις επεξεργασίας σιδήρου (σιδηρουργεία κτλ.),
- επιχειρήσεις χωματοουργικών εργασιών,
- διάφορες επιχειρήσεις οι οποίες έχουν σχέση την μεταποίηση και την κατασκευή διαφόρων προϊόντων (βιοτεχνίες ενδυμάτων κτλ.).

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο αριθμός των επιχειρήσεων και η διάρθρωση στις παραπάνω κατηγορίες.

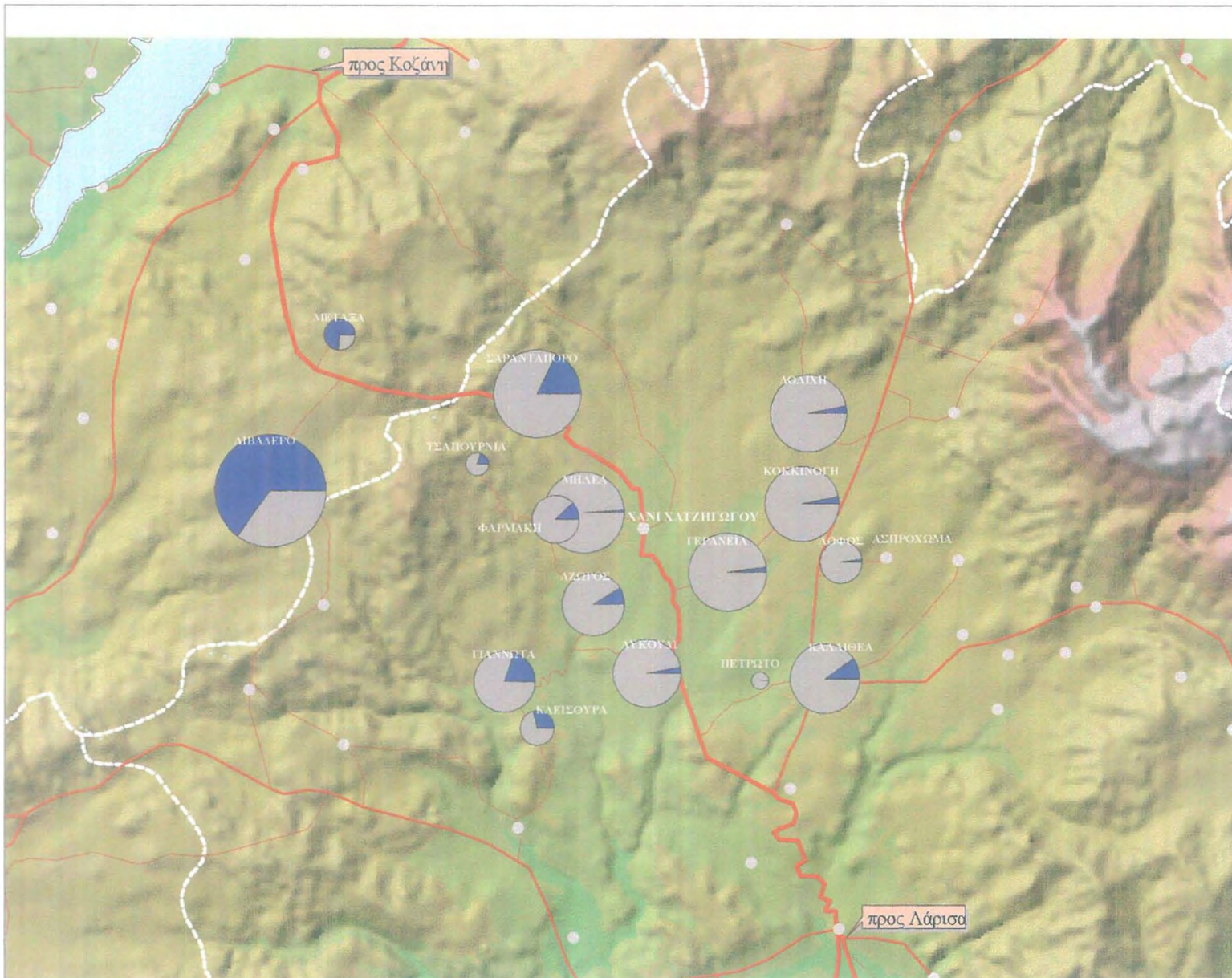
Πίνακας 9: Συνολικός αριθμός παραγωγικών επιχειρήσεων

	Μεταποιητικές βιοτεχνίες - Επιχειρήσεις					Σύνολο
	αγροτικών προϊόντων	επεξεργασίας ξύλου	Επεξεργασίας σιδήρου	χωματουργικών εργασιών	σε σχέση με την μεταποίηση και την κατασκευή διαφόρων προϊόντων	
Αζωρος	1	1	-	-	-	2
Κλεισούρα	2	-	-	-	-	2
Γεράνεια	-	1	1	1	-	3
Γιαννωτά	-	-	-	-	-	-
Δολίχη	2	-	-	3	1	6
Καλλιθέα	3	3	4	2	2	14
Πετρωτό	-	-	-	-	-	-
Κοκκινόγη	-	-	1	-	2	3
Λόφος	1	-	-	-	-	1
Ασπρόχωμα	-	-	-	-	-	-
Λυκούδι	-	-	-	1	-	1
Μηλέα	1	1	1	-	1	4
Χάνι Χατζηγώγου	-	1	1	-	-	2
Σαραντάπορο	4	4	3	3	1	15
Τσαπουρνιά	-	1	-	-	-	1
Φαρμάκη	-	-	-	2	-	2
Λιβαδερό	4	3	4	7	2	20
Μεταξά	2	-	2	1	-	5
Σύνολο Περιοχής	20	15	17	20	9	81

Πηγή: Εμπορικό επιμελητήριο Λάρισας και επιτόπια έρευνα

Ο οικογενειακός χαρακτήρας των επιχειρήσεων γίνεται εμφανής από το μικρό αριθμό των απασχολούμενων. Οι περισσότερες απ' αυτές απευθύνονται στην τοπική αγορά χωρίς να έχει γίνει προσπάθεια για μεγιστοποίηση του κύκλου εργασιών τους. Εξαιρέση αποτελούν οι μονάδες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων οι οποίες απευθύνονται τόσο στην τοπική αγορά όσο και σε υπερτοπική (Νομού και εκτός Νομού) με τη συμμετοχή τους σε υπερτοπικά δίκτυα.

Σε επίπεδο οικισμού παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση επιχειρήσεων συνολικά στους οικισμούς Λιβαδερό (20), Σαραντάπορο (15), Καλλιθέα (14) και μικρότερη στους οικισμούς Δολίχη (6), Μεταξά (5) και Μηλέα (4) ενώ στους υπόλοιπους εμφανίζονται ελάχιστες (από 1 έως 3) εκτός των οικισμών Γιαννωτά, Πετρωτό και Ασπρόχωμα που δεν διαθέτουν καμία. Η συγκέντρωση των επιχειρήσεων φαίνεται σε οικισμούς οι οποίοι έχουν μεγάλο πληθυσμό και είναι οι πλέον δυναμικοί στην περιοχή.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

% εκμεταλλεύσεων

- Βιώσιμων
- Μη Βιώσιμων

Οδικό δίκτυο

- Εθνική οδός
- Επαρχιακή οδός
- Κοινοτική οδός

Όρια Νομών

Αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον υπαίθριο χώρο:
Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές
για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο - περιοχών
του υπαίθρου χώρου.
"Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα
Κοζάνης-Λάρισας"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΪΤΣΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ
No

15

ΤΙΤΛΟΣ

Ποσοστιαία κατανομή των αγροτικών
εκμεταλλεύσεων με βάση το κριτήριο
της βιωσιμότητας

0 1 2 3 4 5 Kilometers

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία του Μ.Α.Α.Ε. (Υπ. Γεωργ.) από το Ε.Α.Χ. - Π.Θ.

ΒΟΛΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2001

Αν εξεταστεί χωρικά η χωροθέτησή τους, παρουσιάζεται μια διασπορά αυτών στην περιοχή μελέτης. (Χάρτης 16)

Από την επιτόπια έρευνα προέκυψε ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις παρουσιάζουν μια τάση εκσυγχρονισμού στις εγκαταστάσεις τους και στον εξοπλισμό τους. Επιπλέον οι επιχειρήσεις μεταποίησης αγροτικών προϊόντων διευρύνουν τις αγορές τους μέσω δικτύων.

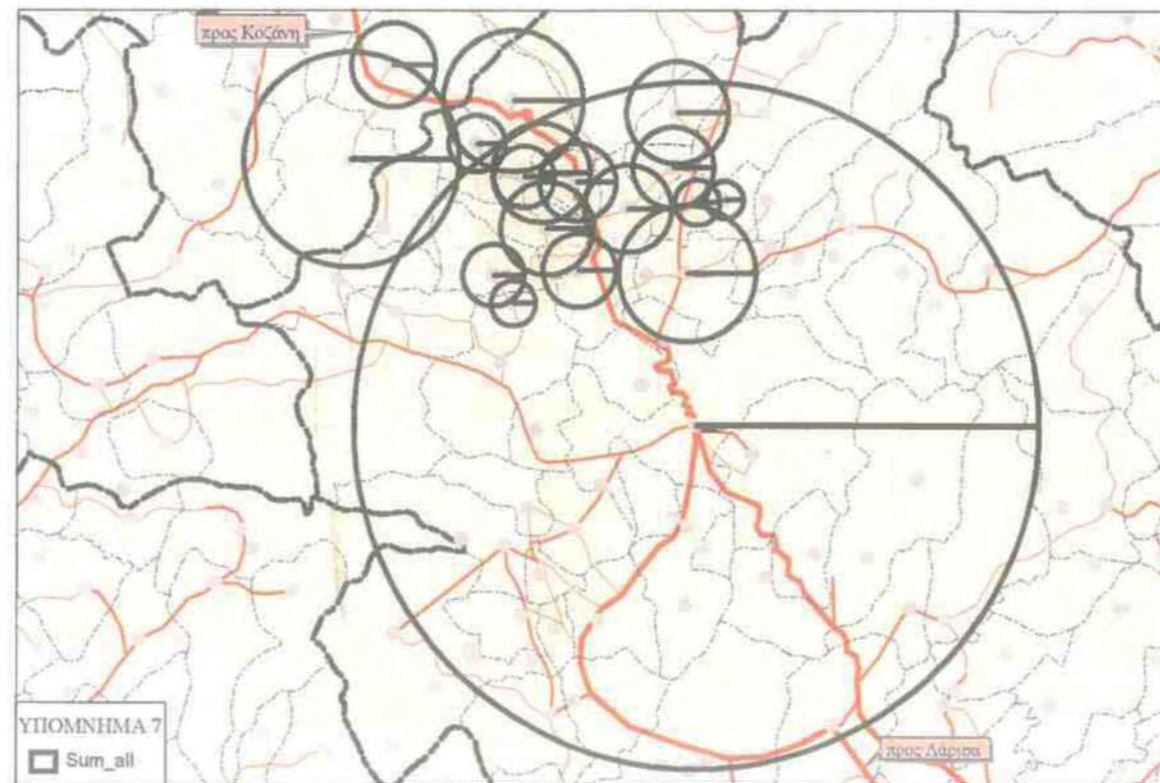
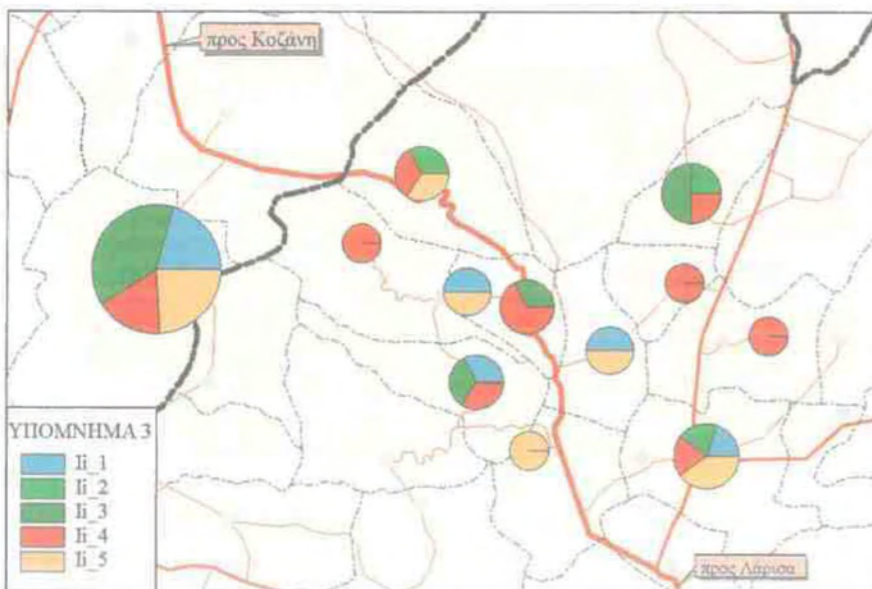
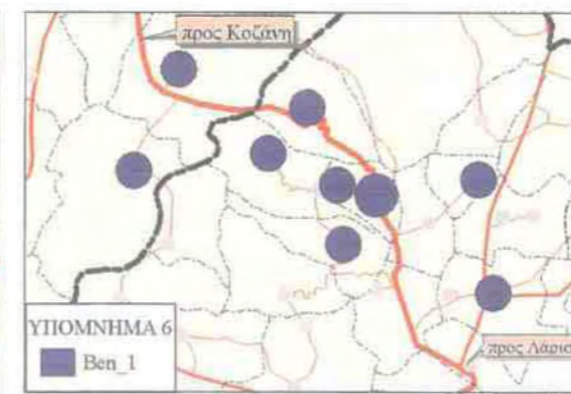
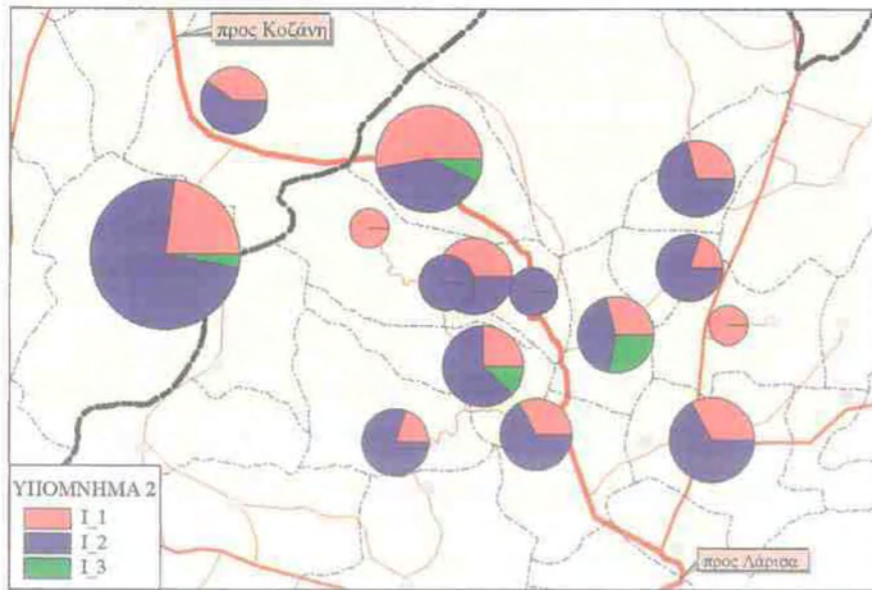
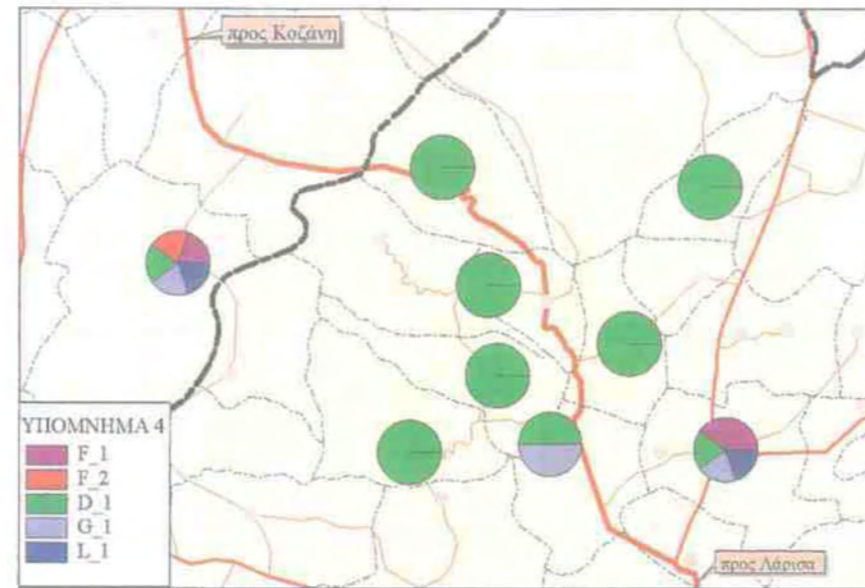
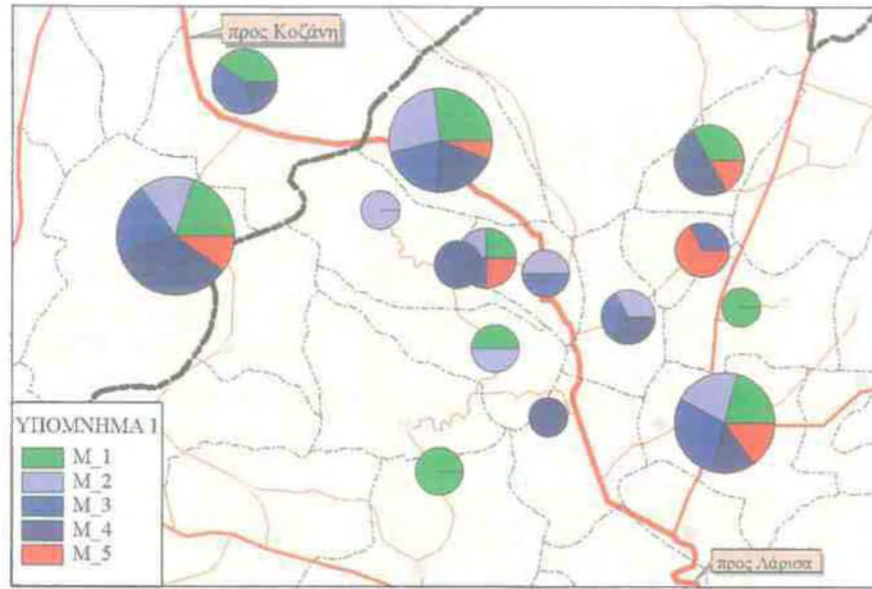
3.6.2.2. Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας στην περιοχή δεν εμφανίζεται δυναμικός σε σύγκριση με τουριστικές ή αστικές περιοχές της ευρύτερης περιοχής του Νομού. Στον τριτογενή τομέα της περιοχής εμφανίζονται διάφορα εμπορικά καταστήματα καταναλωτικών ειδών, καφενεία και κρεοπωλεία. Τα καφενεία είναι ταυτόχρονα παντοπωλεία και ψησταριές ή ταβέρνες.

Οι κατηγορίες των επιχειρήσεων που εμφανίζονται στην περιοχή μελέτης αναλύονται σε:

- I) *Καταστήματα καθημερινής επίσκεψης:*
 - Εμπόριο τροφίμων.
 - Εστιατόρια – Καφενεία.
 - Άλλα (π.χ. περίπτερα).
- II) *Καταστήματα ευκαιριακής επίσκεψης*
 - Φροντίδα και εξοπλισμός του ανθρώπου
 - Οικιακός εξοπλισμός
 - Λοιπό εμπόριο (π.χ. ζωοτροφές)
 - Μηχανουργεία, βενζινάδικα κ.α.
 - Ελεύθεροι επαγγελματίες (π.χ. Ηλεκτρολόγοι – Υδραυλικοί).
- III) *Καταστήματα κατ' εξαίρεση επισκέψεων*
 - Λογιστικά γραφεία και Ασφάλειες.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο αριθμός των επιχειρήσεων και η διάρθρωση στις παραπάνω κατηγορίες.

ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 1

- M_1 Μεταποιητικές βιοτεχνίες αγροτικών προϊόντων
- M_2 Επιχειρήσεις επεξεργασίας ξύλου
- M_3 Επιχειρήσεις επεξεργασίας σιδήρου
- M_4 Επιχειρήσεις χημικών εργασιών
- M_5 Διάφορες επιχειρήσεις που έχουν σχέση με μεταποίηση & κατασκευή προϊόντων

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 2

- I_1 Εμπόριο τροφίμων
- I_1 Εστιατόρια - Καφενεία
- I_3 Άλλα

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 3

- Ii_1 Φροντίδα & εξοπλισμός του ανθρώπου
- Ii_2 Οικιακός εξοπλισμός
- Ii_3 Λοιτό εμπόριο
- Ii_4 Μηχανουργεία κ.α.
- Ii_5 Ελεύθεροι επαγγελματίες

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 4

- F_1 Φροντιστήρια
- F_2 Φαρμακεία
- D_1 Δημοτικά σχολεία
- G_1 Γυμνάσια
- L_1 Λύκεια

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 5

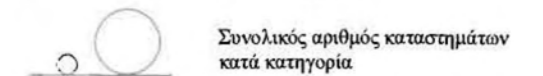
- Iii_1 Λογιστικά γραφεία & ασφάλειες

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 6

- Ben_1 Βενζινάδικα

ΥΠΟΜΝΗΜΑ 7

- Sum_all Συνολικός αριθμός καταστημάτων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον υπαίθριο χώρο:
Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές
για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο - περιοχών
του υπαίθρου χώρου.
"Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα
Κοζάνης-Λάρισας"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΪΤΣΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ
No

16

ΤΙΤΛΟΣ
**Χωροθέτηση
Παραγωγικών Δραστηριοτήτων
στο Δευτερογενή & Τριτογενή τομέα**

Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον ύπαιθρο χώρο: Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο – περιοχών του ύπαιθρου χώρου. «Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα Κοζάνης – Λάρισας».

Πίνακας 10 : Συνολικός αριθμός Παραγωγικών Επιχειρήσεων

	I) Καταστήματα καθημερινής επίσκεψης			II) Καταστήματα ευκαιριακής επίσκεψης					III) Καταστήματα κατ' εξαίρεση επισκέψεων	Σύνολο
	Εμπόριο Τροφίμων	Εστιατόρια – Καφενεία	Άλλα	Φροντίδα και εξοπλισμός του ανθρώπου	Οικιακός εξοπλισμός	Λοιπό εμπόριο	Μηχανουργεία, βενζινάδικα κ.α.	Ελεύθεροι επαγγελματίες	Λογιστικά γραφεία και Ασφάλειες	
Αζωρος	2	5	1	1		1	1	1		11
Κλεισούρα										
Γεράνεια	2	3	2	1						9
Γιαννωτά	1	4								5
Δολίχη	2	5				1	2	1		11
Καλλιθέα	3	6		1	1		1	1	1	15
Πετρωτό										
Κοκκινόγη	1	4					1	1		6
Λόφος	1									1
Ασπρόχωμα							1	1		1
Λυκούδι	2	4								7
Μηλέα	4	3		1					2	11
Χάνι Χατζηγώγου		2			1	1	2	2		5
Σαραντάπορο	8	6	1				1	1		18
Τσαπουρνιά	1						1	1		2
Φαρμάκη		3								3
Λιβαδερό	7	23	1	5		9	4	6	1	56
Μεταξά	2	3								5
Σύνολο Περιοχής	36	71	5	9	3	13	13	13	4	166

Πηγή: Εμπορικό επιμελητήριο Λάρισας και επιτόπια έρευνα

Σε επίπεδο οικισμού παρατηρείται ότι οι επιχειρήσεις αυτού του τομέα όπως και του προηγούμενου συγκεντρώνονται στους μεγαλύτερους πληθυσμιακά και δυναμικότερους οικονομικά οικισμούς της περιοχής, οι οποίοι καταλαμβάνουν μια κεντρική θέση στην περιοχή μελέτης. (Χάρτη 16)

Αναλυτικά παρατηρείται ότι τα καταστήματα καθημερινής επίσκεψης ανέρχονται συνολικά σε 112 τα οποία συγκεντρώνονται κυρίως στο Λιβαδερό (31) και στο Σαραντάπορο (15).

Τα καταστήματα ευκαιριακής επίσκεψης ανέρχονται συνολικά σε 50 και τα περισσότερα (24) βρίσκονται στο Λιβαδερό.

Όσον αφορά τέλος, τα καταστήματα των κατ' εξαίρεση επισκέψεων ανέρχονται σε 4 συνολικά, αριθμός που είναι ικανοποιητικός για την εξυπηρέτηση των κατοίκων της περιοχής.

Η ανάλυση του δευτερογενή και τριτογενή τομέα επιβεβαιώνει τον κατ'εξοχήν αγροτικό χαρακτήρα της περιοχής. Η οικονομία στηρίζεται στον πρωτογενή τομέα με μια σημαντική θέση της κτηνοτροφίας, ενώ η μια στις τέσσερις βιοτεχνικές μονάδες αφορούν την μεταποίηση αγροτικών προϊόντων και οι υπόλοιπες εξυπηρετούν βασικές ανάγκες της αγροτικής δραστηριότητας (μηχανουργεία, σιδηρουργεία, κλπ).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ & ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1. Γενικά

Το ζήτημα που απασχόλησε την εργασία μας ήταν «σε ποια έκταση και σε ποιο βαθμό, οι εξελίξεις στο επίπεδο της δημογραφίας, της οικονομίας, των υποδομών αλλά και των υπηρεσιών οδήγησαν σε σημαντικές χωρικές ανασυνθέσεις στο εσωτερικό μιας περιοχής που ορίστηκε και χαρακτηρίστηκε ως η κατ' εξοχή εσωτερική ενδοχώρα του ορεινού και μειονεκτικού ύπαιθρου χώρου. Οι ανασυνθέσεις αυτές συνδέονται με τις αλλαγές που αφορούν την διευθέτηση και οργάνωση του χώρου στο επίπεδο των υποδομών και των παραγωγικών συστημάτων αλλά και τις σχέσεις που αναπτύσσει η τοπική κοινωνία τόσο μεταξύ των οικισμών της περιοχής όσο και με τον εξωτερικό κόσμο.

Απ' αυτή την άποψη, η εξέλιξη του πληθυσμού αφορά πριν απ' όλα την ικανότητα της ίδιας της περιοχής να συγκρατήσει και διατηρήσει ικανά πληθυσμιακά μεγέθη για την οργάνωση της τοπικής ζωής, παρά τη μείωση που γνώρισε τα τελευταία 40 χρόνια. Συγκρίνοντας την επικρατούσα κατάσταση στην περιοχή τα έτη 2000 και 1961 (έτος απογραφής όπου οι οικισμοί γνωρίζουν το μεγαλύτερο πληθυσμιακό μέγεθος, δηλαδή λίγο πριν αρχίσει η αγροτική έξοδος η οποία πήρε ιδιαίτερες διαστάσεις στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές) παρατηρούμε ότι σημειώθηκε:

α) μεγάλη μείωση του πληθυσμού και αντίστοιχη γήρανση αυτού η οποία οδήγησε σε μια καθοριστική αναδιάρθρωση της ηλικιακής σύνθεσης του πληθυσμού (αντιστροφή των ηλικιακών πυραμίδων),

β) μείωση του οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Ωστόσο, παρά τις αρνητικές αυτές δημογραφικές εξελίξεις, το οικιστικό σύστημα διατηρεί και στηρίζει κάποιους κεντρικούς τόπους και ακόμη περισσότερο, δημιουργεί νέους, προσαρμοσμένους στα νέα χωρικά δεδομένα.

Οι παραπάνω εξελίξεις οδήγησαν όπως είναι φυσικό σε αλλαγές στην ιεραρχία των οικισμών με βάση το μέγεθος τους και τη θέση τους. Το βασικότερο στοιχείο που προσδιορίζει, όπως έδειξε η ανάλυση των αποτελεσμάτων της απογραφής του 2000, το νέο οικιστικό σύστημα της περιοχής, είναι ο σημαντικός αριθμός οικισμών με πληθυσμό κάτω των 250 κατοίκων και η έντονη γήρανση.

Ωστόσο, η σχετική αυτονομία του οικιστικού συστήματος εσωτερικά της ζώνης επιρροής της Ελασσόνας προσδιορίζεται, όπως ήδη αναφέραμε, από την σχετικά ικανή

απόσταση από την ίδια την κωμόπολη, της ύπαρξης τριών μεγάλων οικισμών περιμετρικά της ζώνης.

4.2. Ζωνοποίηση με βάση τα παραγωγικά συστήματα

Από την άλλη πλευρά, όσο αφορά την οικονομική διάρθρωση της περιοχής παρατηρούνται αξιόλογες αλλαγές. Η κυριαρχία του πρωτογενή τομέα συνεχίζεται μεν, με το μέσο εισόδημα των εκμεταλλεύσεων ωστόσο να βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα. Αυτό συνδέεται όσον αφορά τη γεωργία με την έλλειψη αρδευτικών συλλογικών έργων και μονάδων μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων. Όσον αφορά την κτηνοτροφία, με την αδυναμία δημιουργίας προϊόντων ποιότητας και προέλευσης καθώς και δικτύων προώθησης των αγροτικών προϊόντων.

Με βάση τα παραγωγικά συστήματα, το ανάγλυφο και την οικονομική αποτελεσματικότητα των εκμεταλλεύσεων δημιουργούνται ορισμένες χωρικές ενότητες στην περιοχή μελέτης. Αυτό οφείλεται στην εξάρτηση του εισοδήματος της περιοχής στον πρωτογενή τομέα και στην διαφοροποίηση του ανάγλυφου στην περιοχή.

Αναλύοντας λοιπόν τις καλλιεργούμενες εκτάσεις παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι οικισμοί διατηρούν το παραδοσιακό εκτατικό σύστημα. Εξάιρεση στην παραπάνω διαπίστωση αποτελούν οι οικισμοί Μηλέα, Σαραντάπορο, Φαρμάκη, Κοκκινόγη και Δολίχη, οι οποίοι διατηρούν σε μεγάλο βαθμό εντατικές και δενδρώδεις καλλιέργειες.

Στο πλαίσιο αυτών των εκτατικών συστημάτων αναπτύσσεται μια σημαντική κτηνοτροφική δραστηριότητα. Παρατηρούμε ωστόσο, ότι η συγκέντρωση και κατανομή των ζωϊκών μονάδων, διαχωρίζει την περιοχή σε δύο ζώνες. Η μεν πρώτη απαρτίζεται από οικισμούς χαμηλού υψόμετρου με παρουσία βοοειδών, η δε δεύτερη από οικισμούς με μεγάλο υψόμετρο και παραδοσιακή κτηνοτροφία με κατεύθυνση στην αιγοπροβατοτροφία. Στην τελευταία περίπτωση εξάιρεση αποτελεί ο οικισμός Λιβαδερό στον οποίο παρουσιάζεται οργανωμένη στάβλιση βοοειδών και χοιρινών.

Με βάση τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι εντοπίζεται συγκέντρωση ζωικού κεφαλαίου στα ορεινά με εξάιρεση κάποιους πεδινούς οικισμούς (Δολίχη και Καλλιθέα) εξαιτίας του πληθυσμιακού μεγέθους, ενώ οι καλλιεργούμενες και εντατικές εκτάσεις συγκεντρώνονται στους χαμηλού υψόμετρου οικισμούς, οι οποίοι παρουσιάζουν και τις μεγαλύτερες οικονομικές αποδόσεις των εκμεταλλεύσεων.

Παρ' όλα αυτά, εντοπίζεται μια σημαντική διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων η οποία δημιουργεί δυνατότητες πολυαπασχόλησης στον τοπικό πληθυσμό. Αυτή η διαφοροποίηση βασίζεται, στις βιοτεχνίες, στις υπηρεσίες και στα επαγγέλματα που αφορούν παραδοσιακές εργασίες (οικοδομές, ξυλουργοί, κτλ).

Οι δραστηριότητες που προκύπτουν κατανέμονται σ' όλη σχεδόν την περιοχή αξιοποιώντας την τοπική ζήτηση αλλά και αυτή της ευρύτερης ζώνης επιρροής της κομόπολης της Ελασσόνας. Το γεγονός αυτό βασίζεται και ενισχύει ταυτόχρονα, μια έντονη γεωγραφική κινητικότητα του ενεργού πληθυσμού. Η κινητικότητα αυτή συμβάλλει στην ανασύνθεση και στην αναδιοργάνωση του χώρου.

4.3. Τυπολογία κέντρων εξυπηρέτησης και πόλοι έλξης

Πράγματι, η ανάλυση και η επεξεργασία των στοιχείων που προηγήθηκε δείχνει ότι η περιοχή έχει την απαραίτητη αυτονομία από την Ελασσόνα που της εξασφαλίζει η απόσταση των 15-30 χιλ, για να οργανώσει τις μονάδες παραγωγής και εξυπηρέτησης στο εσωτερικό της, εκμεταλλευόμενη το γεγονός της ένταξής της στην Δ' ζώνη αναπτυξιακών κινήτρων, την ύπαρξη πρώτων υλών (οικοδομικά υλικά, ξυλεία, αγροτικά προϊόντα) τον εθνικό δρόμο Κοζάνης-Λάρισας, και την τοπική αλληλεγγύη (αυτόχθονες και μετανάστες) στο επίπεδο του ελέγχου της τοπικής αγοράς.

Με βάση τα παραπάνω δημιουργούνται κάποια κέντρα εξυπηρέτησης στην περιοχή μελέτης.

Ο σχηματισμός αυτών των κέντρων οφείλεται στη δυνατότητά τους να προσφέρουν, είτε υπηρεσίες και κοινωνικές υποδομές, είτε βασικές εξυπηρετήσεις συνδεδεμένες με τις καθημερινές ανάγκες (τρόφιμα, καφενείο) ή και τις ψυχαγωγικές κοινωνικο-πολιτιστικές.

Κατ' αυτό το τρόπο, παρατηρούμε, ότι εκτός από τους παραδοσιακούς μεγάλους οικισμούς, αναδεικνύονται νέα κέντρα με βάση τη νέα χωρική πραγματικότητα και την εφαρμογή ειδικών πολιτικών για τη χωροθέτηση υπηρεσιών (πχ σχολεία) και δραστηριοτήτων.

Ξεκινώντας από την εκπαίδευση, η συγκέντρωση των νηπιαγωγείων και των σχολείων δημοτικής εκπαίδευσης έχει ήδη πραγματοποιηθεί. Οι μαθητές του γυμνασίου εξυπηρετούνται από τα γυμνάσια που υπάρχουν στην περιοχή, εκτός από τους οικισμούς Κλεισούρα και Μεταξά οι οποίοι εξυπηρετούνται από την Ελασσόνα και τα Σέρβια αντίστοιχα. (Χάρτης 7)

Όσον αφορά τους μαθητές του Λυκείου οι περισσότεροι μετακινούνται στην Ελασσόνα (για τους μαθητές των οικισμών του νομού Λαρίσης) ή στα Σέρβια (για τους μαθητές των οικισμών του νομού Κοζάνης). Αυτό γίνεται επειδή τα Λύκεια της περιοχής υπολειπόμενα, δηλαδή λειτουργούν μόνο οι πρώτες τάξεις του λυκείου.

Αυτή η συγκέντρωση και κατανομή των σχολείων εξυπηρετεί κατά τρόπο ορθολογικό την περιοχή αν συγκρίνουμε χρονο-αποστάσεις και πληθυσμιακά μεγέθη, ενώ παράλληλα, αναδεικνύει νέα εκπαιδευτικά κέντρα.

Μια άλλη πηγή που εντοπίζει τα κέντρα εξυπηρέτησης είναι η χωροθέτηση των δημοτικών και κοινοτικών καταστημάτων, αλλά και των παραρτημάτων τους, δημιουργώντας έτσι μια δυναμική για κάποιους οικισμούς. (Χάρτης 6)

Βέβαια υπάρχουν και τα κέντρα εκείνα τα οποία με την ενισχυμένη τοπική υποδομή και το σχετικά μεγάλο αριθμό καταστημάτων που διαθέτουν, αλλά και τις κοινωνικές σχέσεις που έχουν αναπτύξει με του υπόλοιπους οικισμούς, έχουν την δυνατότητα να έλκουν τους κατοίκους αυτών των τελευταίων και να δημιουργούν συμπληρωματικά κέντρα πολιτιστικο-ψυχαγωγικής εξυπηρέτησης, με δραστηριότητες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην περιοχή ενισχύοντας την οικονομία αυτών των κέντρων (Σαραντάπορο).

Με βάση την παραπάνω ανάλυση παρατηρούμε τρεις τύπους κέντρων εξυπηρέτησης στην περιοχή μελέτης. Αυτοί είναι:

- Ο πρώτος τύπος αποτελείται από έναν μεμονωμένο αλλά μεγάλο για την περιοχή οικισμό, ο οποίος συγκεντρώνει αρκετές υπηρεσίες (σχολεία, αστυνομικό τμήμα, δημοτικό κατάστημα), αλλά και αρκετά καταστήματα για την εξυπηρέτηση των κατοίκων μιας ευρύτερης περιοχής πέραν του συγκεκριμένου οικισμού. Σ' αυτόν τον τύπο ανήκει ο οικισμός της *Καλλιθέας*.
- Τον δεύτερο τύπο συνιστά ένας μικρός οικισμός ο οποίος λόγω των δημογραφικών και διοικητικών εξελίξεων και αλλαγών αναδεικνύεται ως το νέο κέντρο επιλογής χωροθέτησης και συγκέντρωσης ορισμένου τύπου δραστηριότητες εξαιτίας της ευνοϊκής γεωγραφικής του θέσης. Πρόκειται για τον οικισμό της *Μηλέας* και την περιοχή του *Χάνι Χατζηγώγου*.
- Ο τρίτος και τελευταίος τύπος αποτελείται από έναν δίπολο οικισμών οι οποίοι λόγω του πληθυσμιακού τους μεγέθους μπορούν και συγκεντρώνουν αξιόλογο αριθμό υπηρεσιών, αλλά κυρίως καταστημάτων. Διαθέτουν εξειδικευμένο προσωπικό

εξυπηρετώντας τους γειτονικούς οικισμούς. Σ' αυτόν τον τύπο ανήκουν οι οικισμοί *Λιβαδερό* και *Σαραντάπορο*.

4.4. Συμπέρασμα

Η περιοχή του πεδίου έρευνας διαθέτει σήμερα, παρά την πληθυσμιακή αφαίμαξη που γνώρισε τα τελευταία σαράντα χρόνια, το απαραίτητο δημογραφικό, οικιστικό δυναμικό για να οργανώσει στο χώρο της, υποδομές και υπηρεσίες αναγκαίες για την κοινωνική και οικονομική εξέλιξή της.

Πράγματι, παρά τον χαρακτηρισμό της ως περιθωριοποιημένο τμήμα της ευρύτερης ορεινής ενδοχώρας, φαίνονται ξεκάθαρα, εκείνα τα δομικά στοιχεία στα οποία θα μπορούσε να βασισθεί μια ολοκληρωμένη χωροταξική και αναπτυξιακή προσέγγιση για την εξέλιξη της περιοχής. Τα στοιχεία αυτά, υφίστανται, είτε ως αποτέλεσμα της τοπικής δυναμικής (κινητικότητα πληθυσμού, πολυδραστηριότητα, βιοτεχνίες), είτε ως παρεμβάσεις του κράτους (οδικό δίκτυο, αναπτυξιακά κίνητρα, κοινωνικές υποδομές).

Παρατηρείται επομένως, μια συμπληρωματικότητα μεταξύ των οικισμών με βάση την αγροτική δραστηριότητα, την πολυδραστηριότητα με έμφαση τις υπηρεσίες, την μεταποίηση, οργάνωση οικιστικών κέντρων με βάση συμπληρωματικούς ρόλους στο σύνολο των προσφερόμενων δραστηριοτήτων.

Ωστόσο, φαίνεται ότι μια χωροταξική πολιτική για την περιοχή, που να βασίζεται στην αξιοποίηση και ένταξη των μεγάλων οικισμών με στόχο την οργάνωση των υπηρεσιών και την ορθολογική, με βάση την τοπική πραγματικότητα, χωροθέτηση των κοινωνικών υποδομών, θα πρέπει να ξεπεράσει το ζήτημα των διοικητικών ορίων και του διοικητικού κατακερματισμού της περιοχής (ύπαρξη πολύπλευρης συνεργασίας για την ανάπτυξη της συγκεκριμένης περιοχής). Η στήριξη της διαδημοτικής συνεργασίας, αποτελεί σ' αυτή την περίπτωση πρωταρχικό στόχο για την αξιολόγηση των δυνατοτήτων της περιοχής ν' αποτελέσει μια χωρο-εδαφική ενότητα ικανή να οργανώσει και να αναπτύξει το χώρο της, χωρίς να ξεχνά ότι αποτελεί τμήμα ευρύτερων διοικητικών ενοτήτων και ζωνών επιρροής που πολώνουν μεγαλύτερα κέντρα όπως η Ελασσόνα, η Κοζάνη και η Λάρισα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΧΩΡΙΚΕΣ ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

5.1. Αξιολόγηση αναπτυξιακών και χωρικών προβλημάτων και προοπτικών της περιοχής μελέτης

Στην περιοχή μελέτης, όπως προκύπτει και από την προηγηθείσα ανάλυση, εντοπίζονται τυπικά χαρακτηριστικά μειονεκτικής περιοχής με διαρθρωτικά και αναπτυξιακά προβλήματα. Τα χαρακτηριστικά αυτά αναλύονται σε παραδοσιακή ενασχόληση στον πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, δάση), χαμηλό και γηρασμένο πληθυσμιακό μέγεθος. Αυτά αποτελούν τους κυριότερους ανασταλτικούς παράγοντες για την φθίνουσα πορεία που ακολουθεί η περιοχή. Ο μελλοντικός σχεδιασμός θα πρέπει να λάβει σοβαρά υπόψη δύο σημαντικούς παράγοντες: (i) τα αναπτυξιακά προβλήματα και (ii) τη χωρική διαφοροποίηση που χαρακτηρίζουν την περιοχή η οποία, πάρα την συνέχεια της, διαχωρίζεται σε δύο ζώνες.

Αναπτυξιακά προβλήματα

Τα αναπτυξιακά προβλήματα της περιοχής είναι συνοπτικά τα ακόλουθα: *πληθυσμιακά* (μείωση και γήρανση του πληθυσμού, μη δυσανάλογη εμφάνιση των δύο φύλων), *παραγωγικά* (παραδοσιακός, σε μεγάλο βαθμό, χαρακτήρας της οικονομίας με δομικά προβλήματα της πρωτογενούς παραγωγής, δηλαδή: πολυτεμαχισμός, μικρά ποσοστά άρδευσης, γηρασμένοι παραγωγοί, πρόβλημα διαδοχής κλπ., καθώς και έλλειψη του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα) και *οικονομικά* (μεγάλο κόστος παραγωγής και κατά συνέπεια μειωμένο αγροτικό εισόδημα με αυξημένη υποαπασχόληση και ανεργία). Επίσης, εμφανίζεται έλλειψη μηχανισμών και σχετική ανεπάρκεια τεχνικών και κοινωνικών υποδομών.

Παράλληλα, η περιοχή μελέτης διαθέτει και μια σειρά σοβαρών πλεονεκτημάτων, η αξιοποίηση των οποίων θα υποβοηθήσει στην άρση της προβληματικότητάς της. Τα πλεονεκτήματα αυτά αφορούν κυρίως στους πόρους της περιοχής.

Επομένως, η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και ο περιορισμός – αντιμετώπιση των μειονεκτημάτων της περιοχής θα συνεισφέρουν στην ανάσχεση της φθίνουσας πορείας της περιοχής. Τα ζητήματα αυτά θα αποτελέσουν τη βάση για το σχεδιασμό μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής – χωροταξικής πολιτικής η οποία αποσκοπεί στην επανοικοδόμηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής της

περιοχής. Η δημιουργία εναλλακτικών πηγών απασχόλησης και κατά συνέπεια συμπληρωματικού εισοδήματος για τον τοπικό πληθυσμό θα συμβάλλει στην προσδοκώμενη συνοχή στην περιοχή.

Επιπλέον, η αξιοποίηση των τοπικών προϊόντων που διακρίνονται για τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των πόρων της περιοχής μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ελάττωση των μειονεκτημάτων της. Η διατήρηση πολλών παραδοσιακών δομών και δραστηριοτήτων δημιουργεί, υπό τις σημερινές συνθήκες και τάσεις, συγκριτικό πλεονέκτημα δια μέσου της δημιουργίας επίλεκτων αγορών (αγορών - νησίδων) όπου οι έννοιες γνήσιο – παραδοσιακό – ποιοτικό διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο.

Τέλος, επισημαίνεται ότι το, μέχρι σήμερα, έλλειμμα στους μηχανισμούς στήριξης και προώθησης της αναπτυξιακής διαδικασίας και το γεγονός ότι η υπό μελέτη περιοχή δεν έχει αντιμετωπιστεί ως ενιαίο πεδίο προγραμματισμού και άσκησης πολιτικής. Οι μέχρι σήμερα παρεμβάσεις αφορούν στην επίλυση προβλημάτων των επιμέρους ΟΤΑ και σημειακές παρεμβάσεις.

Χωρική διαφοροποίηση

Παράλληλα, στην περιοχή διακρίνονται δύο ζώνες με σημαντικές διαφορές (Χάρτης 17). Η **πρώτη ζώνη**, η δυτική η οποία περιλαμβάνει το Δήμο Σαρανταπόρου, τη Κοινότητα Λιβαδερού, τον οικισμό Κλεισούρα του Δήμου Ελασσόνας και τον οικισμό Μεταξά του Δήμου Σερβίων, χωροθετείται στα Αντιχάσια. Η **δεύτερη ζώνη**, η ανατολική, η οποία περιλαμβάνει τους οικισμούς του Δήμου Ολύμπου και τον οικισμό Δολίχη του Δήμου Λιβαδίου, χωροθετείται στον Όλυμπο (Χάρτης Νο 17). Παρόλο τον χωρικό διαχωρισμό της περιοχής παρατηρείται μια σειρά ομοιογενών στοιχείων όπως παραγωγική δραστηριότητα (γεωργία και κτηνοτροφία) και παραγωγικά συστήματα. Παρατηρούμε ότι σύμφωνα με τα δομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού (ανάλυση συνιστώσων), όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη παράγραφο, η «δυναμική» κατηγορία των οικισμών βρίσκεται περιφερειακά των δύο ζωνών και κατανέμεται ισόρροπα, η «ενδιάμεση» κατηγορία βρίσκεται εξ' ολοκλήρου στην πρώτη ζώνη, ενώ οι δύο υπόλοιπες κατηγορίες «φθίνουσα και γηρασμένη» και «γηρασμένη και προβληματική» είναι διάσπαρτες και στις δύο ζώνες.

Η παρατηρούμενη χωρική διαφοροποίηση των οικισμών με βάση τα δομικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού σε συνδυασμό με την ύπαρξη ομοιογενών

παραγωγικών χαρακτηριστικών προσδιορίζουν την στρατηγική, χωροταξική και αναπτυξιακή, που οφείλει να ακολουθήσει η περιοχή για να αναστρέψει την πορεία της.

5.2. Στρατηγική ανάπτυξης

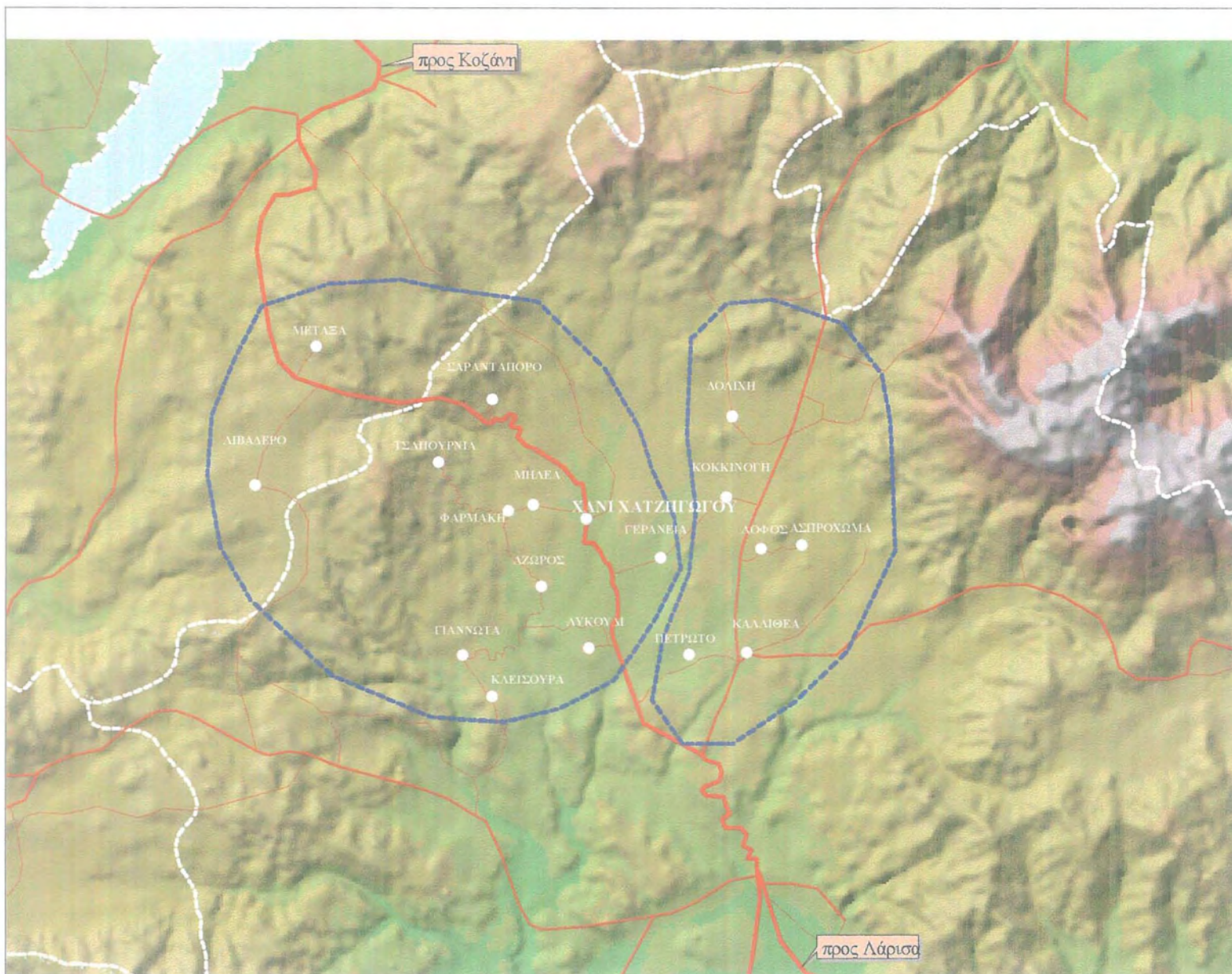
5.2.1. Το πλαίσιο της στρατηγικής

Οι ορεινές περιοχές, είναι κοινά αποδεκτό ότι ακολούθησαν φθίνουσα πορεία τα τελευταία σαράντα έτη με σημαντικές επιπτώσεις, κοινωνικό-οικονομικές και περιβαλλοντικές, στο χώρο, η οποία συνοδεύτηκε με ανεπαρκή πολιτική στήριξη. Η σημαντική έκταση που καταλαμβάνουν οι περιοχές αυτές σε επίπεδο χώρας καθώς και ο ρόλος τους όσον αφορά το περιβάλλον, την απασχόληση και την πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν τους λόγους της αυξημένης σημασίας που αποκτούν πλέον οι περιοχές αυτές. Επιπλέον, η υπάρχουσα πολιτική βούληση με την υιοθέτηση πολιτικών που αφορούν τον αγροτικό τομέα, τα δάση και το περιβάλλον επιβεβαιώνει τον ολοένα και πιο έντονο ρόλο που οφείλουν και μπορούν να παίξουν οι περιοχές αυτές στην ανάπτυξη της χώρας.

Παρά τη σημαντική παρουσία των ορεινών περιοχών στην κοινωνία, την οικονομία και την ιστορία της χώρας, δεν έχει μέχρι στιγμής εφαρμοσθεί, ωστόσο, μια εθνική ολοκληρωμένη χωροταξική και αναπτυξιακή πολιτική για τους ορεινούς όγκους. Γεγονός που κάνει εμφανή τη κοινή διαπίστωση ότι ο ορεινός χώρος δεν αντιμετωπίζεται ως ενιαίος χώρος αλλά ως τμήμα του ευρύτερου μειονεκτικού χώρου της χώρας.

Η μέχρι τώρα πολιτική για τις ορεινές περιοχές είχε την μορφή σημειακών παρεμβάσεων χρηματοδοτούμενων μέσω εθνικών και κοινοτικών προγραμμάτων (Κοινοτικές Πρωτοβουλίες, ΜΟΠ, ΚΠΣ). Τα οποία προγράμματα διαμορφώνονται σε κοινοτικό επίπεδο, αφορούν όλους τους τομείς της οικονομίας χωρίς όμως να προσανατολίζονται ή να διαμορφώνονται σε εθνικό πλέον επίπεδο σε μια ενιαία αντιμετώπιση του ορεινού χώρου.

Για να γίνει εφαρμόσιμη και αποτελεσματική μια παρόμοια αντιμετώπιση οφείλει να λάβει σοβαρά υπόψη τους ριζικούς μετασχηματισμούς όπως αυτοί έχουν επισημανθεί στο σύνολο των Κοινοτικών Πολιτικών και δη της ΚΑΠ κατά την τελευταία αναμόρφωσή της:

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ζώνες

Οδικό δίκτυο

Εθνική οδός

Επαρχιακή οδός

Κοινοτική οδός

Όρια Νομών

Οικισμοί

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
Οι χωρικές ανασυνθέσεις στον υπαίθριο χώρο:
Νέα χωρικά δεδομένα και νέες χωρικές δυναμικές
για την οργάνωση και ανάπτυξη μικρο - περιοχών
του υπαίθρου χώρου.
"Η ενδιάμεση περιοχή του άξονα
Κοζάνης-Λάρισας"

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΪΤΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΧΑΡΤΗΣ
No

17

ΤΙΤΛΟΣ

**Χωρική διαφοροποίηση
της περιοχής μελέτης**

0 1 2 3 4 5 Kilometers

Πηγή: Ίδια Επεξεργασία

- *κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο.* Όσον αφορά το κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο οι πολιτικές οφείλουν να σέβονται τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και να λαμβάνουν υπόψη τις αναδυόμενες απαιτήσεις των καταναλωτών,
- *εθνικές και κοινοτικές πολιτικές.* Οι πολιτικές αυτές οφείλουν να αναζητήσουν μια ισορροπία μεταξύ των κλαδικών και χωρικών δράσεων που προτείνουν.

Όπως τονίστηκε έντονα από την προτεινόμενη ενιαία πολιτική για τις ορεινές περιοχές, από το ΥΠΕΧΩΔΕ (2000), *οι αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης είναι εφαρμόσιμες στον ορεινό χώρο* μέσω της εξασφάλισης εργαλείων, μηχανισμών και θεσμών καθώς και πολιτικών υπέρ των ορεινών περιοχών. Θεωρούμε χρήσιμο για την σύνταξη προτάσεων για την περιοχή μελέτης να αναφέρουμε συνοπτικά τους στόχους της προτεινόμενης πολιτικής και των συνθηκών υλοποίησής τους.

Οπότε, στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής οι επιδιωκόμενοι στόχοι είναι:

1. η προστασία της φυσικής, ανθρώπινης και πολιτιστικής κληρονομιάς,
2. η συγκράτηση του πληθυσμού,
3. η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των συνθηκών ζωής,
4. η ενίσχυση της απασχόλησης μέσω της διαφοροποίησης της δραστηριότητας.

Η υλοποίηση των στόχων αυτών γίνεται εφικτή με τη δημιουργία και την εξασφάλιση των απαραίτητων προϋποθέσεων για:

α) την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και την δημιουργία νέων δραστηριοτήτων του πληθυσμού:

- i) βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στους τομείς της κατοικίας και των υπηρεσιών,
- ii) εκσυγχρονισμός των εκτατικών παραγωγικών και διαχειριστικών συστημάτων,
- iii) ανάπτυξη της πολυδραστηριότητας,
- iv) διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων,
- v) προστασία και διαχείριση του περιβάλλοντος,
- vi) αξιοποίηση των πόρων, ιδιαίτερα όταν αυτοί είναι διάσπαρτοι, με ορθολογική εκμετάλλευσή τους.

β) την οργάνωση και δόμηση βέλτιστων χωρο-εδαφικών ενοτήτων για την:

- i) αναζήτηση των δυνατών συμπληρωματικοτήτων μεταξύ αυτών αλλά και του βουνού, των ημιορεινών και της πεδιάδας με στόχο:
 - στήριξη των τοπικών πρωτοβουλιών,
 - δημιουργία μηχανισμών πλαισίωσης ικανών να στηρίξουν διατομεακές και χωρικές δράσεις,

- ανάπτυξη οριζόντιων θεσμικών οργάνων,
 - καλύτερη αξιοποίηση των δικτύων συνεργασίας τοπικών και υπερτοπικών.
- ii) αναδιοργάνωση των αρμοδιοτήτων μεταξύ των διοικητικών επιπέδων,

5.2.2. Περιοχή μελέτης

Όπως και σε όλες τις ορεινές περιοχές της χώρας, οι παρεμβάσεις που έχουν μέχρι σήμερα υλοποιηθεί στην περιοχή, είχαν σημειακό και τομεακό χαρακτήρα. Η έλλειψη ολοκληρωμένης προσέγγισης επιβεβαιώνεται με τις βασικές ελλείψεις τόσο στη διαφοροποίηση όσο και σε σημαντικές υποδομές.

Η περιοχή αποτελεί τμήμα μιας ευρύτερης ενδιάμεσης περιοχής δύο ορεινών όγκων¹⁰ με έντονο πολιτιστικό – τουριστικό χαρακτήρα, Όλυμπο και Πίνδο. Η θέση αυτή της περιοχής αποτελεί ίσως και μια αιτία της προβληματικότητας που εμφανίζει, δεδομένου ότι η μέχρι τώρα και πρόσφατη πολιτική ενίσχυε ζώνες με έντονο πολιτιστικό - τουριστικό χαρακτήρα όπως περιοχές της Πίνδου, κλπ.

Η επίτευξη της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής στην περιοχή απαιτεί παρεμβάσεις που συνδέονται με τις βασικές δραστηριότητες της περιοχής, την κτηνοτροφική και τις εκτατικές καλλιέργειες με βασικό στόχο τον εκσυγχρονισμό τους και σε βαθμό που είναι εφικτό, την διαφοροποίησή τους. Δεδομένου ότι η περιοχή καθώς και οι αναφερόμενες ζώνες περιλαμβάνουν ορεινές και πεδινές περιοχές, η οικονομική συνοχή και αποτελεσματικότητά της απαιτεί μια ουσιαστική αναζήτηση των εφικτών συμπληρωματικότητων μεταξύ αυτών των περιοχών. Έτσι ώστε να βελτιωθεί η βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων στο σύνολο της περιοχής και ειδικά στην πεδιάδα όπου όπως έγινε εμφανές από την ανάλυση ο βαθμός βιωσιμότητας των οικισμών του οροπεδίου είναι εξαιρετικά μικρός.

Η εφαρμογή της προτεινομένης στρατηγικής προβάλλεται στη συγκεκριμένη περιοχή μελέτης ως εξής:

¹⁰ Ορεινός όγκος, σύμφωνα με την μελέτη του ΥΠΕΧΩΔΕ (2000), αποτελεί μια ευρύτερη ζώνη η οποία να μπορεί να αποτελέσει το υπόβαθρο χωροταξικών θεσμών και δραστηριοτήτων. Περιλαμβάνει γειτονικές ορεινές περιοχές με παρόμοια ή συμπληρωματικά παραγωγικά συστήματα.

➤ *Χωρική διάσταση*

- Η διαχείριση περιβάλλοντος και βοσκοτόπων

Η έντονη κτηνοτροφική δραστηριότητα, ειδικά στην πρώτη ζώνη (δυτικό τμήμα της περιοχής μελέτης), θέτει πραγματικά θέμα υπερεκμετάλλευσης και υποβάθμισης των βοσκοτόπων της. Η ελεύθερη πρόσβαση στα ορεινά βοσκοτόπια εντείνει το πρόβλημα της υπερεκμετάλλευσης και υποβάθμισης καθώς και της μη οργανωμένης και διαχείρισης και χρήσης του χώρου αυτού.

Επομένως προτείνεται η εφαρμογή ενός προγράμματος που θα ρυθμίσει τις πρακτικές χρήσεις και εκμετάλλευσης των βοσκοτόπων και γενικότερα του χώρου, με τελικό στόχο την χωρο-χρονική οργάνωση των κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων.

Τέλος, η επίτευξη αυτής της πρότασης μπορεί να επέλθει με την εφαρμογή χωρο-χρονικών ζωνών βόσκησης οι οποίες θα πρέπει να προσδιορίζονται μέσω συμμετοχικών διαδικασιών. Η αποτελεσματική διαχείριση δεν επιτυγχάνεται μέσω υποχρεωτικών διαδικασιών «εκ των άνω» αλλά μέσω της άμεσης και εθελοντικής συμμετοχής τοπικών παραγωγών και φορέων. Οι ίδιοι αυτοί φορείς θα προσδιορίζουν αυτές τις χωρο-χρονικές ζώνες.

- Η οργάνωση κτηνοτροφικών ζωνών

Η οργάνωση κτηνοτροφικών περιοχών σκοπεύει στο να βοηθήσει τους παραγωγούς και τις επιχειρήσεις του τομέα της γεωργίας σε περιβαλλοντικά θέματα, στην προστασία κατά προτεραιότητα περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών και περιοχών που τα περιβαλλοντικά θέματά τους δεν αντιμετωπίζονται από άλλες πηγές.

Αναφέρεται σε ομαδική διαχείριση κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων αιγοπροβάτων σε ειδικά οργανωμένο χώρο με στόχο τη συλλογική διαχείριση κοινόχρηστων εξυπηρετήσεων όπως υδροδότηση, ηλεκτροδότηση, κτηνιατρείο, διαχείριση αποβλήτων και άλλων ενεργειών. Η οργάνωση κτηνοτροφικής περιοχής αναφέρεται σε εκτροφή αιγοπροβάτων μόνο το χειμώνα ή σε εκτροφή αιγοπροβάτων όλο το έτος με πρόσβαση σε βοσκοτόπια. Η συγκεκριμένη παρέμβαση αφορά ομάδα κτηνοτρόφων της περιοχής σε συνεργασία με το Δήμο. Η εμπλοκή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην εν λόγω παρέμβαση αφορά στην πιθανή παραχώρηση κοινοτικής έκτασης για την εγκατάσταση.

Ο στόχος της νέας αυτής οργάνωσης δεν είναι η εντατικοποίηση της παραγωγής αλλά η αποτελεσματική διαχείριση των εκτατικών δραστηριοτήτων και του χώρου εκτροφής και αποσκοπεί στην αύξηση του βαθμού βιωσιμότητας των εκμεταλλεύσεων και στην αναβάθμιση του περιβάλλοντος.

Προτείνεται η μετεγκατάσταση σταβλικών εγκαταστάσεων και η δημιουργία ιδιωτικών σταβλικών εγκαταστάσεων για την κάθε κτηνοτροφική εκμετάλλευση και η βελτίωση των βοσκοτόπων με απώτερο στόχο τη βελτίωση των όρων εργασίας των κτηνοτρόφων αλλά και την βελτίωση των όρων διαβίωσης των ζώων που εκτρέφονται.

➤ *Αναπτυξιακή διάσταση της προτεινόμενης πολιτικής*

- Το πρόγραμμα ανάπτυξης της μεταποίησης αγροτικών προϊόντων

Η ανάπτυξη της μεταποίησης κτηνοτροφικών προϊόντων προωθεί τη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων των παραγωγών μέσα στην εκμετάλλευσή τους σε τομείς γεωργικής δραστηριότητας που διαφοροποιούν την υφιστάμενη διάρθρωση της παραγωγής της εκμετάλλευσης, αλλά και μέσα στην εκμετάλλευση του, προς δραστηριότητες που δεν σχετίζονται με την γεωργία.

Η μεταποίηση προϊόντων ενισχύει την πολυδραστηριότητα στον αγροτικό χώρο. Η δυνατότητα δημιουργίας πολλαπλών δραστηριοτήτων και κατά συνέπεια η απόκτηση εναλλακτικών εισοδημάτων θα οδηγήσει στην μείωση της υποαπασχόλησης, τη δημιουργία ίσων ευκαιριών, τη βελτίωση εισοδημάτων και τη συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στο τόπο καταγωγής και διαμονής τους, το οποίο αποτελεί και τον τελικό στόχο κάθε αναπτυξιακής προσπάθειας.

Η άσκηση της συμβατικής γεωργίας, στην ορεινή ιδίως περιοχή λόγω του υψηλού κόστους παραγωγής, δεν αποδίδει ικανοποιητικό εισόδημα στους παραγωγούς και για τον λόγο αυτό, έχει ή τείνει να εγκαταλειφθεί.

Οι τελευταίες εξελίξεις που αφορούν την ποιότητα τροφίμων και η τάση των καταναλωτών προς αγορά βιολογικών και παραδοσιακών προϊόντων, αύξησε τη ζήτηση των επί τόπου παραγόμενων και μεταποιημένων αγροτικών προϊόντων. Η κάλυψη της ζήτησης αυτής και η επέκτασή της απαιτεί ένα συστηματικό τρόπο παραγωγής και μεταποίησης των προϊόντων, οικολογικών και τοπικών παραδοσιακών. Στην περιοχή μελέτης δεν καλλιεργούνται μέχρι στιγμής παρά ελάχιστα σε όγκο βιολογικά γεωργικά

προϊόντα. Η περιοχή όμως διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για να αναπτύξει τέτοιου είδους παραγωγή και να βρει έτσι διεξόδους στην αγορά.

Η προτεινόμενη μεταποιητική δραστηριότητα αποσκοπεί στη δημιουργία μικρών σε μέγεθος, οικογενειακών επιχειρήσεων από τους ίδιους τους παραγωγούς, όπως επιχειρήσεις για την παραγωγή παραδοσιακών προϊόντων στον κλάδο των τροφίμων (λαχανικά: μπρόκολο, κλπ, ζυμαρικά: τραχανάς, πίτες, κ.α., γαλακτοκομικά: τυριά, γιαούρτι, κα.). Στόχος είναι αφ' ενός ο παραγωγός να ξεπεράσει την νοοτροπία του «παράγειν» και να δραστηριοποιηθεί επιχειρηματικά και αφ' ετέρου το παραγόμενο προϊόν να μεταποιείται / τυποποιείται ή /και απλώς συσκευάζεται, τοπικά, ώστε να παραμένει η προστιθέμενη αξία στο εισόδημα της εκμετάλλευσης και κατά συνέπεια στην περιοχή.

Συνοπτικά, η μεταποιητική δραστηριότητα προτείνεται ως παρέμβαση στην περιοχή με απώτερο στόχο την ενίσχυση της πολυαπασχόλησης, τη μείωση της υποαπασχόλησης και την απόκτηση εναλλακτικών εισοδημάτων ώστε η οικονομική κατάσταση της περιοχής να βελτιωθεί.

- Η πιστοποίηση προϊόντων

Η περιοχή ήδη παράγει προϊόντα με υψηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά λόγω της θέσης της και του μικρο-κλίματος. Τα προϊόντα της περιοχής έχουν αποκτήσει μια σχετική αναγνώριση από τους καταναλωτές, ιδιαίτερα τα κτηνοτροφικά προϊόντα (ονομαστή είναι η φέτα Ελασσόνας) και πρόσφατα το μπρόκολο από τα γεωργικά προϊόντα.

Παρά την παραγωγή ποιοτικών προϊόντων, η περιοχή δεν κερδίζει την προστιθέμενη αξία που προέρχεται από τα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους, την οποία θα κέρδιζε, αν οι παραγωγοί είχαν μπει σε μια διαδικασία πιστοποίησης των προϊόντων του. Η πιστοποίηση αυτή θα τους εξασφάλιζε, αφενός υψηλότερο εισόδημα και αφετέρου αναγνώριση και σταθεροποίηση της θέσης τους στην αγορά.

Οπότε, προτείνεται ένα πρόγραμμα δράσης στο πλαίσιο του οποίου, σε πρώτη φάση θα οργανώνονται οι παραγωγοί και αυτό συνδέεται άμεσα με την προαναφερόμενη παρέμβαση για την οργάνωση κτηνοτροφικών ζωνών και σε δεύτερη φάση έχοντας εξασφαλίσει αποτελεσματικές διαδικασίες λειτουργίας των παραγωγικών δραστηριοτήτων και προώθησης των προϊόντων τότε η πιστοποίηση θα αποτελεί το αναμενόμενο επακόλουθο.

5.2.3. Ανάγκη συντονισμού και συνεργασίας

Το πεδίο εφαρμογής της αναπτυξιακής πολιτικής και των χωροταξικών παρεμβάσεων που προτείνονται, ξεπερνά τα υφιστάμενα διοικητικά όρια τόσο σε επίπεδο Δήμου όσο και Νομού. Επομένως, η περιοχή η οποία παρουσιάζει μια πραγματική συνεχεία, μπορεί να θεωρήσει ως μια «ζώνη συνεργαζόμενων Δήμων», με την έννοια ότι, η μη ταύτιση μεταξύ γεωγραφικών και διοικητικών ορίων απαιτεί την οργάνωση διαδικασιών συνεργασίας μεταξύ των Δήμων που την συνιστούν.

Για να υπάρχει αποτελεσματικότητα και ολοκλήρωση των παρεμβάσεων, ο συντονισμός με πεδίο αναφοράς όχι μόνο δημοτικό άλλα και διαδημοτικό αποτελεί βασική προϋπόθεση. Η σημασία του συντονισμού εντοπίζεται στις οικονομίες κλίμακας που πρέπει και μπορούν να δημιουργηθούν για να είναι εφικτή η αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων.

Ως παράδειγμα, μπορούμε να αναφέρουμε το θέμα της πιστοποίησης των προϊόντων. Αυτά τα προϊόντα συνήθως παράγονται από μικρές ομάδες που όμως η δυναμικότητά τους εξαρτάται από την αγορά και άρα ή θα περιοριστούν σε μια τοπική αγορά για την προώθηση των προϊόντων τους ή θα προωθηθούν σε δίκτυα διακίνησης και προώθησης των συγκεκριμένων προϊόντων σε μεγαλύτερες αγορές. Διαφαίνεται η αναγκαιότητα της δημιουργίας ενός δικτύου διακίνησης και προώθησης τους, έτσι ώστε να δημιουργηθούν οικονομίες κλίμακας, και να διασφαλιστεί η πώληση των παραγόμενων προϊόντων. Δεδομένου ότι οι ενδιαφερόμενοι φορείς βρίσκονται σε όλη την περιοχή μελέτης και επομένως και στους διάφορους Δήμους, η ανάγκη συντονισμού της πολιτικής αυτής είναι εξαιρετικά μεγάλη.

Πέρα από το ζήτημα του χωρικού συντονισμού των πολιτικών – με την έννοια του συντονισμού μεταξύ των Δήμων της Περιοχής - τίθεται και το ζήτημα του λειτουργικού συντονισμού τόσο στην παρακολούθηση όσο και στην υλοποίηση και αξιολόγηση των παρεμβάσεων όποιων και αν είναι αυτών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Ανθοπούλου Θ., (1999):** «Γεωγραφικές διαφοροποιήσεις, χωρικές και κοινωνικές ανασυνθέσεις του ύπαιθρου χώρου». Εισήγηση στα Πρακτικά Ημερίδας με θέμα: «Από τον αγροτικό χώρο στην ύπαιθρο χώρα. Μετασχηματισμοί και σύγχρονα δεδομένα του αγροτικού κόσμου στην Ελλάδα», Πάντειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα (υπό έκδοση)
- **ΑΝ.ΚΑ. (2000):** «Ολοκληρωμένο πρόγραμμα Αγρ. Ανάπτυξης Ν.Α. περιοχής Ν. Καρδίτσας», Καρδίτσα.
- **Βασιλείου Ε., & άλλοι, (1998):** «Μελέτη βελτίωσης του τμήματος Μικρό Ελευθεροχώρι Ελασσόνας – Τριγωνικό Κοζάνης της ΕΟ Λάρισας – Κοζάνης», Λάρισα.
- **Γούσιος Δ. (1997):** «Η διερεύνηση της χωρικής κλίμακας στο σχεδιασμό και στην εφαρμογή τοπικών πολιτικών για τον ορεινό χώρο: από τις ορεινές κοινότητες στις ορεινές γεωγραφικές περιοχές», in πρακτικά του Διεθνή Συνεδρίου «Η καθιέρωση πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: τα Βαλκανικά Βουνά», Καρπενήσι 16 – 18 Μαΐου 1997, Αθήνα.
- **Γούσιος Δ. (1999):** «Υπαιθρος, αγροτικός χώρος και μικρή πόλη: από τη γεωργοποίηση στην τοπική ανάπτυξη», in «Η ανάπτυξη των Ελληνικών πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής» Οικονόμου Δ., Πετράκος Γ. (επιμ) Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- **Γούσιος Δ. (2000):** Σημειώσεις μαθήματος «Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου». Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- **Γούσιος Δ. Γκέσκου Ιφ., (2000):** Σημειώσεις μαθήματος «Τοπική Ανάπτυξη και Τοπική Αυτοδιοίκηση». Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- **Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου, ΤΜΧΠΑ, Π.Θ., (2000):** «Ανάλυση της πληθυσμιακής εξέλιξης στις ορεινές περιοχές της Θεσσαλίας: 1961-1999», Βόλος.
- **Ε.Σ.Υ.Ε. (1962):** «Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 19^{ης} Μαρτίου 1961», Αθήνα.
- **Ε.Σ.Υ.Ε. (1972):** «Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 14^{ης} Μαρτίου 1971», Αθήνα.
- **Ε.Σ.Υ.Ε. (1982):** «Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 5^{ης} Απριλίου 1981», Αθήνα.
- **Ε.Σ.Υ.Ε. (1994):** «Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την Απογραφή της 17^{ης} Μαρτίου 1991», Αθήνα.

- **Ε.Σ.Υ.Ε. (1994):** Στατιστική Ταξινόμηση των Κλάδων Οικονομικής Δραστηριότητας. ΣΤΑΚΟΔ – 91, Αθήνα.
- **Κοτζαμάνης Β. και Ανδρουλάκη Ε. (1999):** Διδακτικές Σημειώσεις «Στοιχεία Δημογραφίας». Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- **Μαραβέγιας Ν., Μουτσάτσος Δ., Ντυκέν Μ.Ν., (1999):** «Η Συμφωνία της GATT και οι Επιπτώσεις της στην Ελληνική Γεωργία», εκδ. ΕΚΕΜ, Αθήνα.
- **Μπεριάτος Ηλ. (1999):** Σημειώσεις μαθήματος «Χωροταξία II: Σχεδιασμός της Υπαιθρου», Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- **Μπεριάτος Ηλ. (1999):** Σημειώσεις μαθήματος «Χωροταξία III: Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός & Πολιτική», Βόλος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- **Μπούμπας Σπ. (1995):** «Περραιβική Τρίπολις», Η δυναμική παρουσία του βόρειου Περραιβικού χώρου & η συμβολή του στην όλη ιστορική πορεία της Ελλάδος, Έκδοση πολιτιστικού οργανισμού δήμου Σαρανταπόρου.
- **Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Λάρισας, (1995):** «Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Αναπτυξιακού Συνδέσμου περιοχής Σαραντάπορου», Λάρισα.
- **Ντυκέν Μ.Ν., Γούσιος Δ., Ανθοπούλου Θ., (1999):** «Διερεύνηση των διακριτών χαρακτηριστικών των μεταποιούμενων προϊόντων στο αγρόκτημα: συμπεριφορές των καταναλωτών και των αγορών», Τελική έκθεση του προγράμματος FAIR – PL360, Ε.Ε., Γ.Δ. VI.
- **Υπ. Γεωργίας, Γ.Π.Α., (1998):** «Βασικές οικονομικές εξελίξεις των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1993 – 1995», Αθήνα.
- **Υπ. Γεωργίας, (2000):** «Χωρικός διαχωρισμός της Γεωργίας ανάλογα με την οικονομική αποτελεσματικότητα και επαναπροσδιορισμός του προβληματικού γεωργικού χώρου με έμφαση στις ορεινές, παραμεθόριες και νησιωτικές περιοχές», Τελική έκθεση, Επ. Υπεύθυνος: Γούσιος Δ., Αθήνα.
- **Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., (1996):** «Μελέτη – Έρευνα του Αγροτικού Χώρου», Τελική έκθεση, Επ. Υπεύθυνος: Ευστράτογλου Σ., Αθήνα.
- **Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., (2000):** «Μελέτη - Στρατηγικό Πρόγραμμα Δράσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», Επ. Υπεύθυνος: Γούσιος Δ., Αθήνα.
- **Υφαντίδης Γ. (1998):** «Τοπική Ανάπτυξη και Μικρή Πόλη: Η περίπτωση της Αλεξάνδρειας». Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- **Φάκελος LEADER (1997):** «Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη», Νο 15, ΕΕ, ΑΕΙΔΛ.
- **Χριστοπούλου Ο. (1998).** Οι μειονεκτικές περιοχές στις νότιες χώρες της Ε.Ε. Σεμινάριο ΠΑΣΕΓΕΣ – CEFAR: «Η γεωγραφική διάσταση των προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης», Θεσσαλονίκη.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **Anthopoulou Th, Duquenne M.N., Goussios D., (2000):** «Les espaces ruraux, l'agriculture et le developpement du pays», in: Agricultures Familiales et developpement Rural en Mediterranee, Programme RAFAC, Ed. Karthala – CIHEAM, Paris.
- **Anthopoulou Th., Goussios D., (1998):** «Politiques en faveur des zones de montagne», IAMM (a apparaitre)
- **Amato A., (1988):** «Une politique pour les zones de montagne», CEE
- **Bazin B., Roux B., (1992):** «MEDEF - Les facteurs de resistance a la marginalisation dans les zones de montagne et defavorisees mediterraneennes communautaires», INRA-Grignon Paris, 1992 p. 213
- **Commission des C.E., (1993):** «Le soutien des exploitations agricoles des zones de montagne et défavorisées», L'Europe Vert, 2/93
- **Oman C., (1996):** «The policy challenges of globalisation and regionalisation», In policy brief no 11 , OECD Development centre, 49 p.
- **Katsaros D., (1995):** «La survie d'une montagne en Méditerranée: Le cas d'Evritanie (Grèce Centrale)», Thèse doctorat, Paris X – Nanterre.
- **Saraceno E., (1987):** «The differentiation of mountain areas in Italy as a responses to local economies», communication in Seminaire de recherche titre : «L'impact de l'elargissement de la CEE sur l'économie rurale et le développement des régions montagneuses et défavorisées de l'Europe Méditerranéenne», INRA – IAM – CEMAGREF, Paris 4-5 / 6 / 1987, 7 pp

Διευθύνσεις στο Διαδίκτυο

- <http://www.minenv.gr/1/12/123/12318/g1231800.html>
 - α. Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης
 - β. Έκθεση Επιστημονικής Επιτροπής - ΒΑΣΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗΣ
- <http://www.minenv.gr/1/12/123/12319/g1231900.html>
 - α. ΝΟΜΟΣ 2742/ΦΕΚ 207/Α'/07.10.1999
 - β. "Χωροταξικός σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη & άλλες διατάξει
- <http://www.rural-europe.aeidl.be>
 - α. Φάκελοι LEADER

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Πίνακας 1: Έκταση και πυκνότητα οικισμών

ΟΝΟΜΑ	Έκταση (σε τ.χλμ.)	Πυκνότητα (Αριθμός κατοίκων / τ.χλμ.)
Άζωρος	20,308	21,8
Κλεισούρα	16,038	16,8
Γεράνεια	17,373	23,8
Γιαννωτά	30,477	17,8
Δολίγη	4,938	11,9
Καλλιθέα	9,902	24,1
Πετρωτό	12,023	11,3
Κοκκινόγη	12,239	6,5
Λόφος	20,784	10,9
Άσπρόγωμα	12,628	32,3
Λυκούδι	7,470	16,5
Μηλέα	26,989	12,7
Σαραντάπορο	26,958	23,1
Τσαπουρνιά	14,652	8,3
Φαρμάκη	12,545	14,9
Λιβαδερό	51,999	20,2
Μεταζά	58,197	4,0
Σύνολο Περιοχής	355,520	15,5

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΜΑΑΕ

Πίνακας 1.1: Έκταση και πυκνότητα περιοχών όπως ορίζονται από την ΕΣΥΕ και την Ε.Ε.

ΕΣΥΕ	Έκταση	% επί του συνόλου
Πεδινές	156,710	44,1
Ημιορεινές	7,470	2,1
Ορεινές	191,340	53,8
Ε.Ε.	Έκταση	% επί του συνόλου
Μειονεκτικές	156,710	44,1
Ορεινές	198,810	55,9
Υπόλοιπες		

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2: Ποσοτιαία κατανομή των εκμεταλλεύσεων με βάση το διαχωρισμό τους σε Μικτές, Γεωργικές και Κτηνοτροφικές

Οικισμοί Περιοχής	Μικτές	Μικτές (%)	Αμιγής Γεωργικές	Γεωργικές (%)	Αμιγής Κτηνοτροφικές	Κτηνοτροφικές (%)	Σύνολο
Αζωρος	49	57,6	36	42,4	0	0,0	85
Κλεισούρα	20	52,6	18	47,4	0	0,0	38
Γεράνεια	36	30,8	79	67,5	2	1,7	117
Γιαννωτά	59	71,1	24	28,9	0	0,0	83
Δολίχη	68	59,1	47	40,9	0	0,0	115
Καλλιθέα	65	65,0	30	30,0	5	5,0	100
Πετρωτό	15	83,3	3	16,7	0	0,0	18
Κοκκινόγη	41	33,9	79	65,3	1	0,8	121
Λόφος	19	38,0	30	60,0	1	2,0	50
Ασπρόχωμα	17	65,4	9	34,6	0	0,0	26
Λυκούδι	39	40,6	57	59,4	0	0,0	96
Μηλέα	25	20,3	98	79,7	0	0,0	123
Σαραντάπορο	57	40,7	78	55,7	5	3,6	140
Τσαπουρνιά	16	66,7	8	33,3	0	0,0	24
Φαρμάκη	39	67,2	19	32,8	0	0,0	58
Λιβαδερό	164	80,4	37	18,1	3	1,5	204
Μεταξιά	25	73,5	8	23,5	1	2,9	34
Σύνολο Περιοχής	754	52,7	660	46,1	18	1,3	1432

Πηγή: ΜΑΑΕ

Πίνακα 3: Ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων

Οικισμοί Περιοχής	Αρδευόμενα 1991	Αρδευόμενα 1997
Αζωρος	11,4	29,6
Κλεισούρα	11,9	7,7
Γεράνεια	8,2	11,1
Γιαννωτά	3,0	9,6
Δολίχη	43,8	44,4
Καλλιθέα	6,7	9,6
Πετρωτό		8,3
Κοκκινόγη	7,1	18,1
Λόφος	6,3	19,0
Ασπρόχωμα		18,2
Λυκούδι	6,7	8,3
Μηλέα	9,7	32,5
Σαραντάπορο	24,7	30,2
Τσαπουρνιά	8,1	9,0
Φαρμάκη		9,5
Λιβαδερό	0,0	2,8
Μεταζά	8,9	0,3
Σύνολο Περιοχής	11,3	16,7

Πηγή: ΕΣΥΕ, ΜΑΑΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Καλλιεργούμενες εκτάσεις

	Άζωρος	Κλασούρα	Γεράνια	Γιαννωτά	Δολίχη	Καλλιθέα	Πετρωτό	Κοκκινόγη	Λόφος	Ασπρόγωμα	Λυκούδι	Μηλέα	Σαραντάπορο	Τσαπουρνιά	Φαρμάκη	Λιβαδερό	Μεταξά	Σύνολο Περιοχή
1. ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	4.274	3.017	7.408	4.220	6.860	10.147	2.384	6.568	3.379	2.785	7.414	6.208	8.122	1.427	2.872	13.463	2.565	93.113
ΣΙΤΟΣ	2.538	1.620	5.296	2.542	2.701	8.198	1.844	4.407	2.330	1.933	6.033	2.975	5.429	866	1.550	12.590	1.152	64.004
ΚΡΙΘΗ	1.715	1.397	2.016	1.676	3.288	1.779	385	1.948	804	578	1.231	2.665	1.546	531	1.303	419	379	23.660
ΑΡΑΒΟΣΙΤΟΣ	21	0	8	0	743	170	155	213	200	266	4	543	1.088	10	0	115	184	3.720
ΛΟΙΠΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	0	0	88	2	128	0	0	0	45	8	146	25	59	20	19	339	850	1.729
2. ΒΡΩΣΙΜΑ ΟΣΠΡΙΑ	0	0	0	0	75	0	12	35	0	0	0	0	0	0	0	14	0	136
3. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΦΥΤΑ	345	164	280	119	718	314	41	369	301	192	212	211	63	10	255	39	0	3.633
ΚΑΠΝΟΣ	326	164	280	119	718	314	41	146	107	51	212	211	63	10	255	39	0	3.056
ΖΑΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ	19	0	0	0	0	0	0	223	194	141	0	0	0	0	0	0	0	577
4. ΠΑΤΑΤΕΣ	4	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	24	61	2	115	19	230
5. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΦΥΤΑ	168	139	185	273	547	220	0	209	149	58	206	66	220	92	16	766	101	3.415
ΤΡΙΦΥΛΛΙΑ	119	99	76	109	541	56	0	185	149	58	199	28	149	52	14	574	55	2.463
ΛΟΙΠΑ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΦΥΤΑ	49	40	109	164	6	164	0	24	0	0	7	38	71	40	2	192	46	952
6. ΛΑΧΑΝΙΚΑ & ΑΝΘΗ	1	0	0	0	1	64	0	0	0	0	0	0	144	7	2	1	0	220
7. ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	191	28	214	22	123	45	8	866	6	13	79	2.656	1.017	244	579	29	18	6.138
8. ΑΜΠΕΛΙΑ	13	0	5	15	41	8	0	1	8	11	24	38	143	0	25	12	22	366
9. ΑΓΡΑΝΑΠΑΥΣΗ	3	0	9	351	103	61	0	0	0	34	38	37	381	355	39	768	313	2.492
10. ΛΕΙΒΑΔΙΑ - ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	0	0	0	69	0	0	0	0	18	37	0	0	89	137	10	1.607	0	1.967
11. ΔΑΣΙΚΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	0	0	53	52	28	0	0	1.030	0	0	3	0	31	0	24	15	0	1.236
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣ	4.996	3.348	8.092	4.649	8.370	10.798	2.445	8.048	3.843	3.059	7.935	9.179	9.733	1.841	3.751	14.439	2.725	107.251
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ	4.999	3.348	8.154	5.121	8.501	10.859	2.445	9.078	3.861	3.130	7.976	9.216	10.234	2.333	3.824	16.829	3.038	112.946

Πηγή: ΜΑΑΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1: Ποσοστό καλλιεργούμενων εκτάσεων επί του συνόλου των καλλιεργούμενων εκτάσεων

	Άζωτος	Κλεισούρα	Γεράνεια	Γιαννοτά	Δολίχη	Καλλιθέα	Πετρωτό	Κοκκινόγη	Λόφος	Ασπρόχωμα	Λυκούδι	Μηλέα	Σαραντάπορο	Τσαπουρνιά	Φαρμάκη	Λιβαδερό	Μεταξά	Σύνολο Περιοχή
1. ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	85,5	90,1	91,5	90,8	82,0	94,0	97,5	81,6	87,9	91,0	93,4	67,6	83,4	77,5	76,6	93,2	94,1	86,8
ΣΙΤΟΣ	50,8	48,4	65,4	54,7	32,3	75,9	75,4	54,8	60,6	63,2	76,0	32,4	55,8	47,0	41,3	87,2	42,3	59,7
ΚΡΙΘΗ	34,3	41,7	24,9	36,1	39,3	16,5	15,7	24,2	20,9	18,9	15,5	29,0	15,9	28,8	34,7	2,9	13,9	22,1
ΑΡΑΒΟΣΙΤΟΣ	0,4	0,0	0,1	0,0	8,9	1,6	6,3	2,6	5,2	8,7	0,1	5,9	11,2	0,5	0,0	0,8	6,8	3,5
ΛΟΙΠΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	0,0	0,0	1,1	0,0	1,5	0,0	0,0	0,0	1,2	0,3	1,8	0,3	0,6	1,1	0,5	2,3	31,2	1,6
2. ΒΡΩΣΙΜΑ ΟΣΠΡΙΑ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	0,5	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1
3. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΦΥΤΑ	6,9	4,9	3,5	2,6	8,6	2,9	1,7	4,6	7,8	6,3	2,7	2,3	0,6	0,5	6,8	0,3	0,0	3,4
ΚΑΠΝΟΣ	6,5	4,9	3,5	2,6	8,6	2,9	1,7	1,8	2,8	1,7	2,7	2,3	0,6	0,5	6,8	0,3	0,0	2,8
ΖΑΧΑΡΟΤΕΥΤΛΑ	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,8	5,0	4,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
4. ΠΑΤΑΤΕΣ	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	3,3	0,1	0,8	0,7	0,2
5. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΦΥΤΑ	3,4	4,2	2,3	5,9	6,5	2,0	0,0	2,6	3,9	1,9	2,6	0,7	2,3	5,0	0,4	5,3	3,7	3,2
ΤΡΙΦΥΛΛΙΑ	2,4	3,0	0,9	2,3	6,5	0,5	0,0	2,3	3,9	1,9	2,5	0,3	1,5	2,8	0,4	4,0	2,0	2,3
ΛΟΙΠΑ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΦΥΤΑ	1,0	1,2	1,3	3,5	0,1	1,5	0,0	0,3	0,0	0,0	0,1	0,4	0,7	2,2	0,1	1,3	1,7	0,9
6. ΛΑΧΑΝΙΚΑ & ΑΝΘΗ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	0,4	0,1	0,0	0,0	0,2
7. ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	3,8	0,8	2,6	0,5	1,5	0,4	0,3	10,8	0,2	0,4	1,0	28,9	10,4	13,3	15,4	0,2	0,7	5,7
8. ΑΜΠΕΛΙΑ	0,3	0,0	0,1	0,3	0,5	0,1	0,0	0,0	0,2	0,4	0,3	0,4	1,5	0,0	0,7	0,1	0,8	0,3

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Πίνακας 5: Συνολικός αριθμός εκμεταλλεύσεων ανά οικισμό

Οικισμοί Περιοχής	Αριθμός εκμεταλλεύσεων	Εντός οικισμού	%	Εκτός οικισμού	%
Αζωρος	85	81	95,3	4	4,7
Κλεισούρα	38	34	89,5	4	10,5
Γεράνεια	117	104	88,9	13	11,1
Γιαννωτά	83	76	91,6	7	8,4
Δολίχη	115	111	96,5	4	3,5
Καλλιθέα	100	93	93,0	7	7,0
Πετρωτό	18	17	94,4	1	5,6
Κοκκινόγη	121	95	78,5	26	21,5
Λόφος	50	49	98	1	2
Ασπρόχωμα	26	22	84,6	4	15,4
Λυκούδι	96	87	90,6	9	9,4
Μηλέα	123	112	91,1	11	8,9
Σαραντάπορο	140	132	94,3	8	5,7
Τσαπουρνιά	24	24	100	0	0
Φαρμάκη	58	58	100	0	0
Λιβαδερό	204	192	94,1	12	5,9
Μεταξά	34	33	97,1	1	2,9
Σύνολο Περιοχής	1.432	1.320	92,2	112	7,8

Πηγή: ΜΑΑΕ

Πίνακας 6: Ποσοστιαία κατανομή των αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων κατά ομάδες επαγγέλματος

Οικισμοί Περιοχής	Αγρότες		Άλλο Επάγγελμα		Συνταξιούχοι		Σύνολο αρ.
	αρ.	%	αρ.	%	αρ.	%	
Αζωρος	82	96,5	1	1,2	2	2,4	85
Κλεισούρα	37	97,4	1	2,6	0		38
Γεράνεια	103	88,0	4	3,4	10	8,5	117
Γιαννωτά	68	81,9	4	4,8	11	13,3	83
Δολίχη	114	99,1	1	0,9	0		115
Καλλιθέα	100	100,0	0		0		100
Πετρωτό	17	94,4	1	5,6	0		18
Κοκκινόγη	91	75,2	12	9,9	18	14,9	121
Λόφος	46	92,0	0		4	8,0	50
Ασπρόχωμα	26	100,0	0		0		26
Λυκούδι	92	95,8	0		4	4,2	96
Μηλέα	120	97,6	1	0,8	2	1,6	123
Σαραντάπορο	137	97,9	3	2,1	0		140
Τσαπουρνιά	21	87,5	2	8,3	1	4,2	24
Φαρμάκη	49	84,5	3	5,2	6	10,3	58
Λιβαδερό	202	99,0	1	0,5	1	0,5	204
Μεταξά	31	91,2	0		3	8,8	34
Σύνολο Περιοχής	1336	93,3	34	2,4	62	4,3	1.432

Πηγή: ΜΑΑΕ

Πίνακας 7: Κατανομή των αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων κατά ομάδες ηλικιών

Οικισμοί Περιοχής	Κάτω των 40 ετών		Μεταξύ 40 και 65 ετών		Άνω των 65 ετών		Σύνολο
	αριθ.	%	αριθ.	%	αριθ.	%	αριθ.
Αζωρος	25	29,4	44	51,8	16	18,8	85
Κλεισούρα	5	13,2	24	63,2	9	23,7	38
Γεράνεια	22	18,8	66	56,4	29	24,8	117
Γιαννωτά	16	19,3	50	60,2	17	20,5	83
Δολίχη	33	28,7	79	68,7	3	2,6	115
Καλλιθέα	27	27,0	67	67,0	6	6,0	100
Πετρωτό	3	16,7	11	61,1	4	22,2	18
Κοκκινόγη	22	18,2	81	66,9	18	14,9	121
Λόφος	10	20,0	22	44,0	18	36,0	50
Ασπρόχωμα	10	38,5	11	42,3	5	19,2	26
Λυκούδι	6	6,3	66	68,8	24	25,0	96
Μηλέα	26	21,1	75	61,0	22	17,9	123
Σαραντάπορο	28	20,0	102	72,9	10	7,1	140
Τσαπουρνιά	4	16,7	16	66,7	4	16,7	24
Φαρμάκη	7	12,1	41	70,7	10	17,2	58
Λιβαδερό	61	29,9	125	61,3	18	8,8	204
Μεταξά	7	20,6	19	55,9	8	23,5	34
Σύνολο Περιοχής	312	21,8	899	62,8	221	15,4	1.432

Πηγή: ΜΑΑΕ

Πίνακας 8: Κατανομή των αρχηγών αγροτικών εκμεταλλεύσεων κατά ομάδες ηλικιών

Οικισμοί Περιοχής	Μεταξύ 0-2 ΕΜΜ		Μεταξύ 2-4 ΕΜΜ		Μεταξύ 4-8 ΕΜΜ		Μεταξύ 8-16 ΕΜΜ		Άνω των 16 ΕΜΜ		Σύνολο
	αριθ.	%	αριθ.	%	αριθ.	%	αριθ.	%	αριθ.	%	
Αζωρος	19	22,4	16	18,8	27	31,8	19	22,4	4	4,7	85
Κλεισούρα	9	23,7	1	2,6	15	39,5	11	28,9	2	5,3	38
Γεράνεια	40	34,2	24	20,5	33	28,2	16	13,7	4	3,4	117
Γιαννωτά	16	19,3	19	22,9	27	32,5	16	19,3	5	6,0	83
Δολίχη	12	10,4	9	7,8	49	42,6	32	27,8	13	11,3	115
Καλλιθέα	10	10,0	8	8,0	22	22,0	37	37,0	23	23,0	100
Πετρωτό	3	16,7	1	5,6	9	50,0	3	16,7	2	11,1	18
Κοκκινόγη	32	26,4	22	18,2	34	28,2	22	18,2	11	9,1	121
Λόφος	7	14,0	11	22,0	17	34,0	12	24,0	3	6,0	50
Ασπρόχωμα	3	11,5	2	7,7	6	23,1	5	19,2	10	38,5	26
Λυκούδι	18	18,8	24	25,0	32	33,3	21	21,9	1	1,0	96
Μηλέα	13	10,6	23	18,7	39	31,7	35	28,5	13	10,6	123
Σαραντάπορο	20	14,3	38	27,1	34	24,3	27	19,3	21	15,0	140
Τσαπουρνιά	4	16,7	1	4,2	3	12,5	14	58,3	2	8,3	24
Φαρμάκη	6	10,3	6	10,3	15	25,9	28	48,3	3	5,2	58
Λιβαδερό	59	29,1	42	20,7	43	21,2	46	22,7	13	6,4	204
Μεταξά	5	14,7	4	11,8	11	32,4	13	38,2	1	2,9	34
Σύνολο Περιοχής	275	19,2	251	17,5	416	29,1	358	25,0	131	9,2	1.432

Πηγή: ΜΑΑΕ

**Πίνακας 9: Αριθμός μαθητών (Δημοτικό, Γυμνάσιο και Λύκειο)
ανά οικισμό**

Οικισμοί Περιοχής	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο
Αζωρος	17		
Κλεισούρα			
Γεράνεια	5		
Γιαννωτά	8		
Δολίχη	21		
Καλλιθέα	53	96	48
Πετρωτό			
Κοκκινόγη			
Λόφος			
Ασπρόχωμα			
Λυκούδι	4	51	
Μηλέα	32		
Σαραντάπορο	53		
Τσαπουρνιά			
Φαρμάκη			
Λιβαδερό			
Μεταξιά			
Σύνολο Περιοχής	193	147	48

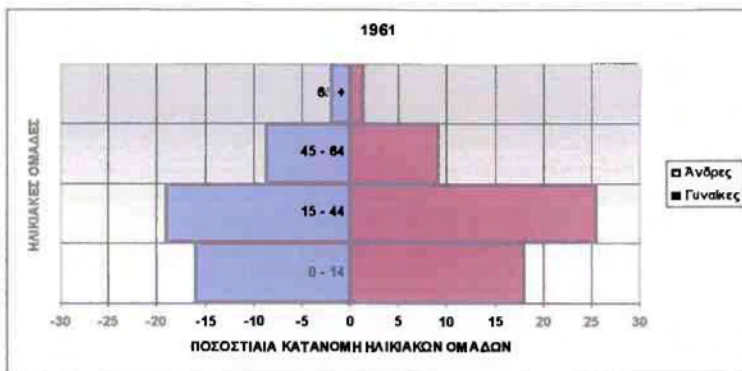
Πηγή: Α' & Β' βάρθμια εκπαίδευση, Επιτόπια Έρευνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ¹

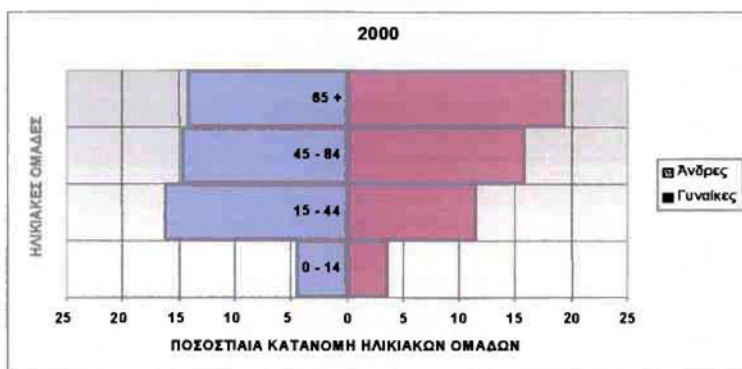
¹ Τα στοιχεία που χρησιμοποιούνται στη διαμόρφωση των ηλικιακών πυραμίδων προέρχονται από το Εργαστήριο Αγροτικού Χώρου

ΑΖΩΡΟΣ

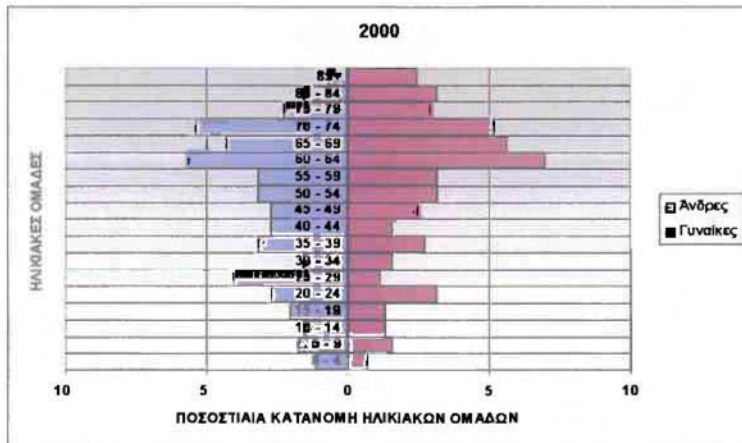
ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	118	133	251
15 - 44	141	189	330
45 - 64	65	68	133
65 +	15	10	25
ΣΥΝΟΛΟ	339	400	738

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	20	16	36
15 - 44	72	51	123
45 - 64	65	70	135
65 +	63	86	149
ΣΥΝΟΛΟ	220	223	443

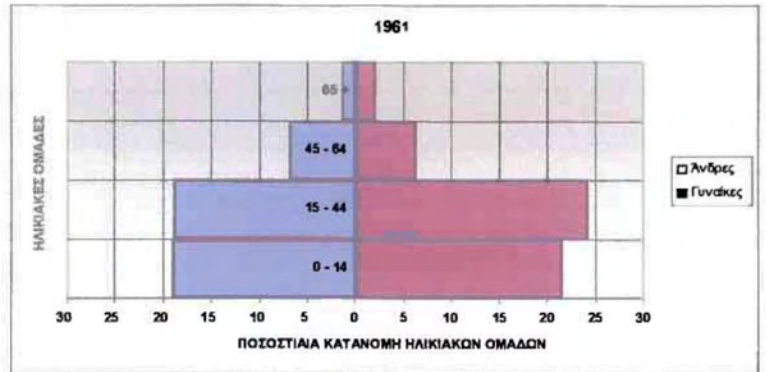

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	5	3	8
5 - 9	6	7	15
10 - 14	7	6	13
15 - 19	9	6	15
20 - 24	12	14	26
25 - 29	18	5	23
30 - 34	7	7	14
35 - 39	14	12	26
40 - 44	12	7	19
45 - 49	12	11	23
50 - 54	14	14	28
55 - 59	14	14	28
60 - 64	25	31	56
65 - 69	19	25	44
70 - 74	24	23	47
75 - 79	10	13	23
80 - 84	7	14	21
85+	3	11	14
ΣΥΝΟΛΟ	220	223	443

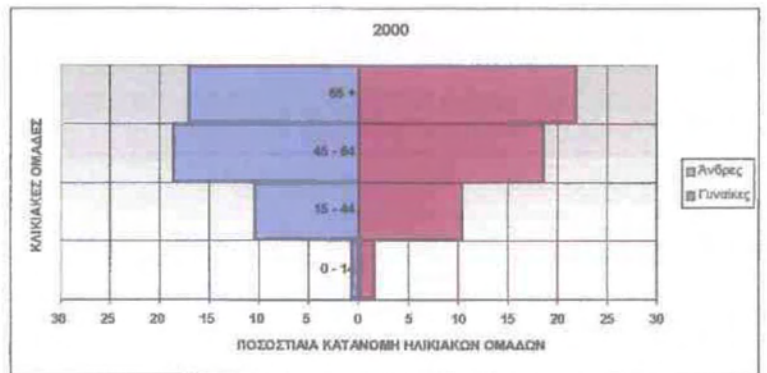

ΚΛΕΙΣΟΥΡΑ

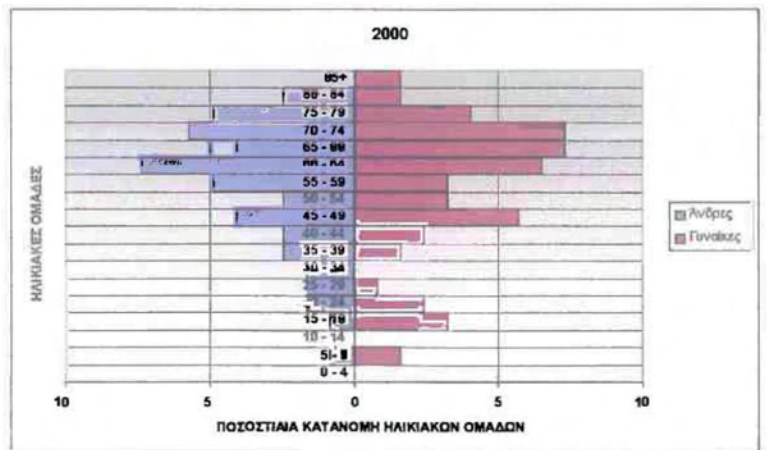
ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	244	276	520
15 - 44	242	310	552
45 - 64	88	80	168
65 +	17	26	43
ΣΥΝΟΛΟ	591	692	1283

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	1	2	3
15 - 44	13	13	26
45 - 64	23	23	46
65 +	21	27	48
ΣΥΝΟΛΟ	58	65	123

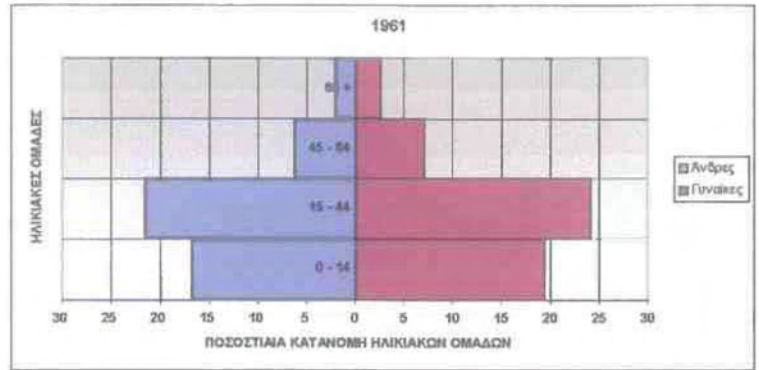

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	0	0	0
5 - 9	1	2	3
10 - 14	0	0	0
15 - 19	1	4	5
20 - 24	2	3	5
25 - 29	2	1	3
30 - 34	2	0	2
35 - 39	3	2	5
40 - 44	3	3	6
45 - 49	5	7	12
50 - 54	3	4	7
55 - 59	6	4	10
60 - 64	9	8	17
65 - 69	5	9	14
70 - 74	7	9	16
75 - 79	6	5	11
80 - 84	3	2	5
85+	0	2	2
ΣΥΝΟΛΟ	58	65	123

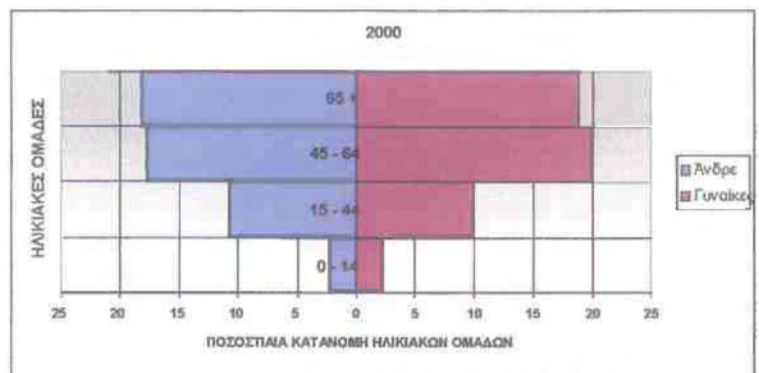

ΓΕΡΑΝΕΙΑ

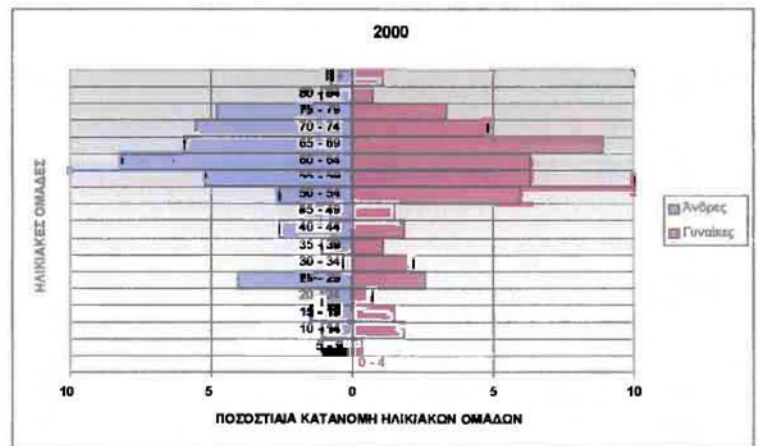
ΛΠΟΓΡΑΦΗ ΓΕΥΣΕΙ 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	104	121	225
15 - 44	134	151	285
45 - 64	39	44	83
65 +	13	16	29
ΣΥΝΟΛΟ	290	332	622

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	6	6	12
15 - 44	29	27	56
45 - 64	48	54	102
65 +	49	51	100
ΣΥΝΟΛΟ	132	138	270

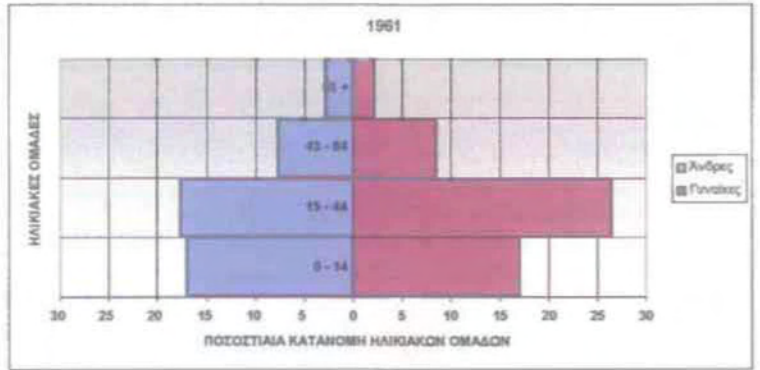

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	0	0	0
5 - 9	3	1	4
10 - 14	3	5	8
15 - 19	4	4	8
20 - 24	3	2	5
25 - 29	11	7	18
30 - 34	1	6	7
35 - 39	3	3	6
40 - 44	7	5	12
45 - 49	5	4	9
50 - 54	7	16	23
55 - 59	14	17	31
60 - 64	22	17	39
65 - 69	16	24	40
70 - 74	15	13	28
75 - 79	13	9	22
80 - 84	3	2	5
85+	2	3	5
ΣΥΝΟΛΟ	132	138	270

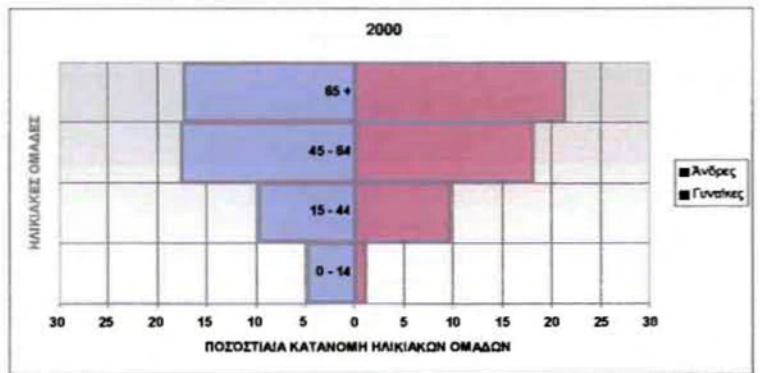

ΓΙΑΝΝΩΤΑ

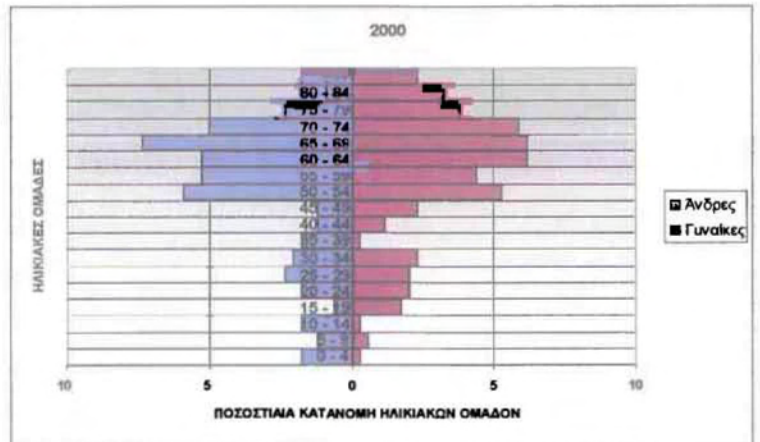
ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	121	121	242
15 - 44	126	188	314
45 - 64	55	61	116
65 +	21	15	36
ΣΥΝΟΛΟ	323	385	708

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	16	4	20
15 - 44	33	33	66
45 - 64	60	62	122
65 +	59	73	132
ΣΥΝΟΛΟ	168	172	340

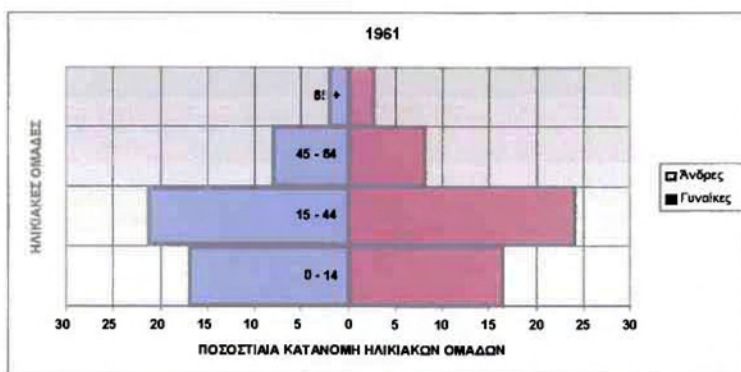

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	6	1	7
5 - 9	4	2	6
10 - 14	6	1	7
15 - 19	2	6	8
20 - 24	6	7	13
25 - 29	8	7	15
30 - 34	7	8	15
35 - 39	6	1	7
40 - 44	4	4	8
45 - 49	4	8	12
50 - 54	20	18	38
55 - 59	18	15	33
60 - 64	18	21	39
65 - 69	25	21	46
70 - 74	17	20	37
75 - 79	8	13	21
80 - 84	3	11	14
85+	6	8	14
ΣΥΝΟΛΟ	168	172	340

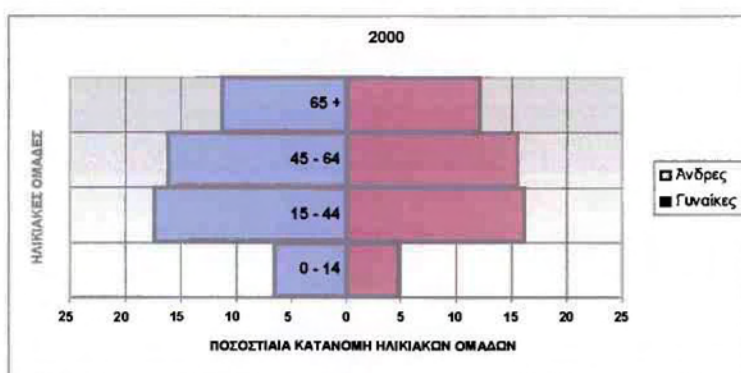

ΔΟΛΙΧΗ

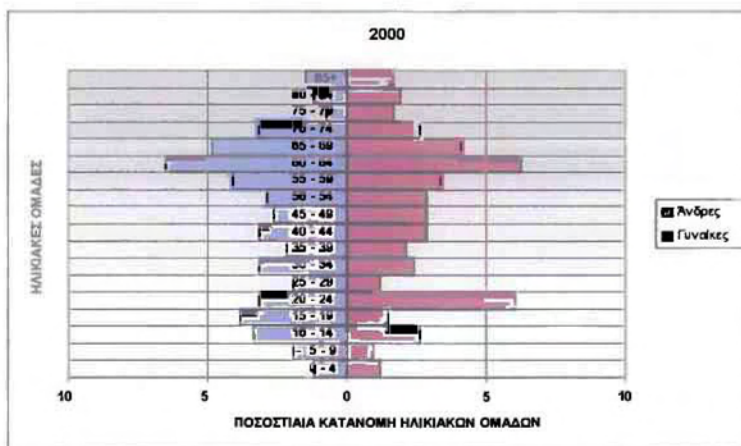
ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ 1991			
0-4	25	23	50
5-4	32	31	69
45-64	12	12	24
65+	3	4	7
ΣΥΝΟΛΟ	73	70	143

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0-14	27	20	47
15-44	72	67	139
45-64	67	64	131
65+	47	50	97
ΣΥΝΟΛΟ	213	201	414

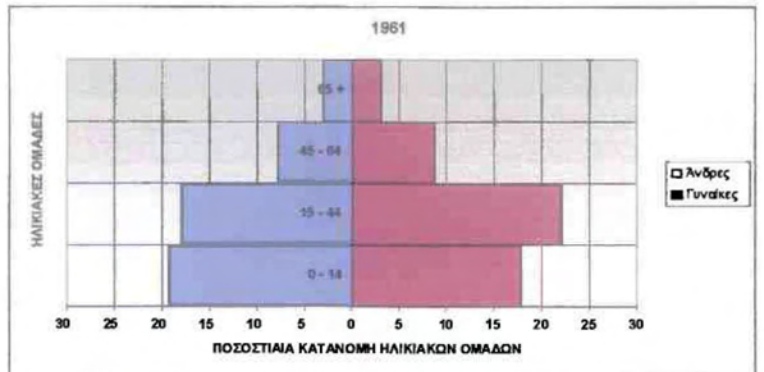

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0-4	5	5	10
5-9	8	4	12
10-14	14	11	25
15-19	16	6	22
20-24	13	25	38
25-29	8	5	13
30-34	13	10	23
35-39	9	9	18
40-44	13	12	25
45-49	11	12	23
50-54	12	12	24
55-59	17	14	31
60-64	27	26	53
65-69	20	17	37
70-74	13	11	24
75-79	3	7	10
80-84	5	8	13
85+	6	7	13
ΣΥΝΟΛΟ	213	201	414

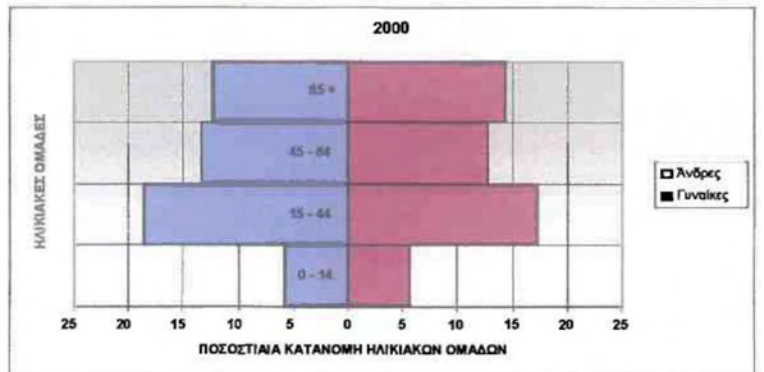

ΟΤΑ ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	211	197	408
15 - 44	197	244	441
45 - 64	85	97	182
65 +	33	34	67
ΣΥΝΟΛΟ	526	572	1098

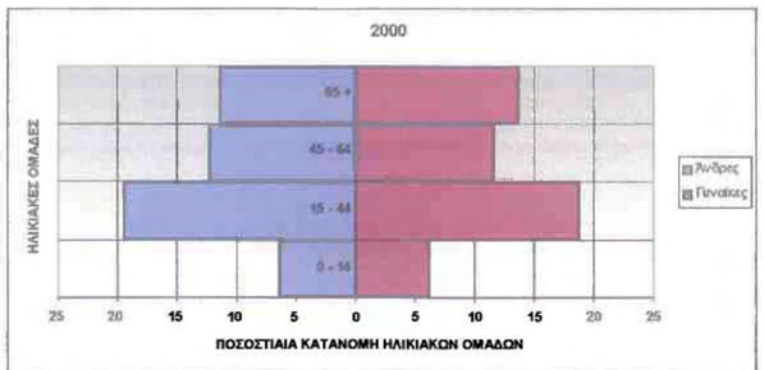

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	35	34	69
15 - 44	112	104	216
45 - 64	80	77	157
65 +	74	86	160
ΣΥΝΟΛΟ	301	301	602

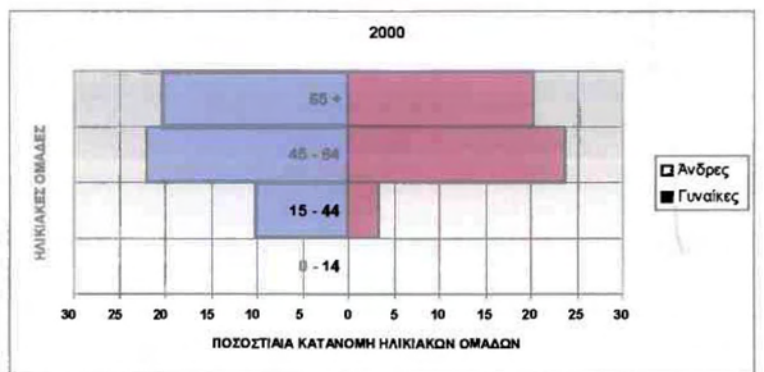

ΟΙΚΙΣΜΟΙ

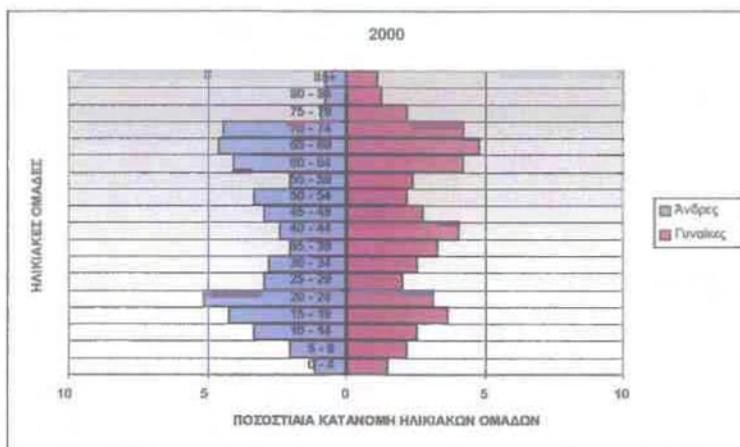
ΚΑΛΛΙΘΕΑ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	35	34	69
15 - 44	106	102	208
45 - 64	67	63	130
65 +	62	74	136
ΣΥΝΟΛΟ	270	273	543

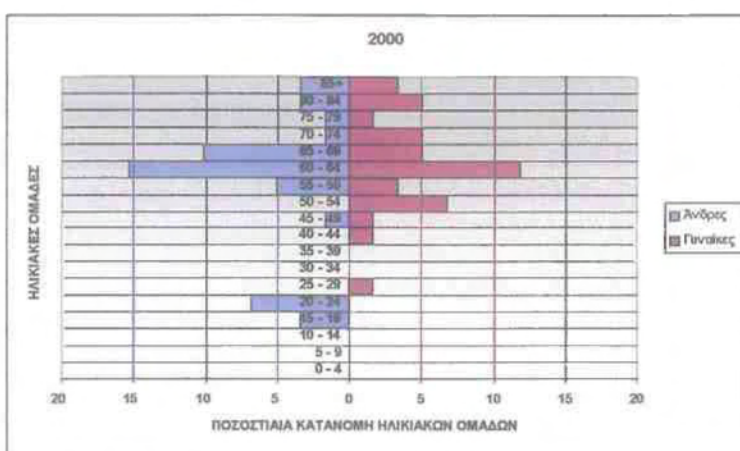
ΠΕΤΡΩΤΟ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	0	0	0
15 - 44	6	2	8
45 - 64	13	14	27
65 +	12	12	24
ΣΥΝΟΛΟ	31	28	59

ΚΑΛΙΘΕΑ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Άνδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	6	8	14
5 - 9	11	12	23
10 - 14	18	14	32
15 - 19	23	20	43
20 - 24	28	17	45
25 - 29	16	11	27
30 - 34	15	14	29
35 - 39	11	18	29
40 - 44	13	22	35
45 - 49	16	15	31
50 - 54	18	12	30
55 - 59	11	13	24
60 - 64	22	23	45
65 - 69	25	26	51
70 - 74	24	23	47
75 - 79	5	12	17
80 - 84	4	7	11
85+	4	6	10
ΣΥΝΟΛΟ	270	273	543

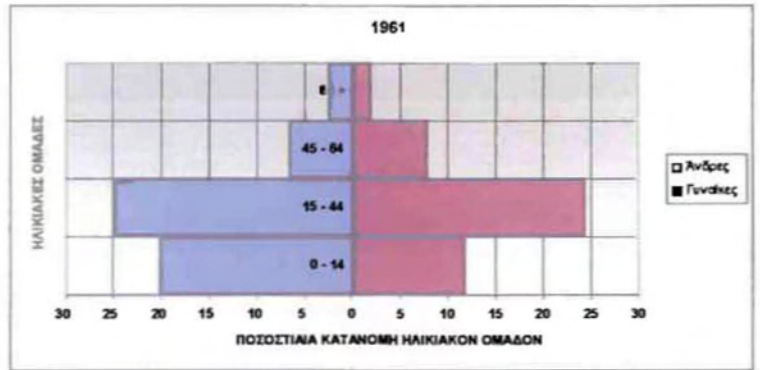

ΠΕΤΡΩΤΟ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Άνδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	0	0	0
5 - 9	0	0	0
10 - 14	0	0	0
15 - 19	2	0	2
20 - 24	4	0	4
25 - 29	0	1	1
30 - 34	0	0	0
35 - 39	0	0	0
40 - 44	0	1	1
45 - 49	1	1	2
50 - 54	0	4	4
55 - 59	3	2	5
60 - 64	9	7	16
65 - 69	6	3	9
70 - 74	1	3	4
75 - 79	1	1	2
80 - 84	2	3	5
85+	2	2	4
ΣΥΝΟΛΟ	31	28	59

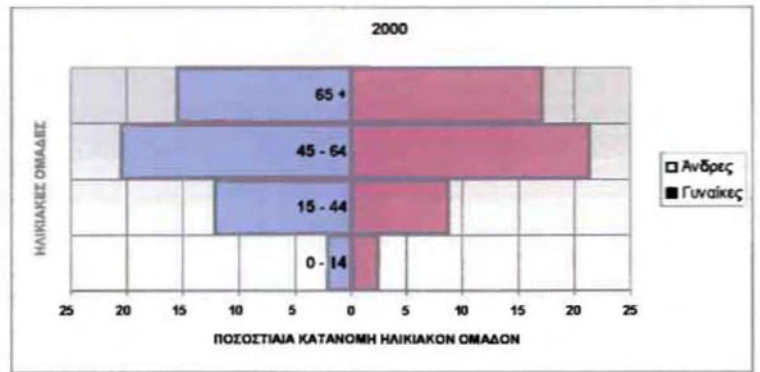

ΚΟΚΚΙΝΟΓΗ

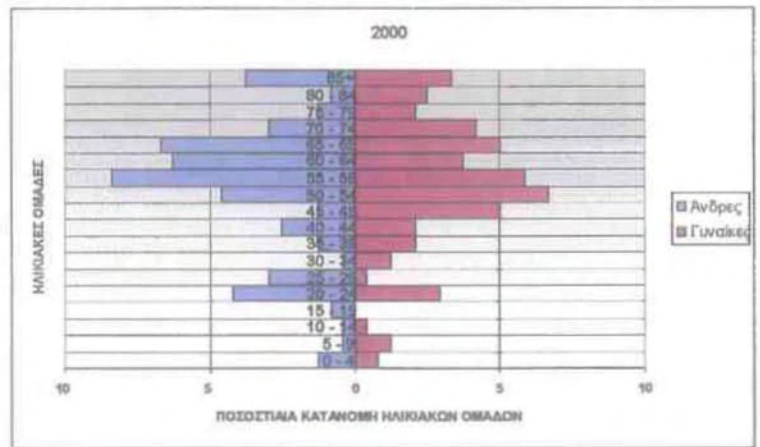
ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	92	54	146
15 - 44	114	111	225
45 - 64	30	36	66
65 +	11	9	20
ΣΥΝΟΛΟ	247	210	457

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	5	6	11
15 - 44	29	21	50
45 - 64	49	51	100
65 +	37	41	78
ΣΥΝΟΛΟ	120	119	239

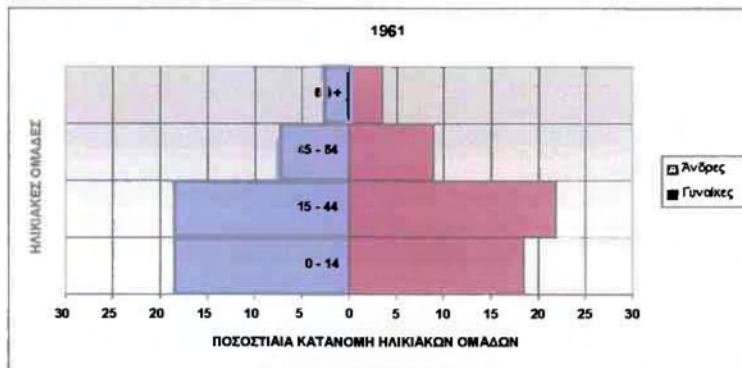

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	3	2	5
5 - 9	1	3	4
10 - 14	1	1	2
15 - 19	2	0	2
20 - 24	10	7	17
25 - 29	7	1	8
30 - 34	1	3	4
35 - 39	3	5	8
40 - 44	6	5	11
45 - 49	3	12	15
50 - 54	11	16	27
55 - 59	20	14	34
60 - 64	15	9	24
65 - 69	16	12	28
70 - 74	7	10	17
75 - 79	3	5	8
80 - 84	2	6	8
85+	9	8	17
ΣΥΝΟΛΟ	120	119	239

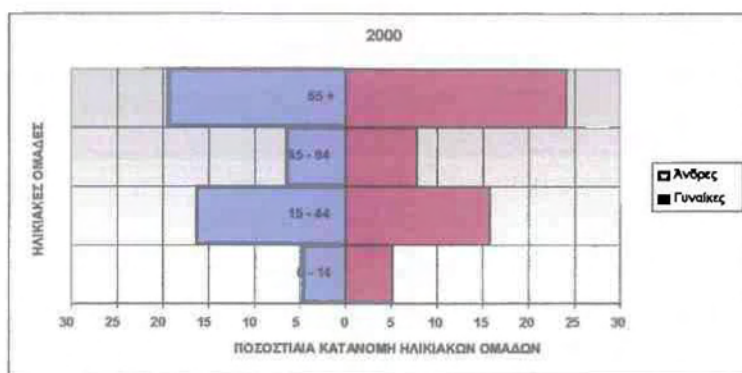

ΟΤΑ ΛΟΦΟΥ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Άνδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	83	83	166
15 - 44	83	98	181
45 - 64	33	40	73
65 +	12	16	28
ΣΥΝΟΛΟ	211	237	448

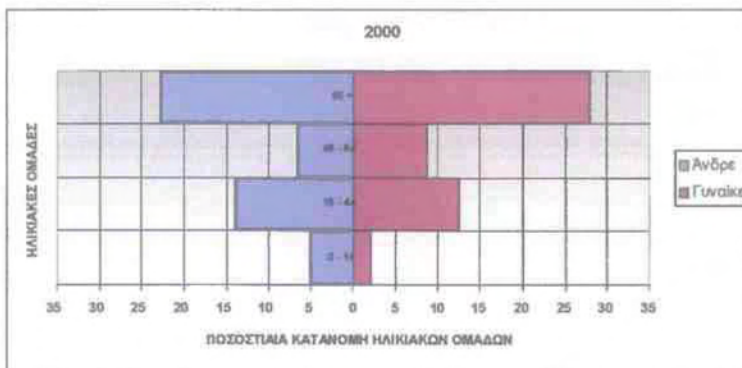

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Άνδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	10	11	21
15 - 44	35	34	69
45 - 64	14	17	31
65 +	42	52	94
ΣΥΝΟΛΟ	101	114	215

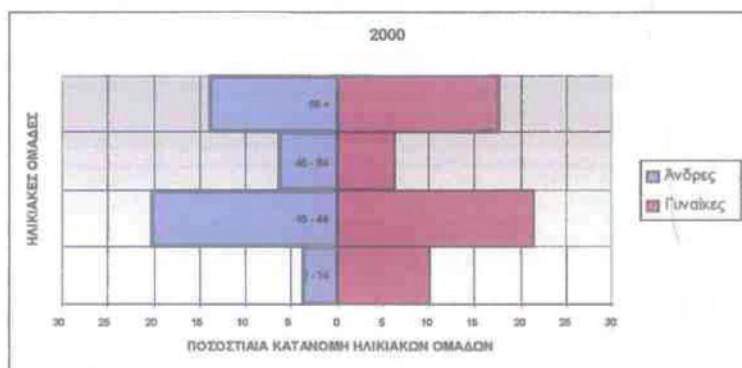

ΟΙΚΙΣΜΟΙ

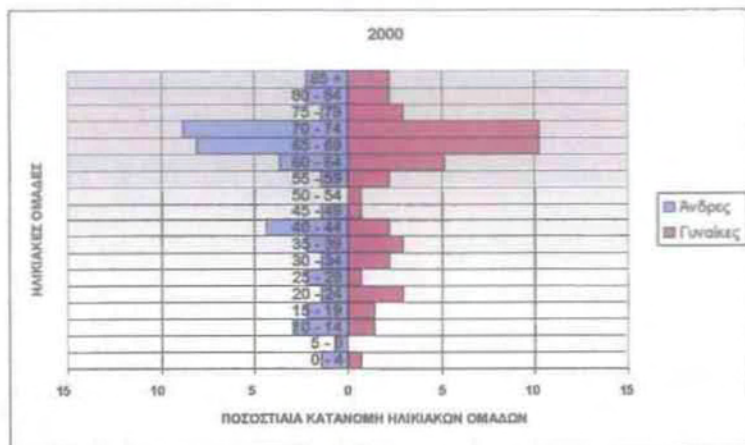
ΛΟΦΟΣ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Άνδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	7	3	10
15 - 44	19	17	36
45 - 64	9	12	21
65 +	31	38	69
ΣΥΝΟΛΟ	66	70	136

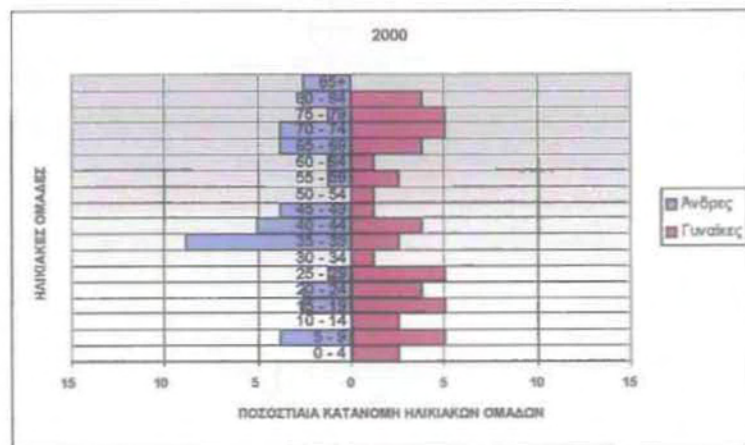
ΑΣΠΡΟΧΩΜΑ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Άνδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	3	8	11
15 - 44	16	17	33
45 - 64	5	5	10
65 +	11	14	25
ΣΥΝΟΛΟ	35	44	79

ΛΟΦΟΣ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	2	1	3
5 - 9	1	0	1
10 - 14	4	2	6
15 - 19	3	2	5
20 - 24	2	4	6
25 - 29	3	1	4
30 - 34	2	3	5
35 - 39	3	4	7
40 - 44	6	3	9
45 - 49	2	1	3
50 - 54	0	1	1
55 - 59	2	3	5
60 - 64	5	7	12
65 - 69	11	14	25
70 - 74	12	14	26
75 - 79	2	4	6
80 - 84	3	3	6
85 +	3	3	6
ΣΥΝΟΛΟ	66	70	136

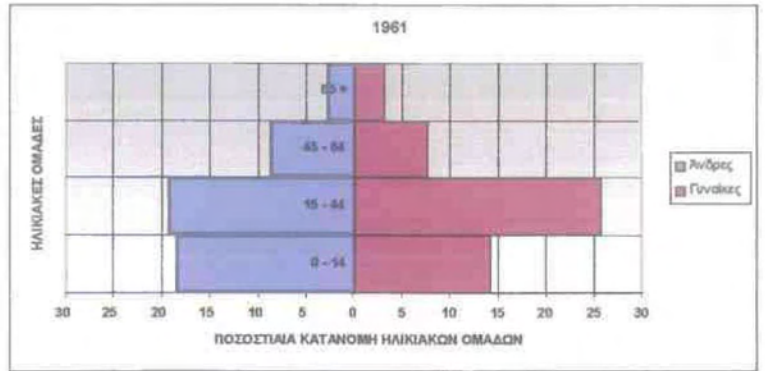

ΔΕΠΡΟΣΧΩΜΑ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	0	2	2
5 - 9	3	4	7
10 - 14	0	2	2
15 - 19	2	4	6
20 - 24	2	3	5
25 - 29	1	4	5
30 - 34	0	1	1
35 - 39	7	2	9
40 - 44	4	3	7
45 - 49	3	1	4
50 - 54	0	1	1
55 - 59	1	2	3
60 - 64	1	1	2
65 - 69	3	3	6
70 - 74	3	4	7
75 - 79	1	4	5
80 - 84	2	3	5
85 +	2	0	2
ΣΥΝΟΛΟ	35	44	79

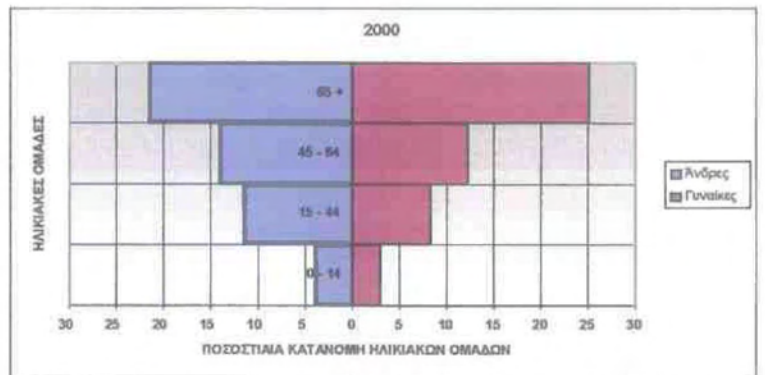

ΛΥΚΟΥΔΙ

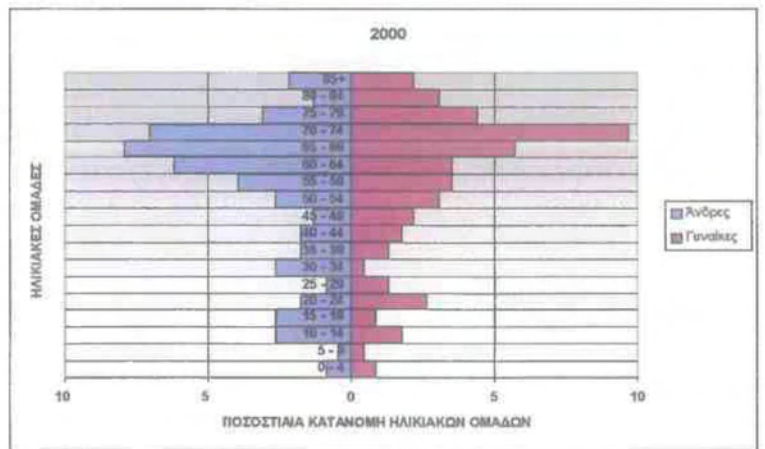
ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	144	112	256
15 - 44	151	202	353
45 - 64	68	60	128
65 +	22	25	47
ΣΥΝΟΛΟ	385	399	784

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	9	7	16
15 - 44	26	19	45
45 - 64	32	28	60
65 +	49	57	106
ΣΥΝΟΛΟ	116	111	227

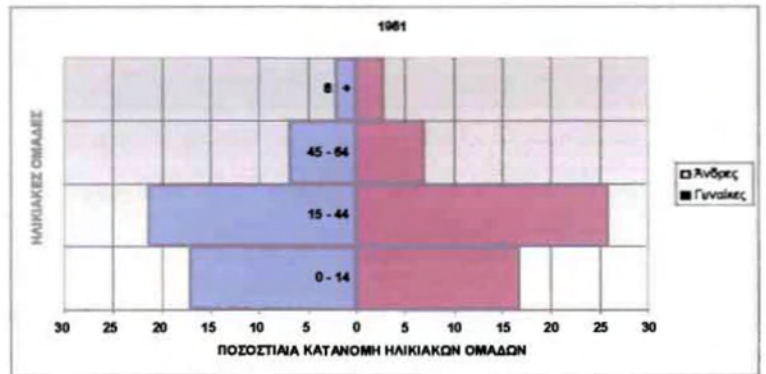

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	2	2	4
5 - 9	1	1	2
10 - 14	6	4	10
15 - 19	6	2	8
20 - 24	4	6	10
25 - 29	2	3	5
30 - 34	6	1	7
35 - 39	4	3	7
40 - 44	4	4	8
45 - 49	3	5	8
50 - 54	6	7	13
55 - 59	9	8	17
60 - 64	14	8	22
65 - 69	18	13	31
70 - 74	16	22	38
75 - 79	7	10	17
80 - 84	3	7	10
85+	5	5	10
ΣΥΝΟΛΟ	116	111	227

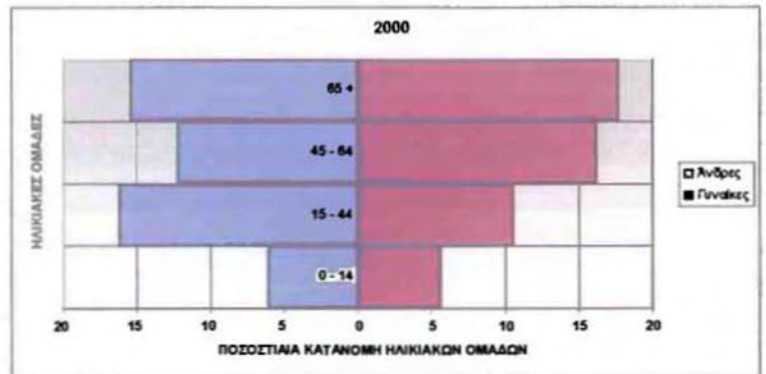

ΜΗΛΕΑ

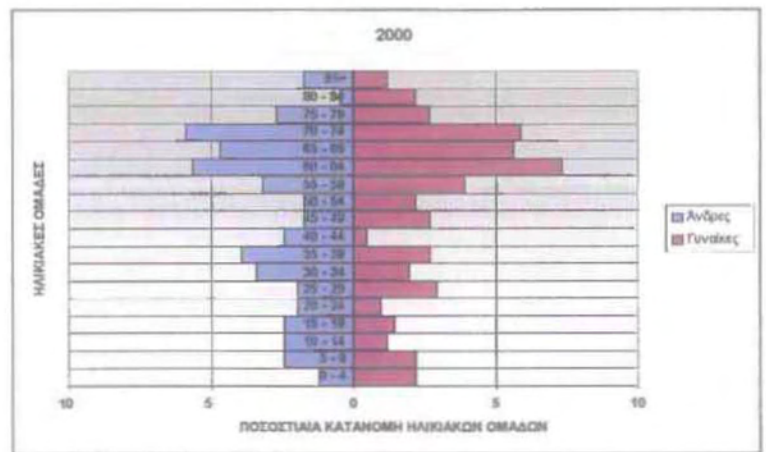
ΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	135	132	267
15 - 44	169	204	373
45 - 64	55	55	110
65 +	17	22	39
ΣΥΝΟΛΟ	376	413	789

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	25	23	48
15 - 44	66	43	109
45 - 64	50	66	116
65 +	63	72	135
ΣΥΝΟΛΟ	204	204	408

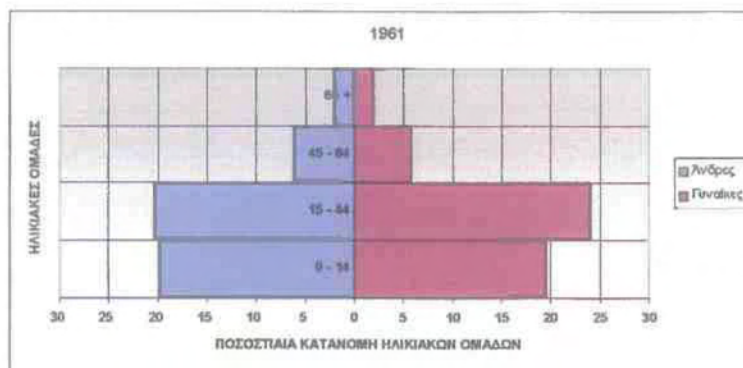

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	5	9	14
5 - 9	10	9	19
10 - 14	10	5	15
15 - 19	10	6	16
20 - 24	8	4	12
25 - 29	8	12	20
30 - 34	14	8	22
35 - 39	16	11	27
40 - 44	10	2	12
45 - 49	7	11	18
50 - 54	7	9	16
55 - 59	13	16	29
60 - 64	23	30	53
65 - 69	19	23	42
70 - 74	24	24	48
75 - 79	11	11	22
80 - 84	2	9	11
85+	7	5	12
ΣΥΝΟΛΟ	204	204	408

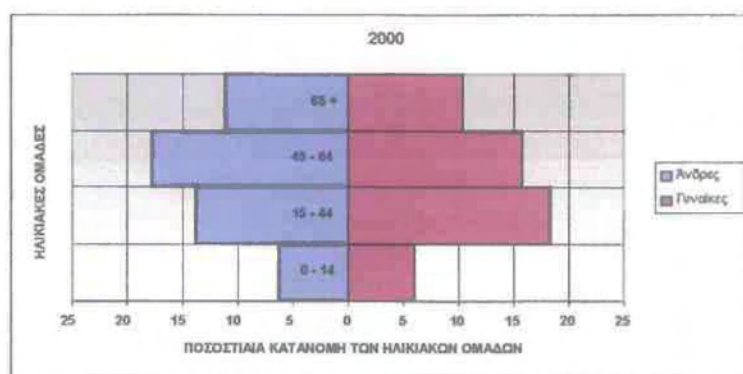

ΣΑΡΑΝΤΑΠΟΡΟ

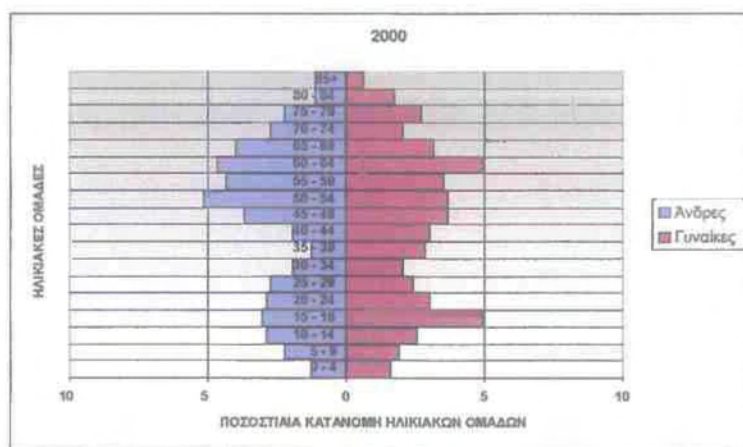
ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	216	213	429
15 - 44	221	262	483
45 - 64	68	63	131
65 +	23	22	45
ΣΥΝΟΛΟ	528	560	1088

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	40	38	78
15 - 44	86	115	201
45 - 64	111	99	210
65 +	70	65	135
ΣΥΝΟΛΟ	307	317	624

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	8	10	18
5 - 9	14	12	26
10 - 14	18	16	34
15 - 19	19	31	50
20 - 24	18	19	37
25 - 29	17	15	32
30 - 34	12	13	25
35 - 39	8	18	26
40 - 44	12	19	31
45 - 49	23	23	46
50 - 54	32	23	55
55 - 59	27	22	49
60 - 64	29	31	60
65 - 69	25	20	45
70 - 74	17	13	30
75 - 79	14	17	31
80 - 84	7	11	18
85+	7	4	11
ΣΥΝΟΛΟ	307	317	624

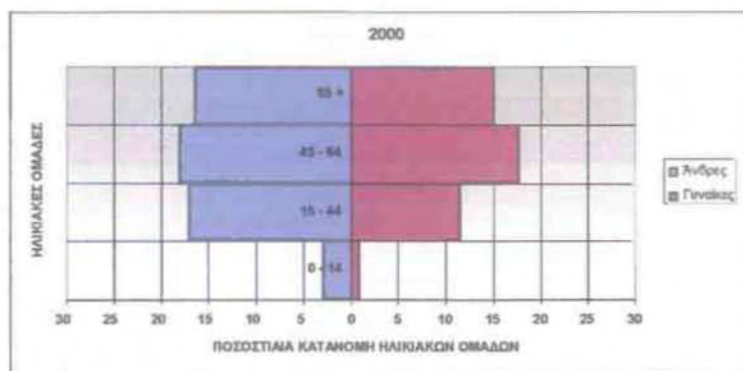

ΟΤΑ ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑΣ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	106	118	224
15 - 44	126	155	284
45 - 64	42	37	79
65 +	14	15	29
ΣΥΝΟΛΟ	291	325	616

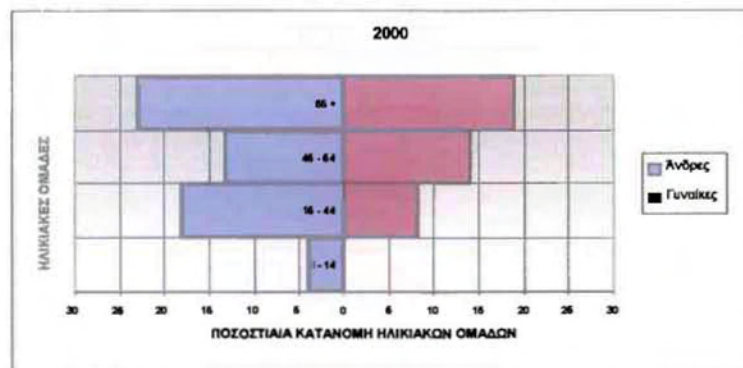

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	9	3	12
15 - 44	53	36	89
45 - 64	56	55	111
65 +	51	47	98
ΣΥΝΟΛΟ	169	141	310

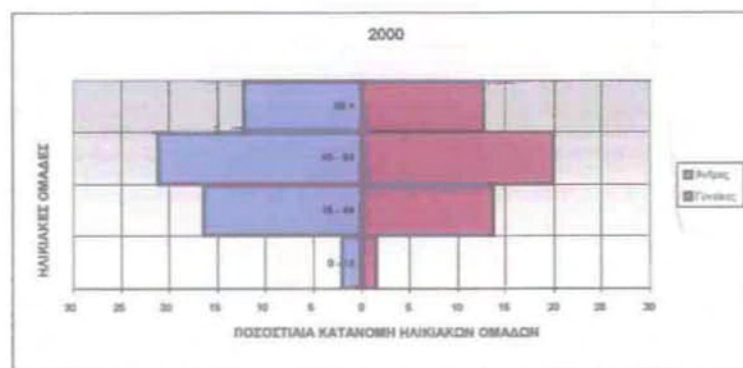

ΟΙΚΙΣΜΟΙ

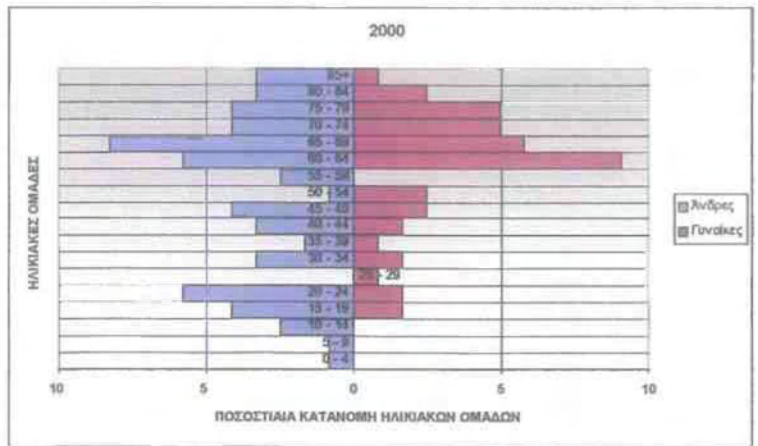
ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	5	0	5
15 - 44	22	10	32
45 - 64	16	17	33
65 +	28	23	51
ΣΥΝΟΛΟ	71	50	121

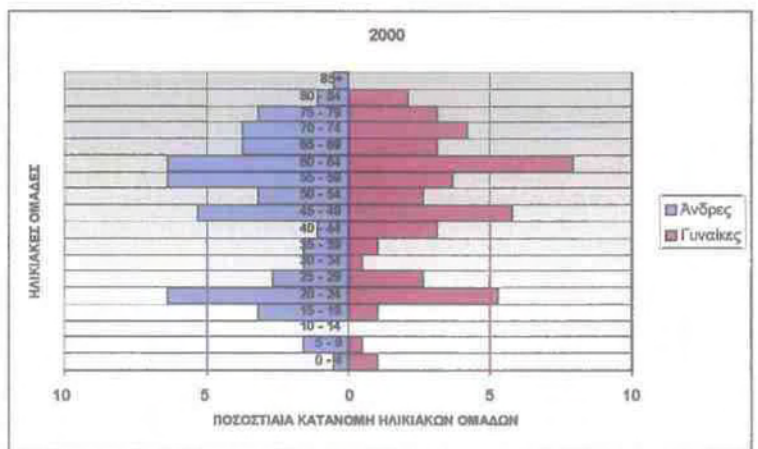
ΦΑΡΜΑΚΗ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	4	3	7
15 - 44	31	26	57
45 - 64	40	38	78
65 +	23	24	47
ΣΥΝΟΛΟ	98	91	189

ΤΣΑΠΟΥΡΝΙΑ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακή Ομάδα	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	1	0	1
5 - 9	1	0	1
10 - 14	3	0	3
15 - 19	5	2	7
20 - 24	7	2	9
25 - 29	0	1	1
30 - 34	4	2	6
35 - 39	2	1	3
40 - 44	4	2	6
45 - 49	5	3	8
50 - 54	1	3	4
55 - 59	3	0	3
60 - 64	7	11	18
65 - 69	10	7	17
70 - 74	5	6	11
75 - 79	5	6	11
80 - 84	4	3	7
85+	4	1	5
ΣΥΝΟΛΟ	71	50	121

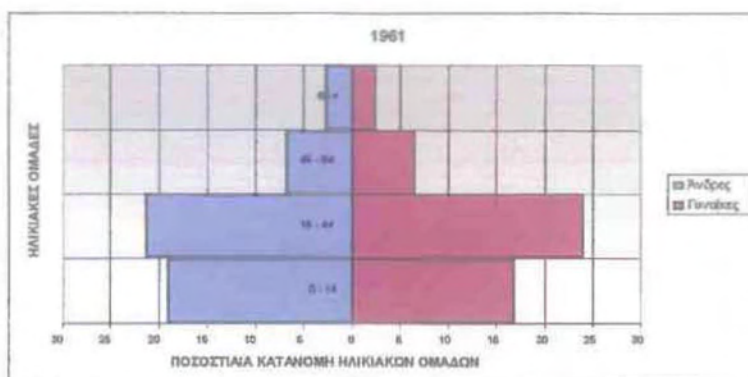

ΦΑΡΜΑΚΗ			
ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακή Ομάδα	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	1	2	3
5 - 9	3	1	4
10 - 14	0	0	0
15 - 19	6	2	8
20 - 24	12	10	22
25 - 29	5	5	10
30 - 34	3	1	4
35 - 39	3	2	5
40 - 44	2	6	8
45 - 49	10	11	21
50 - 54	6	5	11
55 - 59	12	7	19
60 - 64	12	15	27
65 - 69	7	6	13
70 - 74	7	8	15
75 - 79	6	6	12
80 - 84	2	4	6
85+	1	0	1
ΣΥΝΟΛΟ	98	91	189

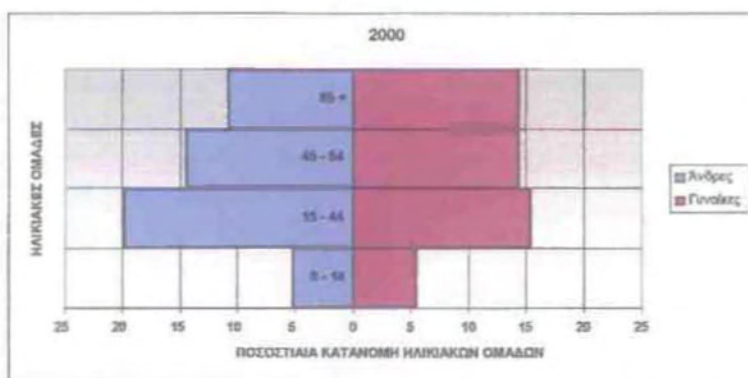

ΛΙΒΑΔΕΡΟ

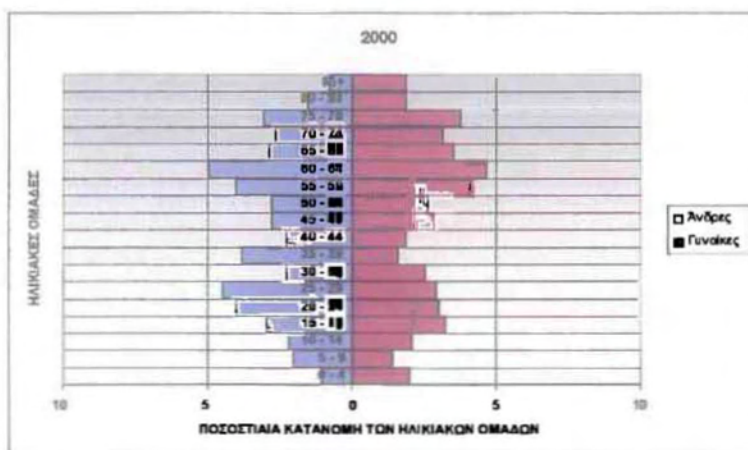
ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακή Ομάδα	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	381	337	718
15 - 44	426	479	905
45 - 64	136	132	268
65 +	55	49	104
ΣΥΝΟΛΟ	998	997	1995

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακή Ομάδα	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	55	58	113
15 - 44	208	161	369
45 - 64	152	150	302
65 +	114	150	264
ΣΥΝΟΛΟ	529	519	1048

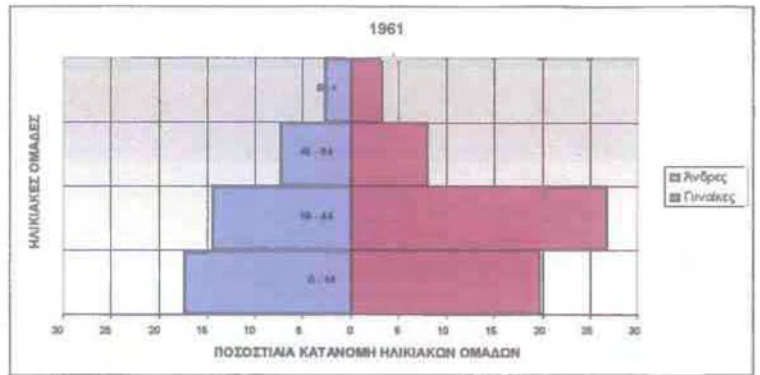

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακή Ομάδα	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	11	21	32
5 - 9	21	15	36
10 - 14	23	22	45
15 - 19	31	34	65
20 - 24	42	32	74
25 - 29	47	31	78
30 - 34	24	27	51
35 - 39	40	17	57
40 - 44	24	20	44
45 - 49	28	30	58
50 - 54	29	28	57
55 - 59	42	43	85
60 - 64	52	48	101
65 - 69	30	37	67
70 - 74	28	33	61
75 - 79	32	40	72
80 - 84	16	20	36
85+	8	20	28
ΣΥΝΟΛΟ	529	519	1048

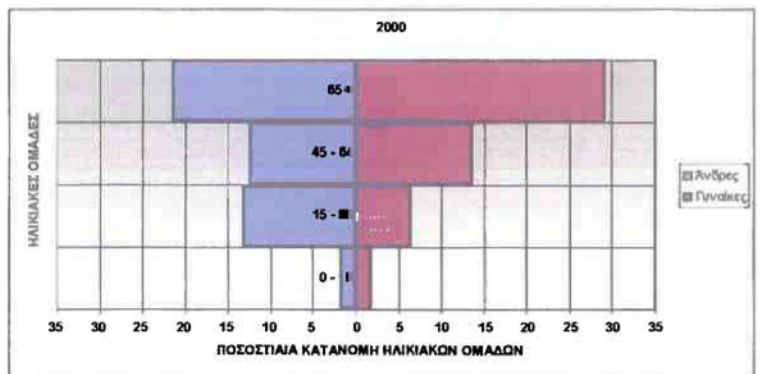

ΜΕΤΑΞΕ

ΑΠΟΓΡΑΦΗ (ΕΣΥΕ) 1961			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	229	261	490
15 - 44	191	353	544
45 - 64	97	106	203
65 +	36	45	81
ΣΥΝΟΛΟ	553	765	1318

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 14	4	4	8
15 - 44	31	15	46
45 - 64	29	32	61
65 +	50	68	118
ΣΥΝΟΛΟ	114	119	233

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ 2000			
Ηλικιακές Ομάδες	Ανδρες	Γυναίκες	ΣΥΝΟΛΟ
0 - 4	2	2	4
5 - 9	2	2	4
10 - 14	0	0	0
15 - 19	4	3	7
20 - 24	6	1	7
25 - 29	6	4	10
30 - 34	7	2	9
35 - 39	5	2	7
40 - 44	3	3	6
45 - 49	2	0	2
50 - 54	3	3	6
55 - 59	6	7	13
60 - 64	18	22	40
65 - 69	22	22	44
70 - 74	10	16	26
75 - 79	5	10	15
80 - 84	7	10	17
85+	6	10	16
ΣΥΝΟΛΟ	114	119	233

